

SEGÉDANYAG A VERSENYHATÁSOK ÉRTÉKELÉSÉHEZ

ÚTMUTATÓ

Verseny-ellenőrzőlista

A versenyhatások további elemzésére van szükség amennyiben a jogszabálytervezet várható hatásai között az alábbi három kategória bármelyike szerepel:

(A) A versenytársak számának vagy körének korlátozása

Ez akkor valószínűsíthető, ha a tervezet:

1. Termékek vagy szolgáltatások nyújtásával kapcsolatban kizárólagos jogokat ad valamelyik vállalatnak;
2. Bármilyen jellegű engedélyhez köti egy vállalat működését;
3. Korlátozza egyes vállalatok azon képességét, hogy valamely terméket értékesítsenek, vagy szolgáltatást nyújtsanak;
4. Jelentősen növeli a vállalatok piacralépési, és piacelhagyási költségeit;
5. Földrajzi akadályokat képez a vállalatok termékértékesítési, szolgáltatásnyújtási, munkaerővel kapcsolatos, vagy befektetési képességével kapcsolatban.

(B) A vállalatok versenyképességének korlátozása

Valószínűsíti ezt a lehetőséget az, ha a jogszabálytervezet:

1. Korlátozza a vállalatok, termékek vagy szolgáltatások árának meghatározásával kapcsolatos képességét;
2. Korlátozza a vállalatok termékeivel vagy szolgáltatásaival kapcsolatos hirdetési, illetve marketing tevékenységet;
3. A termékminőséggel kapcsolatos olyan szabványokat ír elő, amely egyes vállalatoknak a többiekkel szemben előnyt biztosít, és amely meghaladja azt a színvonalat, amelyet egyes jól informált fogyasztó választanának;
4. Egyes vállalatokra nézve a többiekkel szemben jelentősen növeli a termelés költségeit (különösen a már piacon levő vállalatokkal kapcsolatos megkülönböztető bánásmód által).

(C) A vállalatok kiélezett versenyre irányuló ösztönzésének korlátozása

Erre akkor kerül sor, ha a jogszabálytervezet:

1. Önszabályozó vagy társszabályozó rendszert hoz létre;
2. A vállalatok termelésével, az alkalmazott árakkal, az értékesítéssel vagy a költségekkel kapcsolatos információk nyilvánosságra hozatalát írja elő, vagy azt ösztönzi;
3. Egy adott iparág, vagy vállalatok egy csoportjának a tevékenységét mentesíti az általános versenyjogi szabályok alól;

(D) A fogyasztók számára elérhető lehetőségek vagy információk körének korlátozása

Erre különösen akkor kerülhet sor, ha a jogszabálytervezet:

1. Korlátozza a fogyasztó képességét annak kiválasztásával kapcsolatban hogy kitől vásároljanak;
2. Csökkenti a fogyasztóknak a kínált termékek vagy szolgáltatások közötti mobilitását azáltal, hogy emeli a másik szolgáltatóhoz való átváltás kifejezett vagy implicit költségeit;
3. Alapvetően megváltoztatja a vevők hatékony vásárlásához szükséges információkat.

Segédanyag a versenyhatások értékeléséhez

II. kötet: Útmutató

2.0 változat

GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS FEJLESZTÉSI SZERVEZET

Az OECD olyan különleges fórum, ahol 34 demokratikus ország dolgozik együtt, hogy választ keressen a globalizáció által támasztott gazdasági, társadalmi és környezeti kihívásokra. Az OECD vezető szerepet vállal az új fejlemények és gondok megértésében, és segíti a kormányokat, hogy megtalálják a megfelelő megoldást, például a vállalatirányítás, az információs társadalom és a népesség elöregedése jelentette kihívások kezelésére. A Szervezet keretében a kormányok összehasonlíthatják szakpolitikai tapasztalataikat, válaszokat kereshetnek a közös problémákra, azonosíthatják a bevált gyakorlatot, továbbá a hazai és nemzetközi politikák összehangolásán munkálkodhatnak.

Az OECD tagországai: Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Ausztria, Belgium, Chile, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Izland, Izrael, Japán, Kanada, Korea, Lengyelország, Luxemburg, Magyarország, Mexikó, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szlovák Köztársaság, Szlovénia, Törökország és Új-Zéland. Az OECD munkájában az Európai Unió Bizottsága is részt vesz.

Az OECD Kiadója széles körben terjeszti a Szervezet statisztikai gyűjtéseit és gazdasági, társadalmi, valamint a környezettel kapcsolatos kérdések körében végzett kutatásait, továbbá a tagok által elfogadott egyezményeket, iránymutatásokat és normákat.

Ennek a műnek a kiadásáért az OECD Főtitkára felel. Az itt kifejtett vélemények és érvek nem feltétlenül tükrözik az OECD tagállamainak hivatalos véleményét.

A magyar fordítás az OECD által kiadott angol nyelvű változat alapján készült.

© OECD 2011

Az OECD által közzétett tartalmak másolása, letöltése és nyomtatása magáncélú felhasználás céljára megengedett, továbbá az OECD kiadványainak, adatbázisainak és multimédiás termékeinek részlete a felhasználó saját művében, előadásában, blogjában, honlapján és oktatási anyagaiban az OECD mint szerzői jogi jogosult és forrás megjelölése mellett szintén megengedett. A nem magáncélú vagy kereskedelmi célú felhasználás, valamint a fordítási jogok iránti kérelmeket a rights@oecd.org e-mailcímre kérjük benyújtani. A jelen kiadvány valamely részéről nem magáncélú vagy kereskedelmi célú felhasználás céljából fénymásolat/másolat készítésének engedélyezése iránti kérelmét kérjük, közvetlenül küldje meg a Copyright Clearance Center (CCC) részére az info@copyright.com e-mailcímre vagy a Centre français d'exploitation du droit de copie (CFC) részére a contact@cfcopies.com e-mailcímre.

ELŐSZÓ

A piaci verseny fokozódásának lehetséges hatásaként nőhet egy ország gazdasági teljesítménye, új üzleti lehetőségek nyílhatnak meg a lakosság számára, és a gazdaság egész területén csökkenhet a termékek és szolgáltatások költsége. Számos jogszabály alkalmas azonban a piaci verseny csökkentésére. Egy részük az adott közpolitikai célkitűzés eléréséhez szükségesnél jobban korlátozza a versenyt. Az OECD által a versenyhatások értékelésére készített segédanyag alkalmazásával csökkenthetőek a szükségtelen korlátozások. A segédanyag egy olyan módszert mutat be, amellyel azonosíthatóak a felesleges korlátozások, és amely segítséget nyújt az ugyanazon célkitűzés elérésére alkalmas alternatívák kidolgozásához. A segédanyag egyik legfontosabb eleme a verseny-ellenőrzőlista, amely olyan egyszerű kérdések sorát tartalmazza, amelyek segítségével kiszűrhetőek a versenyt potenciálisan érintő jogszabályok. Ezen szűrő segítségével a közigazgatás korlátozott erőforrásait azokra a területekre lehet koncentrálni, ahol leginkább szükség van a versenyhatások értékelésének elvégzésére.

Az anyagot leginkább az alábbi három területen lehet alkalmazni:

- A már meglévő jogszabályok felülvizsgálata során (a gazdaság egészére, vagy csak egyes szektorok tekintetében);
- Új jogszabályok értékelése során (például a szabályozási hatásvizsgálat keretében);
- A jogszabályok és közpolitikák kidolgozását végző olyan közigazgatási szervek, mint például a jogalkotást végző minisztériumok, vagy a jogszabályok versenyhatásainak vizsgálatát végző versenyhatóságnak által.

A segédanyag jellege miatt optimálisan a nemzeti és helyi szintű közigazgatásban való alkalmazásra felel meg. Erre a rugalmas megközelítésre azért volt szükség, mert a verseny korlátozására az államigazgatás különböző szintjein is sor kerülhet, és a versenyhatások értékelése valamennyi szinten hasznosnak bizonyulhat. Tulajdonképpen a verseny támogató reformok egyik legsikeresebb példájával is egy olyan föderális rendszerben találkozhatunk, mint Ausztrália föderális és territoriális szintű versenypolitikai reformja a 90-es évek közepén. A

reform óta Ausztrália gazdasági teljesítménye jelentősen javult, állandósult a gazdasági növekedés magas szintje, melynek következtében Ausztrália az egyik legmagasabb gazdasági teljesítménnyel rendelkező OECD országgá vált.

A jelen anyagban alkalmazott módszerek és eszközök úgy lettek összeállítva, hogy azokat a speciális versenypolitikai, vagy közgazdasági ismeretekkel nem rendelkező hivatalnokok is könnyen alkalmazni tudják. A potenciális intézményi felhasználók lehetnek a minisztériumok, a jogalkotást végző közigazgatási szervek, a közigazgatási vezetők hivatalai, a helyi önkormányzatok, vagy a közpolitikák értékelését végző nem-közigazgatási szervek. A versenyhatások értékeléséhez készült segédanyag széleskörű alkalmazása érdekében az több nyelven is hozzáférhető.

A *Versenyhatások értékelésének alapelvei* példákat tartalmaz a verseny előnyeinek bemutatására, rövid bevezetést ad a verseny-ellenőrzőlistához, és példákon keresztül szemlélteti, hogy a versenyhatások értékelését egyes versenyhatóságok hogyan végzik a gyakorlatban. Az Alapelveket egy másik dokumentum egészíti ki, az *Útmutató a versenyhatások értékeléséhez* amely egy részletes szakmai útmutató a versenyhatások értékelésének elvégzéséhez. A két dokumentumra a továbbiakban együttesen *Segédanyag a versenyhatások értékeléséhez* címen fogunk utalni. További kapcsolódó anyagok találhatóak a következő webhelyen: www.oecd.org/competition/toolkit.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A versenyhatások értékeléséhez készült segédanyag előkészítésében jelentős szerepet játszott számos – OECD tag, és tagállami jogviszonnal nem rendelkező - ország OECD delegációja.

Az OECD Titkársága részéről az anyagot készítette: Rex Deighton-Smith, Sean F. Ennis, Vivek Ghosal és Marta Troya-Martinez. A versenyhatások értékelésével kapcsolatos munkálatokat Sean F. Ennis, az OECD Versenyügyekért felelős osztályáról vezeti. Az OECD Titkárságának munkatársai közül segítséget nyújtott az anyag elkészítése során Wendy Houet, Laurence Langanay és Edward Smiley. A magyar nyelvű fordítást Ormosi Péter László készítette.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Bevezetés.....	7
2.	A versenyhatások értékelése.....	11
3.	A piaci verseny értékelésének eszközei és kerete.....	14
3.1	A versenyhatások értékelésének központi elemei	16
3.1.1	Piaci hatalom.....	16
3.1.2	Piacralépési korlátok	18
3.1.3	Új vállalatok piacralépése	21
3.1.4	A piac elhagyása	22
3.1.5	Innováció és hatékonyság	23
3.1.6	A versenytársak költségeinek növelése.....	24
3.2	Összefoglaló, és a szabályozás versenyhatásainak értékelésével való kapcsolat	25
4.	Szabályozási beavatkozások.....	26
4.1	A vállalatok számának, vagy körének szabályozása	30
4.1.1	A piacralépés szabályozása	31
4.1.2	Kizárólagos jogok nyújtása vagy kiterjesztése.....	37
4.1.3	Az áruk, szolgáltatások, és tőke, államok közötti (vagy államon belüli) szabad mozgásának szabályozása	40
4.2	A vállalatok versenyképességét korlátozó előírások	43
4.2.1	A hirdetési és marketingtevékenységek szabályozása	44
4.2.2	Tartalmi és minőségi előírásokkal kapcsolatos szabályok	50
4.2.3	A már piacon levő vállalatokkal kapcsolatban alkalmazott, az új piacralépő vállalatoktól eltérő szabályozás.....	54
4.2.4	Az árakat befolyásoló szabályozás.....	59
4.3	A vállalatok kiélezett versenyre irányuló ösztönzésének csökkentése.....	63
4.3.1	Az önszabályozás ösztönzése.....	64
4.3.2	Együttműködés és információcsere.....	69
4.3.3	A versenyjog hatálya alól részben vagy teljesen mentességet biztosító szabályozás	72
4.4	Fogyasztói választás és döntéshozatal.....	75
4.4.1	Választási képesség.....	77
4.4.2	Váltási költségek.....	80
4.4.3	Alkalmas és használható információ.....	83
4.5	Összefoglaló	85
5.	Általános keret a jogszabályok versenyhatásainak értékelésére	85

5.1	A már piacon levő vállalatokat érintő hatások	87
5.2	Az új piacralépő vállalatokat érintő hatások.....	88
5.3	Az árra és a termelésre való hatások	89
5.4	A termékek és szolgáltatások minőségére és választékára való hatások vizsgálata	90
5.5	Az innovációt befolyásoló hatások vizsgálata.....	91
5.6	A piac növekedését befolyásoló hatások vizsgálata	92
5.7	A kapcsolódó piacokat befolyásoló hatások vizsgálata.....	92
5.8	A jogszabályok hatásaival kapcsolatot összefoglaló	93
5.9	A jogszabálytervezet alternatívái, melyek kevésbé korlátozzák a szabad piacokat.....	94
6.	Az értékelés szakaszai	96
6.1	Kiindulási értékelés	96
6.2	Teljes körű elemzés	97
6.3	Javasolt alternatívák	100
7.	Záró gondolatok.....	100

Mellékletek

A Melléklet:	Piacmeghatározás és szerkezeti elemzés.....	109
B Melléklet:	Mintaesetek a versenyhatások értékeléséhez	117
1.	A taxipiaci szabályozás	118
2.	Fogorvosi szabályozás.....	127
3.	A levegő minőségével kapcsolatos szabályozás.....	135

Keretes szövegek

1. keretes szöveg:	Piacralépés	34
2. keretes szöveg:	Kizárólagos jogok nyújtása vagy kiterjesztése	39
3. keretes szöveg:	Az áruk, szolgáltatások és tőke szabad mozgása	42
4. keretes szöveg:	Hirdetési és marketingtevékenység.....	48
5. keretes szöveg:	A már piacon levő vállalatokkal kapcsolatban alkalmazott, az új piacralépő vállalatoktól eltérő szabályozás.....	56
6. keretes szöveg:	A fogyasztó rendelkezésére álló információval kapcsolatos problémák.....	62
7. keretes szöveg:	Önszabályozás	68
8. keretes szöveg:	Együttműködés és információcsere	72
9. keretes szöveg:	Tevékenységek mentesítése a versenyjog alól.....	75
10. keretes szöveg:	Váltási költségek.....	84

ÚTMUTATÓ A VERSENYHATÁSOK ÉRTÉKELÉSÉHEZ*

1. Bevezetés

Az állam a vállalatok viselkedésének szabályozása végett gyakran avatkozik bele a piaci folyamatokba. Alapos gazdasági okai lehetnek az ilyen beavatkozásoknak, mint például az externáliákból eredő piaci kudarcok megelőzése, a közösségi erőforrások és közjóságok ellenőrzés alatt tartása, a piaci hatalom korlátozása, vagy az elégtelen vagy aszimmetrikus információk kezeléséből származó hatékonytalanságok csökkentése. A gazdasági okok mellett az állam a különböző egészségügyi, biztonsági, és környezetvédelmi célok elérése érdekében is szabályozza a vállalatok magatartását. A gazdasági és társadalmi célok sokszínűségét, és azok elérésének eszközeit az alábbi példákkal illusztráljuk:

- A természetes monopóliumokból fakadó piaci hatalom megelőzése érdekében az állam hagyományosan ár-, és tőkemegtérülési szabályozást alkalmaz;
- A környezetszennyezés negatív extern hatásainak ellenőrzése érdekében az állam adókat vezet be, mennyiségi korlátozásokat állapít meg, és olyan innovatív megoldásokat hajt végre, mint a környezetszennyezési kvótákkal való kereskedés;
- A fogyasztók biztonsága érdekében az állam a gyógyszerek, és gyógyászati eszközök biztonságát garantáló szabványokat vezet be;
- Az emberi egészséget illetően jelentős árat követelő munkahelyi balesetek előfordulásának csökkentése érdekében az állam biztonsági előírásokat és szabványokat vezethet be; és

* A dokumentum szerzője: Vivek Ghosal (School of Economics, Georgia Institute of Technology). Mellette Sean Ennis is részt vett az anyag elkészítésében, melynek során jelentős mértékben hozzájárult a fejezet végső formájának és tartalmának kialakításához.

- A gépjárművekkel kapcsolatban az utasok biztonságának növelése érdekében az állam kötelezővé teheti például biztonsági övek, és légzsákok felszerelését.

A fenti példák a sokszínűségük ellenére csak az állam által követett társadalmi és gazdasági célok kis hányadát képviselik. Az állami aktus létfontosságú a kívánt közpolitikai célok elősegítése érdekében.

A jogalkotók azonban egy bonyolult kérdéssel szembesülnek: melyik a legjobb, kivitelezhető állami, vagy magán-beavatkozás az adott közpolitikai célkitűzés elérésére? A közelmúltban több ország kezdeményezett reformokat, hogy javítsa a szabályozás minőségét, és hogy csökkentse a hagyományos, előíró-irányító szabályozás gyakoriságát a nemzeti gazdaságban. A rosszul megtervezett szabályozásból eredő versenykorlátozások ezen előnyök megvalósulása elé állítanak akadályokat. A szabályozás reformjáról szóló 1997-es jelentésében az OECD az alábbiakat fogalmazta meg:

“Annak ellenére, hogy napjainkban valamennyi gazdasági tevékenységre az olyan piacokon kerül sor, amelyeket érdemi verseny jellemez, a versenyt csökkentő és árakat torzító gazdasági szabályozás továbbra is általánosan elterjedt. Az ilyen szabályozás számos formát ölthet, a versenyt teljes iparágakban kizáró jogi monopóliumoktól, a vállalkozások alapításával és működtetésével kapcsolatos olyan korlátozásokig, mint például a működési engedélyekre vonatkozó kvóták, vagy a nyitvatartási idő meghatározása. A gazdasági szabályozás azonban gyakran bizonyul rendkívül költségesnek, vagy alkalmatlannak a közérdekkel kapcsolatos célok elérésére. Az államnak kiemelt célként kell kezelnie a versenyt korlátozó szabályozások megszüntetését, ha nem bizonyított egyértelműen az ilyen szabályozáshoz fűződő közérdek.”

A szabályozási reform szükségletének másik hajtóerejét a globális piacoknak a termékek, szolgáltatások és tőke szabad mozgása előtti progresszív megnyitása jelenti. Amint azt több szerző és jogalkotó is kiemelte, a globális piacokon elért siker feltétele a nemzeti szinten versenyző és innovatív piacok léte. A hagyományos előíró-irányító szabályozás gyakran korlátozza az áruk, szolgáltatások, befektetések, és technológiák országon vagy régióon belüli szabad mozgását. Többen érvelnek amellett, hogy a korlátozások minimalizálása hozzájárul ahhoz, hogy a nemzeti gazdaságok könnyebben alkalmazkodni tudjanak a gyorsan változó globális piacokhoz, és hogy az erőforrásokat a hanyatló iparágaktól a gyorsan növekvő és innovatív tevékenységekhez csoportosítsák át. A gyors technológiai változással vagy nemzetközi mobilitással jellemezhető iparágakban a verseny korlátozásának megakadályozásával kapcsolatos kudarcok negatívan hatnak az egyes cégekre és a

gazdaság egészére is. Ennek tükrében, a közelmúltban egyre több – OECD tag, és OECD tagsággal nem rendelkező – ország kezdett nagyra törő programokba annak érdekében, hogy csökkentsék a szabályozási terheket, és hogy javítsák a szabályozás minőségét és hatékonyságát.

A szabályozási reform és a szabályozás minőségének javulása növelheti a termelékenységet, árcsökkenéshez, minőségjavuláshoz, valamint a termékek és szolgáltatások választékának növekedéséhez vezethet. Számos tanulmány – beleértve több OECD tanulmányt – bemutatta a szabályozási reform pozitív hatásait egyes iparágakban. Az 1997-es OECD jelentésben foglaltak szerint, az Egyesült Államok számos iparágában elvégzett reformok hatása éves szinten 42 és 54 milliárd dollár közötti értékben jelentett előnyöket a fogyasztóknak. A különböző nemzeti előírásoknak az Európa-szintű előírásokkal való felváltása 1987 és 1993 között becslések szerint mintegy 1,5 százalékkal növelte az európai GDP-t. A szabályozási reformok által indukált hatékonyság-növekedések Japánban becslések szerint évente mintegy 0,3 százalékkal, azaz 36 milliárd dollárral növelték a fogyasztói többletet. Az OECD jelentés szerint az Egyesült Államokban elvégzett 15 szabályozási értékelésből (melyek elvégzése 10 millió dollárba került) valamennyi a szabályozások módosítását eredményezte. Ezek a módosítások körülbelül 10 milliárd dollár tiszta hasznot eredményeztek, azaz a költség-haszon arány 1 az 1000-hez. A kanadai üzleti teszt elismerten hatékonyan segíti a kis- és középvállalkozásokra gyakorolt hatások értékelését. Más, frissebb becslések szerint a versenycélú reformok végrehajtása az ausztrál kormány szerint családonként, évente átlagosan mintegy 4000 euró hasznot jelentett.

Bár az állami szabályozás legitim társadalmi és gazdasági érdekek elérését szolgálja, fontos a verseny által a nemzeti gazdaságokat és fogyasztókat érő előnyök szem előtt tartása. Következésképpen ki lehet mondani, hogy mivel a versenyző piacok várhatóan növelik a gazdasági jólétet, a jogszabályok versenyre gyakorolt hatásának értékelése jelentős előnyökkel jár. Amint azt az OECD (1997) korábban megállapította:

“A gazdasági és társadalmi politikáknak kölcsönösen kell egymást támogatniuk. A versenykorlátozások – mint például a piacralépés, az ár, a termelés, vagy a termelési módszerek korlátozása – ezeket a politikákat csak nagyon költséges módon tudják garantálni, ráadásul ezek a megoldások a múltban gyakran vallottak kudarcot. Léteznek ugyanis, olyan versenyre semleges, tehát alacsonyabb költséggel járó megközelítések, amik jobban működnek versenyző piacokon. Bármely megközelítést is választja a jogalkotó, annak fel kell mérni a hatékonyságát. A valamennyi termelőre vonatkozó, haszon-költség elemzésen, tudományos megfontoláson, és kockázatértékelési technikákon

alapuló, és hatékonyan végrehajtott arányos szabványok elengedhetetlenek a megfelelő szabályozás szempontjából.”¹

Elmondható tehát, hogy a jogszabályok versenyhatásainak megvizsgálása hozzájárulhat a piacok működésének megértéséhez, áttekinthetőbbé teheti a döntéshez szükséges tényezőket, és fontos segítséget nyújthat a jogalkotóknak, hogy helyes döntést hozzanak a szabályozás előnyeinek és hátrányainak értékelésekor. Ennek a célnak a szem előtt tartásával a jelen iránymutatás általános keretet nyújt a jogalkotók számára a szabályozások versenyhatásainak értékelésével kapcsolatban. A jelen anyag a versenyjogban alkalmazott keretet és összefüggéseket használja a jogszabályok versenyhatásainak értékelése során. Ennek érdekében a dokumentum:

1. Bemutatja a versenyhatóságok által a versenyfelügyeleti eljárások során alkalmazott alapvető fogalmakat (piaci hatalom, piac szerkezete, piacralépési korlátok, vállalatok piacralépése és piacelhagyása, hatékonyság és innováció, a piacon levő vállalatok viselkedése, stb.). Az elsődleges cél jelen esetben a versenyhatások értékelését végző hivatalnokok számára a jogszabályok által okozott versenykorlátozások értékeléséhez használt alapvető megközelítések bemutatása. Erre a 3. részben kerül sor;
2. Összefoglalja többek között a piacralépéssel, hirdetésekkel, megkülönböztető korlátozásokkal, termékek tartalmával és minőségével, áruk és szolgáltatások mozgásával, és a kizárólagos jogokkal kapcsolatos jogszabályok sokaságát. A jelen iránymutatás valamennyi jogszabályra nézve foglalkozik azok indokoltságával, kiemeli a lehetséges versenykérdéseket, és különböző országokból hozott példákat mutat be. Ezzel kapcsolatban lásd a 4. részt;
3. A jogalkotók számára a jogszabályok versenyhatásainak értékelése érdekében kidolgoz egy általános keretet és egy lépésenként követendő módszert. A versenyhatások értékelését két lépésben kell elvégezni. Az egyszerűsített elemzést tartalmazó „kiindulási értékelés” szakaszát követi a részletesebb „teljes értékelés” szakasza, amennyiben a kiindulási értékelés

¹ Engman (1974) egyik cikkében arra hivatkozott, hogy az USA szövetségi közlekedésének a Polgári Légügyi Bizottság és az Államközi Kereskedelmi Bizottság általi szabályozása csökkentette az árversenyt, korlátozta a piacralépést, és magasabb költségeket eredményezett, ami csökkentette a gazdasági növekedés szintjét. MacAvoy (1992, 1. o.) a következőket írta: „Nem pusztán az aggályos, hogy a szabályozás képes-e bizonyos fogyasztói csoportok védelmére, de úgy tűnik, hogy az csökkentheti a gazdasági növekedés szintjét is.”

azt állapítja meg, hogy a szabályozás jelentős versenyproblémákkal jár. Ennek részletes bemutatására az 5. és a 6. részekben kerül sor.

A következő szakasz röviden bemutatja a szabályozási reformmal kapcsolatos OECD kezdeményezést, és a versenyhatások értékelésének szerepét a szabályozások minőségének javításában.

2. A versenyhatások értékelése

Az évek folyamán az OECD kezdeményezései pontosították, rendszereztek, és áttekinthetővé tették a szabályozás felülvizsgálatának folyamatát, és azt felhasználták a szabályozással járó hasznok és költségek, a disztribúciós hatások, az ugyanazon célok elérésére szolgáló alternatív megközelítések, és a kisvállalkozókat érő aránytalanságok értékelésére. Mivel a jogszabályok széles körű és jelentős társadalmi és gazdasági célokat szolgálnak, értelemszerű, hogy a reformok fair és objektív megítélése érdekében a szabályozások bármilyen jellegű értékelése magában kell foglalja valamennyi társadalmi és gazdasági haszon és költség kiegyensúlyozott értékelését. Ezzel kapcsolatban egyre inkább elfogadottá válik egy fontos kezdeményezés, ami a jogszabályok versenyhatásainak értékelésére, különösen az állam, vagy a szakmai szervezetek által elfogadott egyes jogszabályok által potenciálisan okozható versenykorlátozások megvizsgálására vonatkozik.

Az OECD tagországok többsége már beépítette a szabályozási felülvizsgálatba a versenyhatások értékelését (OECD, 2004), mely tendencia összhangban van a szabályozási minőségről és teljesítményről szóló 2005-ös OECD jelentésben foglalt ajánlásokkal, miszerint az új, és a már létező jogszabályokat felül kell vizsgálni a szabályozás minősége, a versenyre való hatás, és a piacok nyitottságának értékelése érdekében.² Bár általános az egyetértés azzal kapcsolatban, hogy a versenyhatások

² 2005 júniusában például az Európai Bizottság a Jobb szabályozásért terv részeként elfogadta a *Hatásvizsgálati Iránymutatás* módosított változatát, amely kitért az EK éves munkaprogramjában szereplő minden jogalkotási kezdeményezésre. A hatásvizsgálati iránymutatás felismerte, hogy „*az éles verseny kulcsfontosságú hajtóereje a termelékenység és a versenyképesség növekedésének*”. A versenyhatások megvizsgálása szerves részét képezi a szabályozási hatásvizsgálatnak. Másik példával élve, a mexikói szövetségi versenyhatóság (CFC) 2005-ben megállapodást kötött a szabályozás javítását célzó szövetségi bizottsággal (COFEMER) annak érdekében, hogy elmélyítsék a versenyhatóságok, és a jogalkotásért felelős szervek közötti együttműködést. A megállapodás egy olyan „korai jelzőmechanizmust” vezetett be, amelyet a COFEMER akkor indít be, ha olyan jogszabálytervezet kerül hozzá, amely hatással van a versenyre. 2006-tól kezdődően a CFC kötelező erővel bíró véleményeket adhat a minisztériumok által előterjesztett jogszabálytervezetekre vonatkozóan, akkor, ha azok károsan befolyásolják a verseny szintjét.

értékelése javítaná a szabályozás minőségét és az országok gazdasági teljesítményét, jelentős eltérés van az egyes országok között az általuk követett megközelítések tekintetében. Hozzá kell tenni azt is, hogy a versenyhatások értékelésével kapcsolatos elképzeléseket, módszereket, és kereteket eddig senki nem dolgozta ki részletesen, és hiányzik a szabatos és áttekinthető végrehajtási keret is a jogszabályok versenyhatásának értékelésére.

Hasznos lehet az általános szabályozási hatásvizsgálat megközelítésének és a versenyhatások értékelésének az összehasonlítása. Két lehetséges különbségre érdemes felhívni a figyelmet. Először is, a szabályozási hatásvizsgálat sokkal inkább kvantitatív (mennyiségi) jellegű, a szabályozások hasznát és költségeit értékeli, a versenyhatások értékelése azonban általában kvalitatív (minőségi) értékeléseket tartalmaz a versenyre való valószínű hatásokról. Másodsorban, a szabályozási hatásvizsgálat általában nem a piaci szereplők viselkedését és annak változását tanulmányozza. A jogszabályok és egyéb szabályok befolyásolhatják a piaci szereplők szándékait, és a versenyhatások értékelésének egyik nagyon fontos eleme annak megértése, hogy milyen hatással lesz a szabályozás a piaci szereplők viselkedésére, és a versenyre. Fontos annak megértése, hogy a verseny és az abból származó előnyök dinamikus természetűek. A nagyobb hatékonysággal és innovációval, az alacsonyabb árakkal, és a termékek szélesebb választékával kapcsolatos előnyök általában nem jelennek meg azonnal, hanem idővel, folyamatosan válnak érzékelhetővé. Ebben az értelemben a versenyhatások értékelésének velejáró célkitűzései, – melyek egyrészt a piaci szereplők viselkedésével kapcsolatos változások értékelésre, és a hosszú távú hasznok és költségek előrejelzésére szolgálnak –, a szabályozás értékelésének pótolhatatlan elemei. A hagyományosabb szabályozási hatásvizsgálat és az új kezdeményezésű versenyhatás-elemzés egymást kiegészítve szolgálja a szabályozási minőség, a hatékonyság, és általánosságban a gazdasági teljesítmény és jólét javítását.

A versenyhatások értékelésének szerepét jól összefoglalja az ausztrál nemzeti versenypolitika részeként elfogadott „Jogalkotási alapelvek” (Guiding Legislative Principle) című anyag. Az alapelv lényege az (lásd Government of Australia, 1996), hogy a jogszabályok nem korlátozhatják a versenyt, kivéve, ha bizonyítható, hogy:

1. A korlátozás által a közösségnek okozott hasznok meghaladják annak költségeit;
2. A jogszabály célját csak a verseny korlátozásával lehet elérni.

A szabályozási minőségről és teljesítményről szóló 2005-ös OECD jelentés javasolja, hogy az új és a már létező jogszabályokat a versenyre való hatásuk szempontjából felül kell vizsgálni. Az OECD (2005) kimondta, hogy:

„A gazdaság szabályozását valamennyi iparágban úgy kell megtervezni, hogy az ösztönözze a versenyt és a hatékonyságot, és azt hatályon kívül kell helyezni, kivéve, ha bizonyított, hogy az a legjobb mód a széles közérdek biztosítása szempontjából [és] ... [i]dőszakonként át kell tekinteni a gazdasági szabályozás azon aspektusait, amelyek a piacralépést, a hozzáférést, a piac elhagyását, az árazást, a termelést, a bevett kereskedelmi gyakorlatot, és a vállalati formákat korlátozzák, annak biztosítása érdekében, hogy a szabályozásból származó hasznok meghaladják annak költségeit, meggyőződve arról, hogy nincs olyan alternatív megoldás, amely a szabályozás célját hasonlóan, de a versenyre való kisebb hatással érné el.”

Bár a fentiekben a hangsúly a jogszabályok reformjának, és a szabályozás hatékonyabbá tételének, és szükség esetén minimalizálásának (vagy akár teljes hatályon kívül helyezésének) szükségességén volt, fontos annak megemlítése, hogy a szabályozás minőségének és hatékonyságának javítása, és a versenyhatások értékelése nem feltétlenül jelenti azok minimalizálását vagy hatályon kívül helyezését. Amint azt a 4. részben bemutatjuk, az olyan esetekben, amikor például korábban szabályozott vállalatok – például villamosenergia, földgáz, vagy telekommunikációs iparágakban – a váltási költségeket növelik, a fogyasztónak és az új piacralépő cégeknek okozott károk minimalizálása érdekében indokolt lehet a fokozottabb odafigyelés, és bizonyos új szabályok és iránymutatások bevezetése a piaci szereplő magatartásának szabályozására. Másik példának említhetjük az önszabályozás (vagy társszabályozás) esetét, azaz amikor az állam megnövekedett mértékben hagyatkozik a piaci szereplőkre a kompatibilitással kapcsolatos, a minőségi, és a biztonsági előírások kidolgozása érdekében. Az önszabályozási (és társszabályozási) mechanizmusok célja a hagyományos (előíró-irányító) állami szabályozás minimalizálása vagy akár teljes helyettesítése, és az egyértelműen előnyös mind az állam, mind a piaci szereplők szempontjából. Aggályokat jelenthet azonban az, hogy az önszabályozási mechanizmus lehetővé teszi a cégek együttműködését bizonyos területeken, növeli a vállalatok közötti koordinációt, a kartellezés (pl. árörögzítés) és az új vállalatok piacralépési korlátozásának veszélyét. Ennek következtében a jogalkotóknak és az államnak jobban oda kell figyelni az ilyen jellegű szabályozásra, és a potenciális negatív hatások minimálisra csökkentése érdekében körültekintően kidolgozott biztosítékokra is szükség lehet.

Összességében elmondható tehát, hogy bár egyértelműen elismert tény, hogy a jogszabályok célja fontos társadalmi és gazdasági célok elérése, a versenyhatások értékelése fontos része az állam, vagy a szakmai szervezetek által bevezetett szabályozás potenciális hatásainak vizsgálatának. A kívánt társadalom-, és gazdaságpolitikai célok sérelme nélkül a versenyhatások értékelésének célja a szabályozási lehetőségek rangsorolása a versenyelőnyök maximalizálásának

alapelve szerint. Az értékelés célja azoknak az alternatív megoldásoknak a bemutatása, amelyek a verseny kisebb korlátozása mellett valósítják meg a szabályozás tágabb társadalmi és gazdasági céljait. Tekintve, hogy a versennyel kapcsolatban különösen bonyolult a költségek és hasznok számszerű értékelése, az anyag azon a feltételezésen alapul, hogy a jogszabályok vizsgálata magában foglal egy jól elkülöníthető versenyhatás elemzést is. Ebben az értelemben a versenyhatások értékelése és a szabályozási hatásvizsgálat folyamata egymás kiegészítőjének is tekinthető a jogalkotói és politikai döntéshozók támogatása során, a gazdasági jólét növelése érdekében.

3. A piaci verseny értékelésének eszközei és kerete

A jelen anyag legfontosabb célja az állam és a szakmai szervezetek által bevezetett különböző jogszabályok versenyre való hatásainak értékeléséhez egy keretet adni. Ezen célkitűzés szem előtt tartásával ebben a részben megvitatunk néhány olyan alapvető eszközt, melyeket a versenyhatóságok a piacok versenyképességének mérésére használnak. A számos országban alapos hagyománnyal bíró versenyjogi szabályozás keretében alkalmazott különböző eszközök hasznosnak bizonyulhatnak a szabályozások és korlátozások versenyhatásainak értékelésekor.

A versenypolitika olyan közpolitika, melynek révén az állam a verseny ösztönzésére és a versenyhez megfelelő környezet kialakítására tesz kísérletet a versenyt indokolatlanul csökkentő üzleti magatartások és tranzakciók megtiltásával vagy korlátozásával. Tágabb értelemben a versenypolitika céljait tekinthetjük úgy, mint a versenyző piacok és az innováció támogatása, amely hatással lesz az árakra, a jólétre és a gazdasági növekedésre. A nemzeti versenyhatóságok által vizsgált magatartások közé tartozik például a vállalatok és szakmai szervezetek piacralépési korlátok felállítását megkísérlő magatartása, mely növeli a versenytárs cégek költségeit és a vállalatok közötti, árakkal és termelési stratégiákkal kapcsolatos koordináció valószínűségét. Bizonyos üzleti magatartásokból származó versenykorlátozások ellenőrizetlenül hagyása magasabb fogyasztói árakhoz, valamint a termékválaszték, a minőség és az innováció csökkenéséhez vezethet.

Miért fontos a versennyel kapcsolatos koncepciók és keretek ismerete a szabályozás hatásainak ismeretéhez? Ha megvizsgáljuk az állami szabályozások történetét, csakúgy, mint a szakmai szervezetek által bevezetett korlátozásokat, azt találjuk, hogy azok gyakran korlátozzák a piacralépést, a piaci viszonyokat pedig olyan módon torzítják, ami negatívan befolyásolja a piaci eredmények hatékonyságát. Többféle álláspont létezik ennek a megfigyelésnek az okaival kapcsolatban. Néhányan például úgy vélik, hogy a jogszabályok kiszámíthatatlan hatásai szokás szerint rendkívül széles körűek, melybe így beletartoznak a

versenykorlátozó hatások is. Mások szerint a szabályozás iránti igény elsősorban az adott piacon már jelen levő vállalatoktól származik. Ezen vállalatok szempontjából sokat ér az olyan szabályozás, amely képes az új piacralépő vállalatok vagy akár a már piacon levő versenytársak versenyképességének korlátozására. A 4. részben részletesen bemutatjuk a szabályozás különböző módjait, és azok valószínűsíthető versenyhatásait. Bár a jogszabályokat az állam különböző társadalmi és gazdasági céljainak elérése érdekében fogadja el, annak a következő negatív következményei lehetnek:

- Korlátozza a versenyt, például a piacralépés, vagy az áruk és szolgáltatások, régiók vagy államok közötti mozgásának korlátozásával;
- Könnyíti az árak, és a termelés versenytársak közötti koordinációját;
- A piacralépő-, és a kisvállalatok költségeit növeli a piacon levő vállalatokhoz képest;
- Részlegesen, vagy teljesen “megvéd” vállalatokat a nemzeti versenyjog rendelkezéseitől.

Mielőtt továbbmennénk a következő részre, essen egy pár szó arról az üzleti magatartásról, amelyek a legnagyobb károkat okozzák a verseny szintjében: a kartellekről. A kartellek az összejátszó, vagy az egyeztetett magatartás következtében magasabb árakhoz, rosszabb minőséghez, és potenciálisan kisebb választékhoz, valamint az innováció csökkenéséhez vezethetnek, ami a jólét egyértelmű csökkenését jelenti. A vállalatok közötti összejátszás a legtöbb országban illegális. Az összejátszással kapcsolatos viselkedés érdekes kihívásokat jelent a jogszabályok versenyhatásainak megvizsgálása során. Egyes iparágakban például a vállalatok együttműködnek a szabványok és kompatibilitási előírások kidolgozásában, valamint K+F tevékenységeikben. Szakmai szervezetek, mint például az ügyvédek vagy orvosok, etikai kódexeket dolgoznak ki és felügyelnek a munkájuk minőségének garantálására. Egyes szakmák képviselői valamint termékek és szolgáltatások előállítói számára hagyományosan engedélyezett az önszabályozás (vagy társszabályozás) az olyan területeken, mint például a termékminőség, vagy termékbiztonság, a műszaki előírások összehangolása, a szakmai tevékenységgel kapcsolatos etikai előírások, vagy a környezetszennyezés szabályozása. Természetesen jelentős előnyei lehetnek az együttműködés engedélyezésének, mivel azok hatékonyabb piaci teljesítményhez vezethetnek és csökkenthetik az állami szabályozás és az azzal járó költségek szükségességét. A gond azonban az, hogy az együttműködés egyes fajtáinak engedélyezésével olyan helyzet áll elő, ami kedvező az árral és a termeléssel kapcsolatos összejátszó üzleti stratégiák kidolgozásának. A

4. részben részletesen foglalkozunk ezzel a problémával, valamint az ilyen káros hatások ellensúlyozására, és minimalizálására alkalmas eszközökkel.

A jelen rész a továbbiakban néhány olyan kulcsfontosságú elképzelést mutat be, amelyeket felhasználhatók a versenyhatások értékelése során. A 4. és 5. részben ezeket elemeket arra használjuk fel, hogy jobban megértsük a jogszabályok versenyhatásait.

3.1. A versenyhatások értékelésének központi elemei

3.1.1. Piaci hatalom

Tekintsük át egy adott piacra jellemző verseny terjedelmének néhány lehetséges változatát:

- A piac, ahol csak egy vállalat van jelen a monopólium, amelyet semmilyen versenyhatás nem ér. Például egy gyógyszergyártó cég, amely egy adott betegség kezelésére alkalmas egyetlen gyógyszert gyártja, mint például a tüdőrák kezelésére alkalmazott Avastin, melyet a Genentech gyárt. Mivel a gyógyszergyártó monopólium termékének nincs érdemi helyettesítője, ezért a gyártót nem érik, vagy csak kis mértékben érik a versenyhatások. Következésképpen egy ilyen vállalat képes lesz magasabb árakat meghatározni és így jelentős profitot elérni.
- Piacok, ahol nagyszámú vállalat árul valamilyen terméket: Egyesült Államokban például több mint 15000 paradicsomtermelő van. Ezen a piacon az egyik farm terméke viszonylag közeli helyettesítője a másik farm termékének. Valamennyi paradicsomtermelő jelentős versennyel néz szembe, és ebből kifolyólag nem szabhat meg magas árakat, azaz profitja alacsony lesz.
- Közbenső piac az, ahol néhány eladó van, mint például a nagy utasszállító repülőgépek hajtóművének piaca, ahol a General Electric, a Pratt & Whitney, és a Rolls Royce versenyeznek. Az ilyen piac nem monopólium, mint a fenti gyógyszerpiac, de nem is annyira versenyző, mint a paradicsomos példa mutatta. Ebben az esetben például kisebb az árbefolyásoló képessége a General Electricnek, és így a másik két cég által gyakorolt versenynyomás miatt a profitja is alacsonyabb, mintha monopóliumként végezné ugyanezt a tevékenységet. (Ebben a példában a kevés szereplővel jellemzett piacokkal kapcsolatos összejátszás példáját nem említjük. Az összejátszással kapcsolatos témákat későbbi részekben tárgyaljuk.)

A fenti példákban a verseny szintje közötti különbség meghatározza, hogy milyen magas lesz az ár (a költséghez képest) és a cégek által realizált profit.

Tágabb értelemben a piaci hatalom tehát a cégek azon képessége, hogy az árakat a versenyző piacokra jellemző szint felett tudják tartani, melyből jelentős profitot érnek el (vagy a normálisnál nagyobb gazdasági profitot). A fenti példákban a gyógyszergyártó monopólium jelentős piaci hatalommal rendelkezik, míg a paradicsomtermelőknek nincs piaci hatalma. A repülőgép-hajtómű piac a két véglet között helyezkedik el. Piaci hatalom több okból is előállhat, időtartama lehet hosszú vagy rövid is. A lenti kategóriák ezzel kapcsolatban adnak alaposabb betekintést. Végezetül meg kell még említeni, hogy a piaci hatalom bármilyen értékelését az érintett piac (termék vagy szolgáltatás) tekintetében kell elvégezni.

A termékeknek az érintett piacon való azonosítása igen összetett feladat is lehet, attól függően, hogy az egyik érintett vállalat által értékesített termék közeli versenytársa-e (helyettesítője) egy másik vállalat által értékesített terméknek. Az, hogy két cég által értékesített termék mennyire közeli helyettesítője egymásnak olyan tényezőktől függ, mint a termék jellemzői, vagy annak földrajzi előfordulása.

Az érintett piac a piac hagyományos értelemben vett kategóriájánál sokkal szűkebb és tágabb is lehet. A személygépkocsik tekintetében például nagymértékű termék-differenciáltságról lehet beszélni, tehát az érintett termékpiac a személygépkocsik esetében valószínűleg szűkebb, mint a személygépkocsik piaca en bloc. Például a luxus, vagy sportkocsikat vásárló fogyasztók számára a választás nem egy Ferrari és egy kisméretű gazdaságos jármű közötti választást jelenti, hanem a Ferrari és egy másik sportjármű közötti döntést. Más szóval a luxus sportautók a fogyasztók szemszögéből nem tekinthetők a kisméretű gazdaságos járművek közeli helyettesítőjének, azaz a két kategória két különböző érintett piacon van jelen. Másrészt például a két szomszédos farmon termesztett rizs mind ízben, mind egyéb tényezőket tekintve hasonló lehet, mely esetben a fogyasztó szemszögéből azok egymás helyettesítőjének tekinthetők.

Az érintett piac egyértelmű meghatározását követően meg lehet vizsgálni azokat a változókat, amelyek meghatározzák a piac szerkezetét. Például:

- *Piaci szereplők száma:* Általánosságban elmondható, hogy minél nagyobb a piaci szereplők száma az érintett piacon, annál kevésbé kell aggódnia a piaci hatalom miatt.
- *A termelés koncentráltsága:* Azt méri, hogy a termelés mennyire összpontosul a piac néhány szereplőjének kezében. Általában minél

nagyobb a termelés koncentrációja, annál nagyobb a valószínűsége a piaci hatalom létrejöttének.

A piaci szereplők kis száma, vagy a piaci koncentráció magas foka még nem feltétlenül rossz a versenyre nézve – amely a piacralépési korlátok szintjétől (lásd lentebb) és a ténylegesen megjelenő verseny minőségétől (pl. tenderek esetében, az egyértelmű technikai előírások könnyíthetik az új piaci szereplők megjelenését) is függ.

3.1.2. *Piacralépési korlátok*

A piacralépési korlátok tágabb értelemben azokat a tényezőket jelentik, amelyek csökkenthetik az új cégek piacra lépésének esélyeit. A piacralépési korlátok terjedelmének értékelése fontos, mivel azon keresztül információt kapunk arról, hogy a piacon levő vállalat(ok) milyen szintű versennyel szembesülnek. Magas piacralépési korlátok esetén például valószínűbb a már piacon levő vállalatok versenykorlátozó magatartása, az árak emelése, és az abból következő megnövekedett profit, anélkül, hogy a profitszintet csökkentő új piacralépéstől kellene tartaniuk. Más szavakkal, a piacralépési korlátok alacsonyabb szintje nagyobb versenynek ad teret, és egyúttal fegyelmezi a piacon levő vállalatokat, nehogy azok piaci hatalmukkal visszaéljenek.

A jogszabályok versenyhatásainak értékelésével kapcsolatban a piacralépési korlátok ellenőrzése az alábbi értelemben lehet hasznos. Tétélezzük fel, hogy egy jogszabály versenykorlátozó hatással jár. A korlátozás foka a piacralépési korlátoktól függ. Ha a belépési korlátok magasak, akkor alaposan feltételezhető, hogy a versenyre további negatív hatással bíró jogszabályok jelentős versenykorlátozással járnak. Ha a belépési korlátok alacsonyak, akkor a verseny korlátozása kevésbé lesz érzékelhető.

A piacralépési korlátok számos formában megjelenhetnek. Az alábbiakban felsoroljuk a belépési korlátok különböző fajtáit, de nem részletezzük az egyes piacralépési korlátok mellett és ellen szóló érveket, továbbá nem kerül sor a versenyre való káros hatásuk szerinti rangsorolásukra.

- *Természetes piacralépési korlátok:* A piacralépési korlátok több olyan természetes tényező eredményeként is megjelenhetnek, mint a magas állandó (vagy általános) költségekkel járó mérethatékonyság. Például:
 - A víztisztító létesítmények magas általános költséggel járnak. Ennek köszönhetően jellemzően egy víztisztító létesítmény optimálisan elég egy adott földrajzi területre;

- A magas K+F és általános költségek miatt nehéz a piacralépés az olyan iparágakban, mint a repülőgép-hajtómű ipar.
- *A vissza nem nyerhető költségekkel kapcsolatos piacralépési korlátok:* Belépési korlát jellemzi azt a piacot, amelynél a piacralépés költsége magas. A vissza nem nyerhető költség a költségek azon része, amely nem térül meg a vállalat számára, amennyiben az elhagyja a piacot. A vissza nem nyerhető költség tulajdonképpen azt a jelenséget tükrözi, hogy egyes gyártási eszközök annyira speciálisak, hogy az alternatív felhasználásuk meglehetősen korlátozott. Erre például akkor kerülhet sor, ha a megvásárolt termelési eszköz újraértékesítési ára alacsony, vagy a hirdetési költségek, vagy a kutatási és fejlesztési kiadások magasak.³ Szabályozással teremthető olyan helyzet, ami növeli a vissza nem nyerhető költség mértékét, erre mutatunk be az alábbiakban néhány példát:
 - A gyógyszeriparban a vállalatoknak kiterjedt klinikai tesztelést kell elvégezniük annak érdekében, hogy bizonyítsák a gyógyszerek biztonságát és hatékonyságát, mielőtt azok a piacra kerülnének. Nem kap engedélyt a gyógyszer, amennyiben nem sikerül annak biztonságosságát és hatékonyságát igazolni. A szabályozási jóváhagyási eljárás alatt felmerülő költségek vissza nem nyerhető költségeknek minősülnek, mivel azok nem térülnek meg;
 - Környezetvédelmi szabályozásoknak köszönhetően a festékgyártóknak módosítani kell a termékeik összetételét. Emiatt új K+F kiadások merülnek fel az új festékek biztonságosságának biztosítása, valamint a színnel, tapadóképeséggel, és viszkozitással kapcsolatos előírások teljesítése érdekében.
- *A piacon levő vállalat(ok) által létrehozott piacralépési korlátok:* A piacon levő vállalatok tevékenysége káros is lehet a versenyre, például az alábbi esetekben:
 - Egyes iparágakban, mint a távközlés, a villamosenergia, vagy a földgáz olyan rendszereket dolgoztak ki, amelyek meghatározott időtartamra

³ Sutton (1992, 1996) bemutatja a vissza nem nyerhető költség különböző fajtáit. Több olyan fogyasztói terméket gyártó piacra, mint például a kozmetikumok, vagy a szénsavas üdítőitalok, magas hirdetési kiadások a jellemzőek (az értékesítéshez képest). Az olyan iparágak, mint a biotechnológia, elengedhetetlenül magas K+F költségekkel járnak. Az ilyen piacokat jellemzően magas vissza nem nyerhető költségek jellemzik.

- szerződéssel kötik a fogyasztókat, melynek következtében a szolgáltató-váltás költségekkel jár. Ezeket a költségeket váltási költségeknek nevezzük. Az ilyen költségek károsak a fogyasztókra és az új piacralépő vállalatokra nézve, mivel azok növelik a fogyasztók szolgáltató-váltással kapcsolatos költségeit;
- A távközlési vállalatok az Egyesült Államokban agresszívan küzdöttek azért, hogy megakadályozzák a versenytársaiknak a hálózatukhoz való hozzáférését. Ez csökkenti az internet-szolgáltatók és távközlési-szolgáltatók közötti verseny szintjét;
 - A gyógyszeriparban a vállalatok gyakran agresszívan lépnek fel azért, hogy egyes termékeik szabadalmi védeltségét „meghosszabbítsák”, és költséges pereskedésbe keverik bele a generikus gyártókat annak érdekében, hogy távol tartsák azokat a vállalatokat, akik be kívánnak lépni a piacra;
 - Amikor a postai piacokat megnyitották a verseny számára, a piacon levő postai vállalatok megkísérelték, hogy belépési korlátokat emeljenek a potenciális versenytársaik előtt azáltal, hogy a külföldi postai szolgáltatókkal preferencia-elbánásra kötöttek megállapodásokat, a küldemények kezelésével, válogatásával, és kézbesítésével kapcsolatban.⁴
 - *Szabályozással létrehozott piacralépési korlátok:* Az állam és a szakmai szervezetek által bevezetett szabályozás is létrehozhat belépési korlátokat, például a következő esetekben:
 - Több országban találhatunk olyan jogszabályokat, amelyek korlátozzák az új piacralépést a kiskereskedelmi szektorban, különösen a nagyméretű kiskereskedelmi láncokra vonatkozóan;
 - Az új vállalatok alapításához szükséges hosszadalmas és költséges adminisztratív eljárások több országban csökkentik a belépési szándékot;
 - A piacon levő cégekkel kapcsolatos megkülönböztető elbánás a repülőtéri résidőkkel kapcsolatban belépési korlátokat jelentenek az új légitársaságoknak;

⁴ A postai piacokkal kapcsolatban lásd: Ghosal (2002) és az ott közölt hivatkozásokat.

- Több ország előírja az ügyvédi, vagy orvosi gyakorlathoz, bizonyos helyi bizottságok előtti minősítési vizsga letételét, amely szintén piacralépési korlátokat jelent a szakmát gyakorolni szándékozók számára, valamint korlátozza azok országok közötti mozgását.

Összességében, a piacralépési korlátok terjedelmének vizsgálata kulcsfontosságú elem a szabályozás versenyhatásainak értékelése során.

3.1.3. Új vállalatok piacralépése

Az új piacralépő vállalatok képesek az árverseny, az innováció, és a termelési hatékonyság fokozására a piacon, amely nagyobb termék-, és szolgáltatásválasztékot, és jobb minőséget eredményez.

Ha az új vállalatok piacralépése aránylag könnyű, a piacon levő vállalatok nehezebben fognak tudni a piaci hatalmukkal visszaélni. Ha a piacon levő vállalatok mégis visszaélnének piaci hatalmukkal, és emelnék az árakat, akkor új cégek lépnének be a piacra, és következésképpen visszaesne a piacon levő vállalatok profitja.

Az érintett piacra való belépés egyszerűségét a fent bemutatott különböző piacralépési korlátok határozzák meg. Ezek közé tartoznak a természetes, a szabályozási, és a vissza nem nyerhető költségek következtében kialakult, valamint a piacon levő vállalatok által emelt piacralépési korlátok. Az új vállalatok piacralépése kevésbé valószínű akkor, mikor magasak a belépési korlátok. Kisebbségi belépés valószínűsége például az alábbi piacokon:

- Gyógyszerpiac: a magas K+F költségek és a szabályozási jóváhagyás miatt;
- Repülőgép-hajtóműgyártás: a magas általános és vissza nem nyerhető költségek, és a reputációs hatás miatt;
- Az internet-szolgáltatók piaca: amennyiben a piacralépő vállalatoknak nincs hozzáférésük a piacon levő vállalatok hálózataihoz.

A másik fontos tényező a belépés időzítése. A központi kérdés az, hogy az új vállalatok piacralépésére sor kerülhet-e ésszerű időn belül. A rövid időn belüli piacralépés nagyon valószínűtlen az alábbi piacokon:

- Az orvosok piaca: a képzési, és minősítési előírások miatt;

- A gyógyszerpiac: a magas K+F költségek, az idő, és a jelentős szabályozási akadályok miatt.

Ezzel szemben a rövid időn belüli piacralépés sokkal valószínűbb:

- A pékek piacán, mivel a termelési technológia mindenkinél ugyanaz, és az általános költségek is viszonylag alacsonyok;
- A bútoriparban, mivel nincsenek jogszabályi akadályok és az általános, valamint a K+F költségek is viszonylag alacsonyok.

A versenyhatások értékelése során a piacralépési korlátok és az új vállalatok viszonylag gyors piacralépési valószínűségének alapos elemzésére van szükség. Szemléltetésképpen álljon itt két példa: (1) olyan újonnan bevezetett környezetvédelmi szabályozás, amely jelentős költségeket ró a vállalatokra, és a már piacon levő vállalatokat kedvezőbben ítéli meg, így csökkentve az új piacralépés valószínűségét; (2) több országban a repülőtéri résidók elosztása során a már piacon levő vállalatok kedvezőbb elbánásban részesülnek. Ez károsan befolyásolja a piacralépést, mivel az újonnan belépni szándékozó vállalatok számára megnehezíti a piacon levő vállalatokkal való versenyzést.

3.1.4. *A piac elhagyása*

Amennyiben a vállalatok elhagyják a piacot, az a piacon maradó vállalatok piaci hatalmának növekedéséhez, és magasabb árakhoz vezethet. A vállalatok több okból kényszerülhetnek rá a piac elhagyására. Például:

- Tegyük fel, hogy egy újonnan bevezetett szabályozás esetén, a piacon levő vállalatoknak öt éve lehet arra, hogy környezetvédelmi előírásoknak megfeleljenek. Azok a vállalatok, akik nem tudják vállalni az előírások teljesítésével járó költséges befektetéseket, valószínűleg el fogják hagyni a piacot;
- A versenyügyekért is felelős egyik amerikai hatóság, az FTC (Federal Trade Commission) 2005 augusztusi előírása következtében, mely szerint a piacon levő vállalatok nem kötelesek a hálózatukat a versenytársak számára hozzáférhetővé tenni, egyes internet-szolgáltatók kénytelenek lesznek elhagyni a piacot, a hálózati hozzáférés elégtelensége miatt;
- Az erőfölénnyel rendelkező, már piacon levő vállalatok, például a földgáz, a villamosenergia, és a távközlés területén, jelentős váltási költségeket

szabhatnak ki, ami az újonnan létrehozott vállalatokat a piac elhagyására kényszerítheti;

A már létező vagy az új jogszabályok és vállalati magatartások versenyhatásainak értékelése során meg kell vizsgálni a vállalatok piacról való kizárásának valószínűségét, mivel az hatással van az adott piacon a verseny jövőbeni alakulására, az árakra, a termékválasztékra, és más tényezőkre.

3.1.5. *Innováció és hatékonyság*

A vállalatok innovációs tevékenysége számos kívánatos hatással járhat, mint például:

- A termelési hatékonyságnak a gyártási eljárásokkal kapcsolatos innováció következtében történő növekedése, amely a vállalatok költségeit, és így a fogyasztók által megfizetett árakat csökkenti;
- A termékminőség javulása;
- Szélesebb termékválaszték;
- A termékbiztonság javulása.

A versenypolitika tisztában van az innováció által a piaci dinamikájának megőrzése során játszott szereppel, és igyekszik nem csökkenteni a vállalatok innovációs tevékenységeit. Ebből következően ez a terület különösen fontos az állami szabályozás versenykorlátozó potenciáljával kapcsolatban. Azokban a helyzetekben, amikor a szabályozás „előíró” jellegű (azaz a vállalatok magatartásával és nem az elért eredménnyel kapcsolatban tartalmaz előírásokat), nagy a valószínűsége az innovációra való káros hatásoknak.

Általánosságban elmondható, hogy amennyiben az adott vállalati magatartás növeli az innováció esélyét, és hatékonyságnövekedéssel jár, akkor ezek a pozitív hatások ellensúlyozzák a piaci hatalom lehetséges növekedését. Amennyiben az előbbi meghaladja az utóbbit, a vállalati magatartást támogatni kell. Íme néhány példa erre az esetre:

- A kutatási közös vállalatok engedélyezése versenytársak között. Például a SEMATECH konzorcium, melynek tagjai az AMD, Frecale, Hewlett-Packard, IBM, Infineon, Intel, Panasonic, Philips, Samsung, Spansion, TSMC és Texas Instruments. A konzorcium célja a félvezető-technológia, és az integrált áramkörök teljesítményének fejlesztése. A

versenyhatóságok felismerték ezzel a közös vállalattal kapcsolatban azt, hogy az ilyen jellegű együttműködés lehetővé teszi a versenytársak közötti információcserét, valamint az árak és a termelés szintjének egyeztetését, de emellett azt is elismerik, hogy – amennyiben azt megfelelően strukturálják – az innováció növekedéséből származó társadalomra hasznos következmények bőven meghaladhatják a negatív hatásokat. Hasonló példákat találhatunk akkor, amikor a vállalatok számára engedélyezett az együttműködés, a termékforma, és termékminőségi szabványok kialakítása során.

- A vállalatok számára az olyan befektetések, szervezeti változások, vagy új termékek és szolgáltatások engedélyezése, amelyek az alábbi előnyöket teszik lehetővé:
 - *Méretgazdaságosság*: erre a magas általános költségek esetén kerül sor. A nagyobb termelési méret engedélyezése alacsonyabb egységre jutó átlagköltségeket eredményez. A nagyobb kiskereskedelmi egységek engedélyezése például méretgazdasági előnyökhöz és a nyújtott szolgáltatások alacsonyabb egységköltségéhez vezet.
 - *Választékgazdaságosság*: amennyiben a különböző termékek vagy szolgáltatások előállítása kevésbé költséges egy cég számára, mint több, szakosodott cég számára. Például költséghatékonysági szempontból hatékony lenne annak engedélyezése, hogy az élelmiszerboltok gyógyszerértékesíthessenek, a közös marketingtevékenységből, a tárolásból, és a beszállítói szerződésekből adódó költségcsökkenéseknek köszönhetően. Ezzel ellentétes szabályozói megközelítés a gyógyszer-értékesítés és az élelmiszerboltok elkülönítésének kikényszerítése.

A vállalati üzleti magatartás, és a szabályozás versenyhatásainak értékelésekor alaposan meg kell vizsgálni az innovációra való hatást, mivel abból jelentős hasznok származhatnak.

3.1.6. A versenytársak költségeinek növelése

Az a vállalat, amely képes a versenytársainak a költségeit növelni, azzal közvetve csökkentheti a piacon levő verseny szintjét, melynek következtében nagyobb profitot érhet el. A versenytársak költségeinek emelése többféleképpen történhet. Például:

- A piacon levő távközlési vállalat azon kísérlete, hogy megakadályozza a versenytársak egyszerű hozzáférését a hálózatához. Ennek jelentős hatása lehet mind az internet, mind a telefonszolgáltatások piacára. Hasonló magatartást figyelhetünk meg a villamosenergia piacon, ahol a piacon levő vállalatok célja a hálózatukhoz hozzáférni szándékozó vállalatok költségeinek növelése;
- Új környezetvédelmi szabályozás bevezetésekor például a már piacon levő vállalatok aktívan lobbyzni fognak azért, hogy rájuk nézve megkülönböztető kitételeket vezessenek be. Ez a megkülönböztetés lehetővé teszi a piacon levő vállalatoknak, hogy egy ideig a régi szabályozás alapján folytassák a működésüket, míg az új piacralépő vállalatok kötelesek lesznek azonnal megfelelni az új, szigorúbb előírásoknak. Ez a költségek jelentős aszimmetriáját okozhatja a piacon levő és a piacralépő vállalatok között, ami súlyos versenykorlátozáshoz vezet;
- Egy vállalat a termékeit és szolgáltatásait úgy alakíthatja, hogy a fogyasztók nem lesznek képesek könnyen a versenytársak termékeire átváltani. Ilyen korlátozó szerződéseknek lehetünk szemtanúi olyan iparágakban, mint a távközlés, a földgáz, a villamosenergia-gyártás, vagy a bankok.
- A gyógyszergyártó cégek ösztönözhetik a szabadalmi védelem meghosszabbítását, mely viselkedés egyik célja a versenytárs (generikus gyógyszergyártó) cégek költségeinek növelése (pereskedési és egyéb költségek), a piacralépés késleltetése vagy az attól való eltérítés érdekében.
- Mivel a vállalatok ilyen viselkedésének mögöttes célja a versenytársak (kisebb versenytársak, vagy új piacralépők) részére megnehezíteni a versenyzést, amely végső soron negatív hatással lesz a piacra, és a fogyasztókra, a versenyhatások értékelésének alaposan meg kell vizsgálnia az ilyen magatartás alternatív magyarázatait, és ki kell szűrnie a nemkívánatos, versenykorlátozó hatásokat.

3.2. *Összefoglaló, és a szabályozás versenyhatásainak értékelésével való kapcsolat*

A versenyhatások értékelésekor kulcsfontosságú annak eldöntése, hogy az adott üzleti magatartás csökkenti-e a piaci verseny szintjét (azaz növeli-e a piaci hatalmat), kihat-e az árakra, a hatékonyságra, és innovációra. A fenti oldalakon vázlatosan bemutattuk azokat a elképzeléseket és kereteket, amelyeket a

versenypolitika használ a vállalatok viselkedésével, a piaci hatalommal, és az innovációval kapcsolatos értékelésekre.

Azzal kapcsolatban, hogy a fentiek hogyan segíthetik a szabályozás versenyhatásainak értékelését, álljon itt két példa:

- A fenti pontok – például a piac meghatározása, a váltási költségek, a piacralépési korlátok, a hatékonysági megfontolások, és a versenytársak költségeinek emelése – segítettek megérteni a szabályozás 4. részben bemutatandó különböző fajtáinak a versenyre való káros hatásait;
- A versenyhatások elemzésének fent bemutatott kerete segítséget nyújt a szabályozások versenyhatásaival kapcsolatos értékelés során. Az értékelés lépéseit az 5. és a 6. részben mutatjuk be, ahol kitérünk azok várható hatásaira az érintett piacokon, és a várhatóan érintett üzletek körére.

4. Szabályozási beavatkozások

Számos magyarázat van arra, hogy az állam miért dönt a piaci beavatkozás mellett. Az egyik indok az, hogy több iparágat jellemeznek piaci kudarcok, amelyeket különböző jogszabályokkal igyekeznek korrigálni.⁵ Amint azt MacAvoy (1992) bemutatta, szabályozásra jellemzően a legjobb gazdasági és társadalmi szándékkal kerül sor, többek között a profit és az árak befolyásolása, a monopóliumok piaci hatalmától való védelem céljából, a munkahelyi biztonsági előírások szabályozására, és az egészség, valamint a gyárakhoz közel élők védelmét szolgáló károsanyag-kibocsátással kapcsolatos jogszabályok megalkotása érdekében. Röviden bemutatjuk a szabályozás néhány területét.

- Természetes monopóliumról olyan iparágakban beszélhetünk, mint például a villamosenergia, a víz, a vasút, a távközlés, vagy a postai szolgáltatások, melyeket a magas általános költségek miatt tipikusan a méretgazdaságosság magas szintje jellemez. Hagyományosan ez azt jelentette, hogy az optimális termeléshez szükség volt helyi vagy regionális (mint például a víz és a villamosenergia területén), sőt akár állami monopóliumokra (például a távközlés, a vasút, és a postai

⁵ Viscusi, Harrington és Vernon (2005), valamint MacAvoy (1992) hasznos elemzést nyújt a szabályozás különböző módjaival és azok motivációjával kapcsolatban. Számos elismert irodalom elemzi a „szabályozási csapda elméletét”, mely szerint a szabályozás a különböző érdekcsoportok által végzett lobbytevékenység következtében alakul ki. A jelen dokumentum terjedelmén azonban túlmutat a szabályozási csapdával kapcsolatos részletes elemzés.

szolgáltatások területén). Amennyiben a monopólium szabhatná meg az árait, akkor az indokolatlanul magas árakhoz vezetne. Megoldás az volt, hogy a monopólium tovább működhetett az adott piacon, de a tisztességes árak biztosítása érdekében az árakat szabályozták. A méretgazdaságosság mellett az egyetemes szolgáltatások⁶ biztosítása a másik érv a jogszabállyal létrehozott monopóliumok mellett. A piaci körülmények, a technológia és más tényezők változásának köszönhetően több országban szűnt meg egyes iparágak szabályozása. A kifinomultabb szabályozási rendszerek lehetővé tették egyes iparágakon belül a versenyző, és a természetes monopólium szegmensek elkülönítését, melynek következtében a korábbi szabályozást és vertikálisan integrál monopóliumokat az olyan területeken is felváltotta a verseny, mint a távközlés és a vasút.

- Az olyan iparágakban, mint a villamosenergia, a vegyszerek, a papír, vagy az olajfinomítás, a termelés során jelentős mennyiségű környezetszennyező anyag termelődik. Ha nem ellenőriznék, több iparág termelne a társadalmilag elfogadhatónál magasabb szintű szennyezést, és szabályozás hiányában a szennyezés kibocsátóját semmi sem ösztönözné a szennyezés egyébként meglehetősen költséges eltakarítására. Az állam gyakran avatkozik közbe a szennyezés negatív hatásainak kezelésére. Ennek eszközei, az adóztatás, és kvóták meghatározása, vagy a befektetési hitelek nyújtása az új, kevésbé szennyező technológiák ösztönzésére.
- Egyes iparágakban, mint például a gyógyszergyártás, az állam engedélyezési és felügyeleti mechanizmusokat vezetett be az új gyógyszerek engedélyezésére, illetve a már létező gyógyszerek lehetséges negatív hatásainak ellenőrzésére. Amint azt egy 2001-es OECD jelentés megjegyzi, a gyógyszerek biztonságának és minőségének ellenőrzése elsődleges szempont.
- Az ipari (munkahelyi) biztonsággal kapcsolatban is számos szabályozás létezik. Az ilyen szabályozás mögötti egyik motiváció a halál kockázatának csökkentése, mint széleskörű társadalmi cél. Ugyanilyen ösztönzésből a személygépkocsi biztonsági előírások célja a balesetek során a halál és a súlyos sérülések kockázatának csökkentése.

⁶ Az egyetemes szolgáltatások biztosításának a célja az, hogy egy adott földrajzi területen bárhol, valamennyi lakos számára, megfizethető áron elérhető legyen egy adott szolgáltatás.

- A bankszektor és a pénzügyi piacok több elemét kell szabályozni. Az ilyen szabályozás alapvető célja a pénzügyi piacok stabilitásának, és a fogyasztói befektetések és pénzügyek védelmének biztosítása.

Általánosságban a szabályozás az állam által alkalmazott szabályok csoportja, melynek célja a vállalatok magatartásának, és következésképpen a gazdasági tevékenységüknek a befolyásolása. A jelen anyag a szabályozás eszközei közül elemez néhányat:

- *Piacralépés:* Több ország határoz meg korlátokat egy adott földrajzi területre eső gyógyszertárak és kiskereskedelmi egységek számára nézve. Városokra jellemző lehet, hogy az engedéllyel rendelkező taxik számát szabályozzák. Az olyan iparágakban, mint például a villamosenergia, a távközlés, és a bankok, a szabályozás megakadályozhatja az új cégek megjelenését a piacon. Egyes hivatások, mint például az orvosoké, a jogászoké, vagy az építészeké, többféle jogszabály és korlátozás tárgyát képezhetik, amely gyakran megakadályozza, vagy jelentősen korlátozza a szakemberek régiók, vagy országok közötti mozgását.
- *Mennyiség:* A mennyiségi szabályozással kapcsolatos példák közé tartozik például a halászott mennyiség, a vasárnaponkénti szeszesital árusítás, vagy a különleges területeken a (kereskedelmi) építkezés korlátozása. A mennyiségi szabályozás számos más formát is ölthet, mint például az egyetemes szolgáltatási kötelezettségek az olyan postai szolgáltatások tekintetében, ahol a postának a teljes keresletet szabályozott áron kell kielégítenie. Végül meg kell említeni a mezőgazdasági termelési, és termőföld-használati kvótákkal kapcsolatos számos példát is (Glaeser and Schleifer, 2001, részletes leírást ad a mennyiségi szabályozásokról).
- *Szabványok:* Több országra is jellemző, hogy az állam a gyógyászati eszközök, gyógyszerek, építési előírások, és egészségügy biztonsága, a foglalkozásbiztonság, a gépjárműbiztonság, és a környezet, valamint a munkaerő biztonsága érdekében szabványokat határoz meg. Más terület is lehet szabályozás tárgya, mint például a különböző médiumok (rádió, televízió) tartalmával kapcsolatos előírások.
- *Ár:* Az olyan iparágak, mint például a villamosenergia, a földgáz, a légitözlekedés, a távközlés, és a postai szolgáltatások gyakran képezik árszabályozás tárgyát.

Bár hagyományosan számos társadalmi és gazdasági indoka lehet a szabályozásnak, fontos annak felismerése, hogy az állami szabályozás, és a szakmai

szervezetek által bevezetett szakmai korlátozások esetében fennáll annak az esélye, hogy azok korlátozni fogják a versenyt az adott piacon. Például a már piacon levő cégek és az iparági szervezetek sikeres lobbytevékenysége a már piacon levő vállalatok, környezetvédelmi és más előírásokkal kapcsolatos pozitív megkülönböztetésével kapcsolatban. Az ilyen megkülönböztetés az új piacralépő vállalatokat költséghátrányba hozza a piacon levő vállalatokkal szemben, amely kihathat a piacralépésre és a piac versenyképességére. A kiskereskedelmi üzletek és gyógyszertárak szigorú szabályozása például alkalmas a verseny korlátozására, az árak emelésére valamint a termékválaszték és a termékminőség csökkentésére. Az „indokolatlanul magas” minimumkövetelmények előírása megfoszthatja a fogyasztót a nagyobb választéktól és az alacsonyabb ártól. A hirdetés szakmai szervezetek általi korlátozása – pl. jogi, orvosi, és állatorvosi szakmákat illetően – károsan befolyásolja a versenyt és a kínált szolgáltatások sokszínűségét. Végezetül az áruk és szolgáltatások régiók közötti, de országon belüli áramlásának szabályozására gyakran alapos indok nélkül kerül sor. Az ilyen korlátozások a piacok földrajzi elkülönülését okozhatják, amely magasabb árakhoz vezethet.

Az egyes jogszabályok versenyre való potenciális hatásainak a megértéséhez a továbbiakban a verseny szabályozásának különböző fajtáit (négy kategóriába rendezve) mutatjuk be. A fejezet hátralevő részében ezen kategóriák részletes bemutatására kerül sor:

- A vállalatok számát, vagy körét korlátozó szabályozás;
- A vállalatok versenyképességét korlátozó szabályozás;
- A vállalatok kiélezett versenyre irányuló ösztönzését korlátozó szabályozás.
- A fogyasztók számára elérhető választék korlátozásával kapcsolatos szabályozás

A fenti kategóriákba tartozó korlátozásokat illetően egyenként bemutatjuk a szabályozás mögöttes indíttatását, kiemeljük ezen korlátozások által okozott lehetséges versenykorlátozásokat, és példákat mutatunk be a korlátozásokra különböző országok különböző piacairól.⁷

⁷ Amint azt az *Alapelvek a Versenyhatások Értékeléséhez* című kisérő dokumentum 1. Fejezete bemutatja, a fenti négy kategória alkotja a Versenyhatások Értékeléséhez készített segédanyag gerincét.

Az egyik olyan terület, amelyikkel érdemes előre foglalkozni, az ön-, és társszabályozás területe. Amint arra a 4.3.1. részben utalunk, egyes szakmák, illetve termékek és szolgáltatások előállítói számára nyitva áll a lehetőség arra, hogy ön-, és társszabályozásban vegyenek részt. Számos előnye van az ilyen megoldásoknak, például a termék-kompatibilitással, a minőséggel, és a biztonsággal kapcsolatos szabványok megállapítása során a piaci szereplők összehangolása. Ez a fajta kevésbé közvetlen és kevésbé terhes szabályozás pozitív hatással lehet a piacokra. Fontos azonban megjegyezni, hogy a vállalatok közötti koordináció kiterjesztése meglegálya lehet az árakkal és a termeléssel kapcsolatos összejárásoknak, vagy akár az olyan előírások bevezetésének is, amelyek piacralépési korlátként szolgálnak. Ennek figyelmen kívül hagyása könnyen a fogyasztói jólét és az innováció jelentős csökkenéséhez vezethet az adott piacon. Bár az ön-, és társszabályozás bemutatására az ellenőrzőlista 3. kategóriájával („A vállalatok kiélezett versenyre irányuló ösztönzésének szabályozása”) kapcsolatban kerül sor, a lehetséges problémák széles köre miatt annak a másik két kategóriával kapcsolatban is lesz jelentősége. Erre példaként szolgálhat egy olyan helyzet, amelyben egy önszabályozásra felhatalmazott iparági szervezet úgy dönt, hogy piacralépési korlátokat vezet be a már piacon levő vállalatok profit-marginjának a megőrzése érdekében (lásd C.2 pont a 6. keretes szövegben). Ezeknek a versenykorlátozásoknak egy része az 1. és 2. kategória alatt is értékelhető, hiszen elmondható, hogy az ön-, és társszabályozással kapcsolatos versenykorlátozásoknak, fenti felsorolt első három kategória alatt van jelentősége.

Végezetül fontos azt is megjegyezni, hogy a keretes szövegben felsorolt példák azokat a területeket jelölik, amikor a versenyhatások alapos értékelésére lenne, vagy lett volna szükség, és nem azokat, amikor az állami beavatkozás nem volt megfelelő.

4.1. A vállalatok számának, vagy körének szabályozása

Bizonyos jogszabályok korlátozzák a piacon levő termékeket és szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások számát, vagy körét. Valószínűsíthető ez a lehetőség, amennyiben a jogszabálytervezet:

- Jelentősen növeli a vállalatok piacralépési, és piacelhagyási költségeit
- Termékek vagy szolgáltatások nyújtásával kapcsolatban kizárólagos jogokat ad valamelyik vállalatnak
- Bármilyen jellegű engedélyhez köti egy vállalat működését
- Korlátozza a vállalatok közbeszerzési eljárásokban való részvételét

- Földrajzi akadályokat képez a vállalatok termékértékesítési, szolgáltatásnyújtási, befektetési és munkaerő biztosítási képességével kapcsolatban

Hagyományosan a jogalkotóknak alapos gazdasági és társadalmi okai vannak a vállalatok számának és körének korlátozására. A gond azonban az, hogy az ilyen jogszabályok károsan befolyásolják a piaci verseny szintjét, amely következőképpen csökkentheti a fogyasztói jólétet. Hasznos lehet tehát a jogszabálytervezet költség-haszon elemzésének, és a potenciális versenykorlátozó hatások értékelésének elvégzése az olyan körülmények között, amikor a vállalatok száma és köre is érintve lehet. Lentebb, bemutatunk két olyan területet, ahol a versenyhatásokat alaposan elemezni kell.

4.1.1. A piacrálépés szabályozása

Az új vállalatok piacrálépése kulcsszerepet játszik a piacok életképességének megőrzésében azáltal, hogy versenyt teremt a piacon levő vállalatok számára, és hosszú távon fokozza az innovációt és a gazdasági növekedést. Ebből következően fontos annak felismerése, hogy a piacrálépést korlátozó jogszabályok és egyéb szabályok valószínűleg negatív hatással lesznek a versenyre és a jólétre, és azokkal kapcsolatban alaposan vizsgálatra és indoklásra lesz szükség.

A piacrálépés szabályozása többféle formát ölthet, és azokat különbözően lehet indokolni. Természetes monopólium esetén az állam jogszabállyal monopóliumot hozhat létre és kifejezetten korlátozhatja a piacrálépést. Ennek motivációjaként általában a magas általános költségek, és a termelési mérethatékonyság szerepelnek. A szakmai szervezeteknek, mint például az ügyvédi, vagy orvosi szervezeteknek eredetileg alapos okai lehetnek a piacrálépés korlátozására, de az ilyen korlátozások szükségtelenül befolyásolhatják a vállalatok versenyző viselkedését is. A korlátozás indokai között leggyakrabban a szakmai gyakorlat minőségi előírásai szerepelnek. A piacrálépés és a vállalati növekedés szabályozása több országban is elterjedt, melynek okaiként olyan változatos szempontok szerepelhetnek, mint a nagyvárosi forgalom szabályozása, vagy a magántulajdon védelme.

A piacrálépésre való hatások alapos megértéséhez fontos a belépés különböző fajtáinak ismertetése. Dunne, Roberts és Samuelson (1988, 504. oldal) csoportosítja a piacrálépés fajtáit, melynek vázlatát a jelen anyag is felhasználja. A belépés három alapvető kategóriája a következő:

1. Új piacrálépés, egy új gyár (termelési egység) létrehozásával, vagy új szolgáltatás nyújtásával. Például akkor, amikor valamely termék gyártását egy üzleti tapasztalatokkal nem rendelkező cég kezdi meg. Az információs

technológiai forradalom, a biotechnológiai és nanotechnológiai eredmények sok olyan új cég megjelenéséhez vezettek, amelyek nem rendelkeztek sem az adott iparágra, sem más iparágra vonatkozó tapasztalatokkal. Egy frissen diplomázott jogászok által alapított ügyvédi iroda is ebbe a kategóriába tartozik.

2. Egy sokrétű tevékenységet folytató vállalat piacralépése új vállalatrészek beindításával. Például egy többféle terméket gyártó nagyvállalat, mint a Siemens, beindíthat egy új termelési egységet új gyógyászati berendezések gyártására. Egy kórház új részleget nyithat a rák kezelésére. Egy vegyszereket gyártó cég új termelési részleget alapíthat valamilyen aminosav gyártására.
3. Egy sokrétű tevékenységet folytató vállalat piacra lépése a már korábban létező egységeikben termelt termékek változatosságának bővítésével. Egy olyan gépjárműgyártó cég például, amely hagyományosan közepes és nagyméretű gépkocsikat gyártott, növeli termékskáláját és ugyanazon rugalmas termelési eszközökkel kisméretű, üzemanyag-hatékony járműveket kezd gyártani. Egy korábban csak megmunkálható, és mikro-ötvoztott acélt gyártó cég, csapágy, és fogaskerékacélt kezd gyártani. Egy korábban hálózati biztonsági szoftvereket gyártó vállalat számítógépes játékokat kezd gyártani.

A fent bemutatott különböző piacralépő vállalattípusok közötti különbség több esetben igen jelentős lehet. Például:

- *Pénzügyi adottságok:* Nagy mennyiségű irodalom létezik, amely azt elemzi, hogy a cégek piacralépési és növekedési képessége jelentősen függ azon képességüktől, hogy mennyire tudnak külső pénzügyi támogatást szerezni a terveikhez (lásd Fazzari, Hubbard and Petersen (1988) és az ahhoz kapcsolódó irodalmat). Ennek kisebb az esélye a fenti 2. és 3. típusú piacralépések esetében, de fontos lehet az 1. esetben, melynek egyik oka az, hogy például a bankoknak jellemzően szüksége van valamilyen kölcsönös és múltbeli ismeretre a kölcsönök folyósítása érdekében, azaz az 1. kategóriába tartozó belépési fajták esetében ennek nagyobb a jelentősége, hiszen az újonnan alapított vállalatok a nehezebb hitellehetőségek miatt hátrányosabb helyzetben lesznek.
- *Tapasztalat:* A korábbi üzleti tapasztalat általában lehetővé teszi a vállalatok számára, hogy például a múltbeli tapasztalatokból, a piacok ismeretéből, vagy a szabályozási akadályokból tanuljanak. A 2. és a 3.

típusú piacralépő vállalatok ebből a szempontból valószínűleg előnyben lesznek.

A Dunne, Samuelson és Roberts tanulmányban szereplő adatok a piacralépő vállalatok közötti érdekes különbségre mutatnak rá. A kudarc (vagy piacelhagyási) arányok meglehetősen magasak, és:

- A piacralépések több mint 60%-a jellemzően sikertelen lesz, és a piac elhagyásához vezet;
- Az 1. típusú piacralépés (új vállalatok új üzemekkel) sikertelenségi adatai 7-8-szor nagyobbak a 2. típusnál (többféle tevékenységet folytató cég új üzemmel).

Amint azt Caves (1998) és Sutton (1997) bemutatta, ezek a megállapítások általánosan igazak, és azokat kutatók több ország iparágából származó adattal támasztották alá. Az egyik tanulsága tehát a fenti megállapításoknak, hogy az 1. típusú piacralépők aránytalanul nagyobb akadályokkal és költségekkel szembesülnek. Ennek nyilvánvaló jele az, hogy a belépési korlátokat létrehozó szabályozás valószínűleg sokkal hátrányosabban érinti az 1. típusú piacralépőket.

Nagyszámú állami és a szakmai szervezetek által hozott jogszabály jár a piacralépés korlátozásával. A szabályozás ölthet kifejezett (mint például a belépés nyílt korlátozása), de akár burkolt formát is.

- A kifejezett korlátozások nagyon közvetlenek, és azok a leginkább károsak a versenyre. Például:
 - Több országban fogadnak el jogszabályokat a kiskereskedelmi egységek egy adott földrajzi területen belüli, vagy adott területen élő népességre eső számával kapcsolatban. Az ilyen jogszabályok alapján, ha a lakosság száma soha nem haladja meg például az 5000 főt, akkor nem engedélyezett az új gyógyszertárak megnyitása. (A brit versenyhatóság, az OFT 2003-as anyaga hasznos elemzéseket tartalmaz a gyógyszerpiacokkal kapcsolatos versenypolitikai és szabályozási témával kapcsolatban).
 - A korábbi USA-EU légi közlekedési megállapodás alapján európai légitársaságok csak a származásuk szerinti országokból indíthattak járatokat az Egyesült Államokba. Ez korlátozta az USA-EU légiközlekedési piacon levő verseny szintjét. (A közelmúltban aláírt megállapodás a szabályozás nagy részét megszüntette.)

- A burkolt korlátozások alatt azokat a piacralépési korlátokat értjük, amelyek közvetlenebbül befolyásolják a piacralépést. Például:
 - A távközlési piac szabályozásának megszüntetését követően a verseny elősegítéséhez szükség lenne olyan szabályok elfogadására, amelyek kötelezik a piacon levő vállalatokat a hálózatuknak az új piacralépőkkel való megosztására, mely nélkül a piacra belépő vállalatok nem tudnak (megfelelő) szolgáltatásokat (internet, távközlés) nyújtani, és versenyezni. Hasonlóról beszélhetünk a villamosenergia piacokon, ahol az érdemi versenyhez elengedhetetlen a piacralépők számára, hogy megosztva hozzáférjenek a piacon levő vállalatok hálózatához. Amennyiben azonban a tulajdonosok nem osztják meg hálózatukat, az még nem szükségképpen jelenti azt, hogy a piacon levő vállalatok egyáltalán nem biztosítanak hozzáférést a hálózatukhoz, viszont az újonnan belépő vállalatok üzleti tevékenysége ezáltal sokkal bizonytalanabb lesz;
 - A szakmai szervezetek (például az orvosi, ügyvédi, vagy könyvelői) által elfogadott minőségi előírások, vagy a tanúsítványokkal kapcsolatos szabályok – hogy csak kettőt említsünk – burkolt piacralépési korlátokat jelenthetnek.
 - A belépést késleltető, vagy megakadályozó jelentős adminisztrációs és ügyintézési korlátok (Djankov, La Porta, Lopez-de-Silanes és Schleifer, 2002).

A 1. keretes szöveg a szabályozás és korlátozások azon fajtáira mutat be példákat, amelyek esetében alaposabban meg kell vizsgálni a piacra lépés korlátozásából eredő versenyhatásokat.

1. keretes szöveg: Piacralépés

1. Az új cégek alapításakor felmerülő ügyintézési akadályok leküzdésére szükséges idő és pénz országonként jelentősen változhat. A Djankov, La Porta, Lopez-de-Silanes és Schleifer (2002) által bemutatott adatok szerint az új vállalatok alapítására szükséges idő a kanadai 2 naptól, a Madagaszkárra jellemző 152 napig terjedhet. A vállalat alapítás pénzügyi költségei az 1997-es egy főre jutó GDP százalékában, az új-zélandi 0,53%-tól a Tanzániára, Bolíviára, és Dominikai Köztársaságra jellemző több mint 300%-ig terjedhet. Még a fejlett országok között is számottevő különbségek vannak a cégalapításhoz szükséges idő (és költségek) között: az USA-ra például 4 nap (és a GDP 0,5%-a), Németországra 42 nap (és a GDP 32%-a), Ausztráliára pedig 2 nap (és a GDP 2%-a) jellemző. A cégalapításhoz szükséges idő és az azzal járó költségek országonkénti eltérése valószínűsíti, hogy jelentős különbségek lesznek a piacralépés akadályai között. A piacralépési folyamat adminisztratív

reformja elengedhetetlennek tűnik a belépési korlátok csökkentése, és a gazdasági növekedés, valamint az innováció ösztönzése érdekében.

2. Néhány országban korlátozások jellemzik a gyógyszerpiacot, melynek különböző formái lehetnek.

- A gyógyszertárak egy adott földrajzi területen belüli, vagy adott területen élő népességre eső számának korlátozása. Magyarországon például 5000 lakosonként van meghatározva a gyógyszertárak száma.
- Állami ellenőrzés, mind például Svédországban, ahol 1970 óta az értékesítést az Apoteket rendszeren keresztül ellenőrizték. Magángyógyszertárak nyitása Svédországban bűncselekménynek minősülhet, amint azt a Nicorette termékeket kínáló svéd Bringwell International ügye is mutatja.
- A piacralépés közvetlen szabályozása, amint azt a brit OFT 2003-as jelentése is bemutatja. A gyógyszertárak piacralépésének szabályozását 1987-ben vezették be Angliában, Walesben, Skóciában, és Észak-Írországbán, a nemzeti egészségügyi szolgálat (NHS) növekvő költségeinek csökkentésére. A korlátozások tartalmazzák az új gyógyszertárak szükségességének, áthelyezésének, és tulajdonosváltásának értékelését.

Bár a gyógyszertárak elhelyezését korlátozó rendelkezések egyik indoka az egyetemes szolgáltatás nyújtásának biztosítása, a korlátozások a versenyre is negatív hatással lehetnek. Még szabályozott gyógyszerárak mellett is alkalmasak az ilyen korlátozások a verseny csökkentésére, mivel azok hatással vannak a minőségre és kiszolgálásra. Németországban ahol több korlátozást is eltöröltek, tanulmányok igazolják a nagyobb versenyt, a szolgáltatások sokszínűsége tekintetében. Amint azt a 2003-as OFT jelentés megállapítja, a piacralépési korlátok megszüntetése a gyógyszerpiacokon nagyobb fogyasztói választékot, a versenyből eredő előnyöket, és a gyógyszertárakhoz való jobb hozzáférést eredményezne.

3. Az 1998-as ausztrál digital conversion jogszabály 2006-ig megtiltotta az új kereskedelmi műsorszolgáltatók piacralépését. A jogszabály a már piacon levő kereskedelmi csatornáknak kívánta megkönnyíteni az analóg műsorsugárázról a digitálisra való átváltást.

4. Az EU-ban gyakran szabályozás tárgyát képezik egyes szabadfoglalkozásokkal (jogászok, könyvelők, építészek, mérnökök, vagy gyógyszerészek) kapcsolatos díjtételek, hirdetési korlátozások, kizárólagos jogok, és szakmák közötti együttműködés korlátozása. Miközben a korlátozásokat a szakmai szervezetek a minőség biztosításával indokolják, fontos megemlíteni, hogy azok negatívan befolyásolhatják a verseny szintjét, amely magasabb árakhoz és a kínált szolgáltatások választékának csökkenéséhez vezethet.

5. Az amerikai általános könyvelési hivatal 2004-es jelentése rámutat arra, hogy az új „nyitott égbolt” (Open Skies) megállapodás szerint nem lesznek, vagy csak minimális szintű korlátozások lesznek a légitársaságok számát illetően, továbbá nem lesz korlátozva az, hogy azok mely piacokon működhetnek. A korábbi megállapodás számos EU-USA járat számát, kiindulási, és érkezési helyét korlátozta. Például az Air France Franciaországból működtethetett járatot az USA-ba, de például Frankfurtból már nem. Az új „nyitott égbolt”

megállapodás célja az ilyen piacralépési korlátok csökkentése.

6. Amint azt Terzic, Wurm and Dietrich (2000) bemutatja, Németország 1998-as energia törvénye megszüntette a piacralépést korlátozó kizárólagos franchise rendszert a villamosenergia és a földgáz piacon. Az új jogszabály mindkét szektor tekintetében megnyitotta a kiskereskedelmi piacot. Ennek következtében a német villamosenergia fogyasztók, akik korábban a legtöbbet voltak kénytelenek fizetni egész Európában, szembesülhettek a verseny kedvező hatásaival, a jobb szolgáltatásokkal és az alacsonyabb árakkal.

7. Számos országban szinte valamennyi területre jellemzőek a piacralépést befolyásoló jogszabályok, melyek a verseny csökkenését okozhatják, amely végső soron kihat a kiskereskedelmi innovációra és növekedésre. Például:

- Bertrand és Kramarz (2002) bemutatta, hogy a nagyméretű kiskereskedelmi egységek létrehozása és terjeszkedése korlátozza a piacralépést, amely negatívan hatott a francia kiskereskedelem növekedésére, és a munkavállalói haszon csökkenését okozta.
- Európa számos országában – például Olaszország, Spanyolország, Hollandia, és Franciaország – korlátozzák a kiskereskedelmi egységek nyitvatartási idejét. Az adózási és tervezési jogszabályok célja a kisméretű, családi vállalkozások védelme. Míg a kisebb üzletek a közelségből adódóan tudnak a fogyasztó számára kedvező szolgáltatást nyújtani, az ilyen szabályok megakadályozzák a kereskedelmi egységeket (nagy és kicsi), hogy a hosszabb nyitva tartásból eredő jobb szolgáltatást és magasabb foglalkoztatást nyújtsanak. Az OECD 1997-es jelentése az ilyen korlátozások által okozott versenyproblémákat mutatja be.
- Az olyan országokban, mint Japán, ahol enyhítettek az ilyen korlátozásokon, az adott piacokon jelentős növekedés vette kezdetét. A nagyméretű kiskereskedelmi üzletekkel kapcsolatos 1974-es japán jogszabály célja a kis, és független kiskereskedők védelme volt. A korlátozásokat három fázisban csökkentették a 90-es évek folyamán. Ennek hatására a nagyméretű üzletek nyitására pályázó cégek száma 794-ről (1989) 1667-re (1990), majd 2269-re (1996) nőtt.

Bár a kiskereskedelemben számos, a kisvállalkozások védelmével, mint közérdekkel kapcsolatos indok létezhet a korlátozásokra, ezeket a korlátozásokat a versenyre és a gazdasági növekedésre való várható negatív hatásuk szempontjából is értékelni kell.

8. 2005. augusztusában az amerikai szövetségi kommunikációs bizottság (FCC) úgy döntött, hogy véget vet az olyan jogszabályoknak, amelyek előírják a piacon levő távközlési szolgáltatóknak, mint például a Bell-nek, hogy a digitális szélessávot meg kell osztaniuk a versenytársakkal. Ezzel az FCC a kábeles modem-kapcsolattal azonos alapra helyezi a digitális vonalak szabályozását. Az FCC azzal indokolta a változást, hogy a piacon levőket hálózatuk megosztására kötelező szabályok gyengítik az innovációs szándékot, az új termékek és szolgáltatások fejlesztésébe való beruházást. A fogyasztói csoportok másrészt azzal érveltek, hogy a piacon csökkenni fog a verseny és így a digitális vonalak előfizetői számára csökken a választék és nőnek az árak.

Bár a szabályozás közérdekkel való igazolása több esetben is indokolt, fontos szem előtt tartani, hogy az ilyen korlátozások negatívan befolyásolhatják a fogyasztói jólétet, és akadályozhatják a piacok hosszú távú növekedését és fejlődését. El kell kerülni a piacralépési korlátozásokat, különösen azokat, amelyek a piaci szerkezet szabályozásán alapulnak. Bizonyos esetekben azonban indokolt lehet az olyan szabályozás, amely földhasználat korlátozásán alapul. A természetes monopóliumok esetében, illetve például egyetemes szolgáltatással kapcsolatos megfontolások esetén a kizárólagos jogokat ajánlott nem belefoglalni a megállapodásba. Amennyiben azok mégis szerepelnek a megállapodásban, azokat felül kell vizsgálni, és a körülmények változásával módosítani. Amennyiben stabilitási megfontolásokból – például a pénzügyi és bankpiacokon – egyes országokban indokoltak a piacralépési korlátok, azoknak világosnak és áttekinthetőnek kell lenniük a minimális korlátozások alapelvének betartásával. Mivel nagy a valószínűsége a negatív hatásoknak, a jogalkotóknak meg kell vizsgálnia minden olyan jogszabályt, amely a piacralépés kifejezett, vagy burkolt korlátozásával jár.

4.1.2. *Kizárólagos jogok nyújtása vagy kiterjesztése*

Az állam gyakran biztosít a termeléssel és a szolgáltatások nyújtásával kapcsolatos kizárólagos jogokat. Például:

- A szilárd hulladéklerakás piacán a hulladékgyűjtés általános műveletét a helyi piacokon kizárólagos jogokkal rendelkező magáncégek végzik;
- Hagyományosan a villamosenergia, a földgáz, a távközlés, a víz, a postai szolgáltatások, és a vasút jogszabállyal engedélyezett monopóliumként – vagy kizárólagos jogok birtokosaként – működtek;
- Több ország számos piacán a helyi, a regionális vagy a nemzeti közigazgatási szervek szerződést köthetnek, amelyek kizárólagos jogokat adnak bizonyos vállalatoknak egyes termékek és szolgáltatások nyújtására (pl. a honvédelemmel kapcsolatos beszállítói szerződések).

Kizárólagos jogok nyújtásának számos oka lehet. Egyes iparágakban a jogszabályi monopólium (vagy a kizárólagos jog) a magas általános költségek miatti mérethatékonysági megfontolásokon alapul. A piacok és a technológiák fejlődésével több ország megszüntette a szabályozást bizonyos iparágakban, privatizálták az állami vállalatokat, és lehetővé tették a piaci versenyt. Emellett a kifinomultabb szabályozói megközelítés lehetővé tette egyes piacokon a természetes monopólium elkülönítését a potenciálisan versenyző piaci szegmensektől (a vertikális értéklánc alsóbb és felsőbb szintjén elhelyezkedő piacok). A termékek és szolgáltatások

nyújtásával kapcsolatos kizárólagos jogok jogosultjai a jelentős piaci hatalomra tesznek szert. A természetes monopólium esetében a problémát súlyosbítják az árral, vagy a tőkemegtérüléssel kapcsolatos szabályozások, közművekre vonatkozóan.

Világos okai lehetnek a szabadalmi jogok biztosításának, egy téma azonban az utóbbi években jelentős vitát váltott ki: a szabadalom időtartamának „kiterjesztése”. A gyógyszergyártó vállalatok például agresszívan próbálkoznak a szabadalmak időtartamának kiterjesztésével. A szabadalom időtartamának meghosszabbítása jelentős káros hatásokkal járhat:

- Meghosszabbítja azt az időszakot, amely alatt a fogyasztók magasabb árat fizetnek;
- A szabadalom jogosultja a védelem meghosszabbítására való törekvés során jelentősen növelheti a potenciálisan piacralépő vállalatok költségeit – mint például a generikus gyógyszergyártók –, amely jelentősen csökkentheti a jövőbeni piacralépések valószínűségét. Jelentősek lehetnek a hosszabb távú negatív versenyhatások is.

Miközben egyes esetekben indokolt lehet a jogi monopóliumok biztosítása, a szabályozás hatásait elemző irodalom azt mutatja, hogy ezekben az esetekben jelentős hiányok mutatkoztak az innováció, a termelési hatékonyság, és az új technológiák bevezetése területén, ami károsan befolyásolta az érintett piacok hosszú távú növekedését. Más, olyan esetekben ahol az állam kizárólagos jogokat biztosít, az előnyök, és hátrányok aránya vegyes képet mutat, azaz esetenként külön elemzésre van szükség. A fent említett szilárd hulladéklerakással kapcsolatos esetben az állam egyre inkább felismerte, hogy a verseny lehetővé tétele pozitív hatásokkal járna; lásd az OECD 2000-es anyagát a finn tapasztalatokról. Több esetben az állam által biztosított kizárólagos jogok megszüntethetőek, úgy, hogy közben nem szűnik meg a piacok alapos ellenőrzése.

A **2. keretes szöveg** a kizárólagos jogokra tartalmaz példákat és magyarázatot, valamint azok káros hatásai közül mutat be néhányat.

2. keretes szöveg: Kizárólagos jogok nyújtása vagy kiterjesztése

1. Nyugat Ausztráliában a vízről és földművelésről szóló 1963-as jogszabály (az öntözőkutat építéséről és átépítéséről) a vízzel és folyókkal foglalkozó bizottságnak kizárólagos jogokat biztosított a vízórák felszerelésére és javítására. 2000-ben módosították a szabályozást annak érdekében, hogy megszüntessék a vízórakkal kapcsolatos kizárólagos jogokat, mivel felismerték, hogy az károsan befolyásolta a versenyt.

2. A gyógyszeriparra jellemző az, hogy nagyszámú kérelem érkezik a szabadalmi védelem meghosszabbítására. A szabadalmi védelem meghosszabbítása több esetben negatív hatással lehet a versenyre.

- A Prozac nevű antidepresszánt 1977-ben helyezték szabadalmi védelem alá, majd 1987-ben került forgalomba. Azóta a valaha volt legtöbbet értékesített gyógyszerre vált. Eli Lilly öt évig pereskedett sikertelenül annak érdekében, hogy a gyógyszer szabadalmi védelmét meghosszabbítsák. A Barr Laboratories, amely több másik céggel is (Dr. Reddy's Laboratories, Teva Pharmaceuticals, Geneva Pharmaceuticals és Pharmaceutical Resources) a védelem meghosszabbítása ellen érvelt, képes volt a gyógyszer generikus változatának termelésére, az eredeti költségek töredékéért. A becslések szerint a generikus változat megjelenésével a gyógyszer 20mg-os változatának ára 2 dollárról (eredeti változat) 50 cent alá (generikus változat) esett.
- A szabadalmi védelem meghosszabbításának kérelmezése a gyógyszeriparban nagyon elterjedt. Például Japánban 20 meghosszabbítási kérelemből 16 gyógyszerrel kapcsolatos. A Merck Sharp & Dohme nevű cég a migrént kezelő Maxalt tabletták védelmének 5 éves meghosszabbítását kapták (a védelem így 2017-ben fog lejámi). (Forrás: The Japanese Patent Gazette, 2005. május 25.)

3. A Braziliában hatályos szabályozás szerint a szabadalmi jogok jogosultja csak akkor kap valamely találmány gyártására kizárólagos jogot, amennyiben azt Braziliában gyártják. Néhány iparágban, mint például a gyógyszeriparban és a biotechnológiában a gyártási berendezésekhez költséges beruházásokra van szükség, és nem lenne reális azt várni, hogy egy vállalat valamennyi országban kiépíti a megfelelő gyártósorokat. Emiatt a brazilhoz hasonló szabályozás káros lehet a versenyre nézve.

4. 1997-ben a Ferrovias esetben egy kolumbiai állami vállalat (Ferrovias) kizárólagos jogokat biztosító szerződést kötött a Drummond nevű céggel, melyben az vállalta, hogy 30 évig szállítani fogja a szenet. A szerződés értelmében a többi cég szénszállítmányainak szállítása is Drummond előzetes jóváhagyásának feltétele. A kolumbiai hatóságok később megvizsgálták a szerződést, és megállapították, hogy az hátrányosan megkülönböztet egyes cégeket, és így alkalmas a verseny korlátozására. Ez a példa a kizárólagos jogokat biztosító szerződések káros hatásaira szolgál bizonyítékként.

5. Az állam bizonyos esetekben megszüntethet állami monopóliumokat és azokat magáncégek monopóliumává alakíthatja át. Az erről való állami döntés legfontosabb vezérlőeleme a lehető legmagasabb árajánlat. Fontos azonban ellenállni a rövidtávon magasabb árat eredményező kizárólagos jogosultság létrehozásával kapcsolatos kísértésnek, mely közép-, és hosszútávon sokkal inkább károsítaná a fogyasztókat és a

gazdasági növekedést. Jamaicában például a privatizált távközlési vállalat 25 évre kizárólagos jogokat kapott, ami csökkenti a piac hatékonyságát.

6. Goodwin (2001) cikkében is utal arra az esetre, amit az Európai Bíróság 2000-ben vizsgált felül, és amelyben a Koppenhágai önkormányzat kizárólagos jogokat adott a nem-veszélyes hulladékok feldolgozását végző cégek számának korlátozására. Azzal, hogy a hulladékot csak vállalatok korlátozott száma dolgozta fel, a nagyobb, és jobb minőségű újrahasznosított hulladékot előállító feldolgozóüzemek létrehozását kívánták ösztönözni. Az önkormányzati rendelet következtében az egyik olyan koppenhágai cég, amely képes lett volna további beruházás nélkül ellátni a jobb minőségű újrahasznosítást, nem kapott engedélyt a hulladékfeldolgozásra.

Egyre több bizonyíték van arra, hogy bizonyos területeken a kizárólagos jogok biztosítása, vagy meghosszabbítása nem feltétlenül növeli a jólétet. A gyógyszeriparban például a nagyon is virágzó generikus gyógyszergyártás miatt alaposan meg kell vizsgálni, hogy indokolt-e a szabadalmi védettség meghosszabbítása. Kétségtelen, hogy vannak olyan esetek, amikor indokolt a védelem meghosszabbítása, például akkor, amikor a gyógyszer engedélyezésének ügyintézési folyamata sokáig tart, és emiatt jelentősen lerövidül a tényleges szabadalmi védettség hossza. Előfordulhat, hogy a szabadalmi jogosult vállalatok agresszívan fellépnek a védettség meghosszabbítása érdekében, és jelentős költségekkel terhelik a piacralépő versenytárs generikus gyógyszergyártó vállalatokat. A már piacon levő vállalatok pénzügyileg képesek lehetnek arra, hogy elhúzódo pereskedések során próbálják elérni a termékük védettségének meghosszabbítását, míg a versenytársaik nem feltétlenül lesznek képesek ugyanerre. Ilyen esetekben a védettség meghosszabbítása valószínűleg megakadályozza a fogyasztók olcsóbb, generikus gyógyszerekhez való hozzáférését, ami a jólét csökkenéséhez vezet. Más területeken, mint például a hulladékfeldolgozás, a verseny bevezetésével kapcsolatos kevés tapasztalat azt mutatja, hogy a szolgáltatások minősége jelentősen növekedett, és egyúttal az árak csökkentek. Összességében tehát a kizárólagos jogok biztosítását, vagy a jogosultság meghosszabbítását nagyon alapos vizsgálatnak kell megelőznie, mivel az alkalmas a verseny súlyos korlátozására.

4.1.3. Az áruk, szolgáltatások, és tőke, államok közötti (vagy államon belüli) szabad mozgásának szabályozása

A múltban több országban is jellemző volt az áruk és szolgáltatások országon belüli mozgásának szabályozása. Hagyományosan vámokat vezettek be az áruk és szolgáltatások különböző régiók és szövetségi államok (az USA-ban) közötti mozgásával kapcsolatban. Bár ezen korlátozások nagy része idővel eltűnt, bizonyos esetekben még mindig találkozhatunk velük. Az ilyen jellegű jogszabályok bevezetését kísérő érvek meglehetősen széles skálán mozognak:

- A szövetségi államokon, vagy régióon belüli vállalatok védelme a versenytől;
- Mivel egy adott régióban, vagy szövetségi államban az utak jellemzően a helyi önkormányzat hatáskörébe tartoznak, azok korlátozásokat és adókat vezettek be azon más régióból, vagy szövetségi államból származó áruk súlyára, vagy a szállító járművek méretére nézve, amelyek áthaladtak az adott területen;
- Fogyasztóvédelem: például az olyan jogszabályok, amelyek megtiltják az adott régióon, vagy szövetségi államon kívüli szeszesital értékesítését, vagy szeszesital átszállítását egy régió, vagy szövetségi állam területén.

A termékek földrajzi áramlását korlátozó szabályozásnak különböző formái lehetnek, mint például az adott régióon vagy szövetségi államon kívülről származó termékek és szolgáltatások értékesítésének nyílt tiltása. Például:

- Florida állam korlátozta az USA szövetségi államai közötti borszállítást. Egy magánszemély például nem küldhetett Floridába egy másik szövetségi államban vásárolt bort, vagy másik államban levő borklub tagjaként nem rendelhet bort másik államból. Az ilyen magatartás Floridai jog szerint bűncselekménynek minősül. Giachino (2000) cikkében arra utal, hogy az ilyen korlátozások célja különleges privilégiumok és védelem biztosítása a floridai kereskedők számára.

A szabályozás más formát is ölthet, mint például az áruk mozgásának akadályozása a régiók közötti kereskedelem megadóztatása révén. Például:

- Goodpaster és Ray (2000) utal arra, hogy Indonéziában számos jogszabály és adó érintette a mezőgazdasági termékek régiók közötti mozgását. A 18. számú törvény (1997) enyhítette ezt a korlátozást, ami a régiók közötti kereskedelem fellendüléséhez vezetett. A tanulmány azonban megjegyzi, hogy a korlátozások nagy része kifejezetten vagy burkoltan újra megjelent a dél-sulawesi régióban. Ilyen szabályozásnak minősülnek például a helyi közlekedési hatóságok által bevezetett előírások az árukat szállító járművek súlyára nézve, melynek egyik mellékhatásaként a helyi hatóságok folyamatosan zaklatják a kamionsofőröket, hogy azok fizessenek. Az áruk mozgásának akadályozása végső soron a farmerek által kapott árak csökkenéséhez, a növekedés valamint a helyi és regionális piacok fejlődésének akadályozásához vezetett.

A **3. keretes szöveg** az áruk és szolgáltatások mozgásának szabályozásából eredő versenykorlátozások különböző fajtáira mutat be példákat.

3. keretes szöveg: Az áruk, szolgáltatások és tőke szabad mozgása

1. Az amerikai Jones Act korlátozásokat vezet be az USA két kikötője közötti teherszállító hajókkal kapcsolatban. Maine állam törvényhozása felszólította a Kongresszust, hogy szüntesse meg ezt a korlátozást, mivel azok súlyosan akadályozzák a kereskedelmet és a Maine államban levő kikötők fejlődését. Az indítványt azzal indokolták, hogy egy fokozatosan globálissá váló piacon a hajók építőjének és tulajdonosának származása szerinti korlátozásnak továbbá nincs értelme.

2. A múltban India korlátozta a mezőgazdasági termékeknek a különböző megyék közötti mozgását. Bár 1993-ban a központi kormány úgy döntött, hogy a mezőgazdasági termékek mozgásának megkönnyítése érdekében az egész országot egységes élelmiszerzónának tekinti, Wadhwa (2001) megjegyzi, hogy néhány megyében továbbra is létezik valamilyen szintű ellenőrzés, ami korlátozza a mezőgazdasági termékek megyék közötti akadálytalan mozgását.

- A helyi hivatalnokok által követett általános gyakorlat az, hogy megállítják és ellenőrzik a termékeket szállító járműveket, és így az ügynevezett rutinellenőrzésre hivatkozva akár napokig is feltartják a járműveket, amely jelentős költségekkel terheli meg a magánkereskedőket. A búzafölösleget előállító területeken, mint Panjab, Haryana, és Nyugat-Uttar, olyan informális korlátozásokat vezettek be, amelyek következtében a farmerek elvesztik azon jogosultságukat, hogy a termékeket a jobb árat kínáló vevőnek adják el. Az ilyen állami korlátozás gyakorlatilag egyenértékű a fogyasztói többlet állami behajtásával.

3. A legtöbb országban az áruk nagy részét közúton szállítják. Emiatt a korlátozások gyakran irányulnak a teherszállító járművek működésére. Ennek oka lehet például a nagyvárosi túlzott forgalom, vagy a környezetszennyezés ellenőrzése. Bár a korlátozások alapjául szolgáló indokok gyakran igen jelentősnek tűnnek, fontos annak a felismerése is, hogy a járművek korlátozása az áruk mozgásának szabadságát csökkentheti, elkülöníthet egyes piacokat, és károsan befolyásolja a versenyt. Szemléltetésül álljon itt néhány példa:

- Az A12-es út jelentős kereskedelmi útvonal Németország és Olaszország között. Tirol régió környezetvédelmi okokból (a levegő minőségének javítása érdekében) kezdeményezte a nehéz-szállító járművek korlátozását. Az Európai Bíróság (C-320/03 ügy) végül kimondta, hogy a nehéz-szállító járművek korlátozása egy ennyire kulcsfontosságú útvonalon az áruk szabad mozgásának illegális korlátozását jelenti.
- A múltban az EU tagállamok eltérően korlátozták a nehéz-szállító járművek működését hétvégeken és ünnepnapokon. A Nemzetközi Közúti Szállítmányozó Egyesület arra hivatkozott, hogy az eltérő korlátozások jelentős következményekkel fognak járni a tagállamokon valamint az EU-n belüli kereskedelemre, és emiatt felszólított a szabályok harmonizációjára.

4. Több országban található a szakmai képesítések mozgását korlátozó rendelkezéseket, amely így hatással lesz a szakmai szolgáltatások piacára. Bár korábban az EU tagállamokban eltérő szabályok voltak hatályban, a „kölcsonös elismerés elvéről” szóló új EU iránymutatás ösztönzi a képesítések kölcsönös elismerését a tagállamok között. Az ilyen jellegű korlátozások enyhítése lehetővé teszi a szakmai szolgáltatások könnyebb mozgását, amely hasznos a fogyasztókra nézve, mivel nő a szolgáltatások választéka, és potenciálisan csökkennek az árak. Az USA-ban az egyes államok hitelesítési tesztet írnak elő például a jogászai és az orvosi képesítésekre nézve. Ez korlátozza az orvosok és ügyvédek szövetségi államok közötti szabad mozgását, és potenciálisan csökkenti a versenyt.

Fontos annak felismerése, hogy az áruk, szolgáltatások, és tőke régiók közötti szabad mozgása lényeges a fogyasztók számára annak érdekében, hogy élvezni tudják a verseny előnyeit és a vállalatok számára is, hogy szélesebb piacokon tudjanak értékesíteni, és így nőni tudjanak. Elveszhetnek ezek az előnyök akkor, ha a régiók, vagy az állam szabályozza az áruk és szolgáltatások szabad mozgását. Ez azt jelenti, hogy az áruk és szolgáltatások szabad mozgását befolyásoló jogszabályokat alaposan meg kell vizsgálni a tőlük várt hasznok és költségek, és azok versenyhatásai szempontjából. Alapelveként meg kell szüntetni minden ilyen korlátozást.

4.2. A vállalatok versenyképességét korlátozó előírások

Az állam és a szakmai szervezetek elfogadhatnak olyan jogszabályokat, illetve egyéb szabályokat, amelyek hatásaként néha csökken az adott piacon a vállalatok közötti verseny intenzitása. Az ilyen korlátozások potenciálisan növelhetik az árakat, és/vagy csökkentik a termékek és szolgáltatások választékát és minőségét. Az ilyen jellegű korlátozásokra példa:

- A vállalatok termékeivel vagy szolgáltatásaival kapcsolatos hirdetési illetve marketing tevékenység korlátozása.
- Termékek és szolgáltatások minőségével kapcsolatos olyan „indokolatlanul szigorú” szabványok előírása, amely egyes vállalatoknak a többiekkel szemben előnyt biztosít, és amely meghaladja azt a színvonalat, amelyet a legtöbb jól informált fogyasztó választana.
- Egyes vállalatokra nézve a többiekkel szemben a termelés költségeinek jelentős növelése, például a piacon levő vállalatoknak az új piacralépő vállalatoktól való megkülönböztető szabályozása.
- A termékek vagy szolgáltatások árának meghatározása, vagy jelentős befolyásolása.

Amint azt lentebb részletesen is bemutatjuk, az ilyen szabályozás jellemzően valamilyen kedvező hatással járó gazdasági és/vagy társadalmi indokokon alapul. A célunk nem ezeknek az indokoknak a megkérdőjelezése, hanem az ilyen jogszabályok potenciális versenykorlátozó hatásainak, és annak megvizsgálása, hogy a korlátozásokat meg lehet-e szervezni olyan módon ami minimalizálja a magasabb árakból, és a csökkent választékból és minőségből eredő fogyasztói jóléti veszteséget.

4.2.1. *A hirdetési és marketingtevékenységek szabályozása*

A vállalatok hirdetési tevékenysége alkalmas a már létező termékek jellemzőivel, minőségével, áraival és fejlesztéseivel, valamint az új termékek bevezetésével kapcsolatos információk terjesztésére. A hirdetési tevékenység fontos szerepet játszik a fogyasztóknak a jobb és alaposabb választást biztosító tájékoztatása során. A reklámokat a cégek különböző médiumokban helyezik el, mint például a televízió, a rádió, az újságok és magazinok, és egyre fokozottabban az internet. A hirdetés más formája például a kirakatban elhelyezett reklámok, vagy a szórólapok. Végül meg kell említeni a fogyasztóhoz közvetlenül eljuttatott reklámok gyakoriságát napjainkban, amikor a cégek telefonhívásokon, emaileken, vagy faxon keresztül jutnak el a fogyasztóhoz.

A reklámtevékenység két tágabb csoportra különíthető el, az összehasonlító, és a nem-összehasonlító reklámokra.

- *Összehasonlító reklámok:* céljuk a hirdető vállalat termékeinek dicsérete a versenytárs(ak) termékeihez képest. Az összehasonlítás lehet nagyon konkrét, hangsúlyozva például a technikai különbségeket, vagy általános, és sokkal szubjektívabb természetű. Az összehasonlító reklám összevetheti a hirdető cég és a versenytársak termékeinek árait is. Egy személygépkocsi például hivatkozhat arra reklámjában, hogy járművei biztonságosabbak, mint a versenytársaké, melyhez tudományos ütközés-tesztelési tanulmányokat csatolhat. Egy szénsavas üdítőital gyártója hirdetheti azt, hogy az általa gyártott ital, fogyasztói felmérésekre hivatkozva, jobb ízű, mint a versenytársaké.
- *Nem-összehasonlító reklámok:* céljuk a hirdető vállalat saját termékeinek jellemzőit bemutatni, utalva például a termék minőségére, egyéb jellemzőire, vagy árára. Az ilyen reklám nem tartalmaz a versenytársak termékeivel való összehasonlítást. Erre példa lehet egy személygépkocsi gyártójának olyan hirdetése, amely például egyszerűen csak a saját járműveinek érdemeit, vagy árát emeli ki.

Több ország vezet be korlátozásokat egyes termékek és szolgáltatások reklámjával kapcsolatban. Ezek a korlátozások különböző formákat ölthetnek, és azok között országonként, és termékenként jelentős eltérések lehetnek. A 4. keretes szöveg szemléltető példákat tartalmaz a hirdetési és marketing korlátozásokat illetően, melyek közül lentebb többet is részletesen bemutatunk.

- *Összehasonlító reklámok:* Több ország úgy korlátozza az összehasonlító reklámokat – utaljanak azok termékjellemzőkre, vagy árakra – hogy azok csak akkor engedélyezettek, ha a bennük szereplő állításokat egy független hatóság megerősíti. Az összehasonlító reklámmal kapcsolatos egyik legfontosabb elem a reklámban foglalt állítások és ígéreték valóságával kapcsolatos. Előfordulhat például, hogy egy fogyasztó nem rendelkezik elégséges információval, vagy nem képes a reklámban foglalt állítások megfelelőségének ellenőrzésére. Emiatt szükség van egy olyan hatóságra, amely képes a fogyasztói panaszok kezelésére. Több országban emellett jogszabályok rendelkeznek a félrevezető és hamis reklámokról. Az összképet tekintve azonban az összehasonlító reklámok indokolatlan korlátozása alkalmas arra, hogy a fogyasztót a termékek minősége, jellemzői, vagy az ára közötti különbséggel kapcsolatos hasznos információtól megfosssa.
- *Nem-összehasonlító reklám:* Néhány ország például nem engedélyezi a gyógyszergyártó vállalatoknak, hogy termékeiket reklámozzák. Hasonló korlátozást figyelhetünk meg az alkoholtartalmú, és a dohánytermékek esetében. Ezzel ellentétben szigorúan korlátozzák a különböző hivatások – mint például az építészek, az ügyvédek, az állatorvosok, és az orvosok – hirdetését nyíltan tiltó rendelkezéseket. A gyógyszerek esetében a korlátozás oka az, hogy a gyógyszerreklámok nagyobb, a reklámok által indukált keresletet teremtenének a gyógyszerek iránt, egyrészt azért, mert a laikus fogyasztók nem lesznek képesek a különböző termékek megfelelő összehasonlítására, másrészt azért, mert a hirdetések alkalmasak a fogyasztói félelmek manipulálására. A gyógyszerek túlzott használata káros lehet az egészségre és növelheti az állam gyógyszerekkel kapcsolatos kiadásait. Az alkohol esetében a szabályozást azzal indokolják, hogy az alkohol potenciálisan káros hatással lehet az egészségre, és annak reklámja alkalmas arra, hogy a fogyasztó pozitív tulajdonsággal ruházzon fel olyan termékeket, amelyek túlzott fogyasztása veszélyes lehet. A különböző foglalkozások reklámozásával kapcsolatos beavatkozás kiváltója az adott szakmai szervezet által bevezetett hirdetési korlátozás. Bár a szakmai szervezetnek eredetileg jó oka lehet a korlátozás bevezetésére, az indokolatlanul csökkentheti a verseny intenzitását és így csökkentheti a fogyasztói jólétet. Tágabb értelemben tehát a nem-

összehasonlító reklámok korlátozása károsan érinti a fogyasztóknak a termékminőséggel és termékjellemzőkkel kapcsolatos információkkal való ellátását.

- *Méret, médium, és napszak:* A szeszesitalokat például bizonyos speciális magazinokban lehet reklámozni, de szigorúan korlátozott az olyan médiumokban való reklámozásuk, mint a televízió. Több ország még a magazinokban is korlátozza a tömény szeszesitalok reklámjának engedélyezett méretét. Néhány ország csak adott napszakokban engedélyezi a szeszesital-reklámokat. A hirdetés méretének, elhelyezésének, és időzítésének szabályozása legfőképpen azt a célt szolgálja, hogy minimalizálja azon termékek nyilvános megjelenítését, amelyek egészségügyi szempontból hátrányos hatással lehetnek bizonyos lakosságcsoportokra, mint például a gyerekek.
- *A fogyasztókhöz közvetlenül eljuttatott reklámok:* Egyre több helyen szabályozzák, vagy tiltják a fogyasztókhöz emailen, faxon, vagy telefonon keresztül közvetlenül eljuttatott reklámokat. Általában mind a nagy- és kisvállalatok, mind az önfoglalkoztatottak alkalmazzák ezt a fajta reklámot. Az ilyen jellegű reklámok elterjedését segíti viszonylag alacsony költségük – összehasonlítva például a televíziós és a speciális magazinokban megjelenő reklámokkal. Másik előnyük az, hogy biztosan eljutnak a fogyasztókhöz. A hátrányok közül a legfontosabb, hogy az ilyen reklámok jelentősen zavarják a magánélethez való jogot. A magánszemélyek ragaszkodhatnak ahhoz, hogy ne ostromolják őket állandó telefonhívásokkal, alkalmatlan időpontokban. Ugyanígy, a cégek sem kívánnak folyamatosan faxokat kapni a termékeiket reklámozó vállalatoktól. Végül a munkához nem kötődő spam emaileket is úgy tekintik, mint ami a munkahely termelékenységét csökkenti, mivel az képes az email és számítógépes rendszereket teljesen megbénítani. Az indokolatlanul szigorú korlátozás, vagy az ilyen jellegű reklámok nyílt tiltása azonban jelentős káros hatásokkal is járhat. Az ilyen reklámok ugyanis közkedveltek lehetnek sok kis-, és egyéni vállalkozás számára, akik másfajta reklámokat a magas költségek miatt nem engedhetnének meg maguknak. Összességében tehát elmondható, hogy ugyan szükség lehet az ilyen közvetlen reklámokkal kapcsolatos szabályozásra, például annak érdekében, hogy a munkahelyi termelékenység ne csökkenjen a nagyszámú kéretlen fax és email miatt, sokkal kiegyensúlyozottabb megközelítésre van szükség annak érdekében, hogy a kis-, és egyéni vállalkozások is képesek legyenek érdemi reklámtevékenységre.

A fentiek mellett a hirdetési és marketingtevékenység szabályozása bizonyos különleges problémákat is jelenthetnek. Előfordulhat, hogy jogszabály felruház egy szakmai szervezetet azzal a jogkörrel, hogy meghatározza egy adott hivatás gyakorlásának feltételeit. Ilyen esetekben a szakmai szervezet érdekelt lesz abban, hogy versenyt korlátozó szabályokat fogadjon el, melynek egyik formája a hirdetések korlátozása. Az ilyen korlátozások megakadályozzák a fogyasztókat abban, hogy a számukra értékes tájékoztatáshoz hozzáférjenek, mivel a szakmai szervezeteknek joguk van egy adott hivatás folytatásának engedélyét visszavonni, amennyiben valaki nem tartja be a szervezet szabályait. 17 hirdetéséről szóló tanulmány áttekintése során Stephen és Love (2000) megállapította, hogy a hirdetési tevékenység növekedése jellemzően a szakmai szolgáltatások árának csökkenéséhez vezet, jelezve, hogy a hirdetési korlátozások jelentős piacralépési, és versenykorlátokat jelentenek.

Bár a hirdetési tevékenység szabályozásának bizonyos típusai fontos közérdeket szolgálnak, a hirdetések korlátozása általában alkalmas az információáramlás csökkentésére és ebből következően károsan érintheti a versenyt és a fogyasztói jólétet. A hirdetések szabályozása emellett hozzájárulhat a piacralépés korlátozásához, mivel az csökkenti a márkák megismertetésének eszközeit. Ebből következően a korlátozásokat amennyire lehet csökkenteni kell. A következőkben néhány alternatív megoldást mutatunk be.⁸

1. Az összehasonlító reklámok szabályozása

Amint azt fent bemutattuk, több ország vezet be szigorú korlátozásokat az összehasonlító reklámokkal kapcsolatban. Ennek alternatívája a hamis és megtévesztő reklámok megelőzése lehetne. Ezt az indokolná, hogy egyes vélemények szerint csak a hamis és félrevezető reklámok szabályozása az, ami a legtöbb piacon költség/haszon értelemben indokolható. Ezt a célkitűzést olyan mechanizmusokkal lehetne elérni, amely lehetővé teszi, hogy a fogyasztó panaszt tegyen – mely végső soron potenciálisan bírsághoz vezetne – a hamis és félrevezető reklámokkal kapcsolatban. Az Egyesült Államokban az FTC (Szövetségi Kereskedelmi Bizottság) fogyasztóvédelmi hivatala bírálja el a hamis reklámokkal kapcsolatos panaszokat. Egy hasonló megoldás engedélyezné az összehasonlító állításokat a reklámokban, ugyanakkor biztosítaná azok ellenőrzését a fogyasztók védelme céljából.

8 A hirdetések tájékoztatásban nyújtott szerepéről, és a reklámokban alkalmazott megtévesztésekről lásd: Rubin (2000).

4. keretes szöveg: Hirdetési és marketingtevékenység

1. Több ázsiai országban korlátozott, vagy bizonyos keretfeltételekhez kötött a hirdetési tevékenység.

- Fülöp-szigetek: nem engedélyezett a közvetlenül összehasonlító reklám.
- Thaiföld: tilos az összehasonlító reklám és valamennyi reklámállítást bizonyítani kell.

2. Jelentős hirdetési korlátozásokat találhatunk (vagy találhattunk) több országban is, például az alábbi területeken:

- Könyvvizsgálók Franciaországban, Luxemburgban, Portugáliában, Spanyolországban, Belgiumban, és Németországban;
- Építésszek Luxemburgban, Írországon, Németországban, Hollandiában, és Görögországban;
- Mérnökök Luxemburgban;
- Ügyvédek Görögországban, Portugáliában, és Írországon;
- Közjegyzők Franciaországban, Spanyolországban, Görögországban, Ausztriában, és Németországban;
- Gyógyszerészek Írországon, Portugáliában, Görögországban, Ausztriában, Franciaországban, és Luxemburgban;
- Könyvelők Franciaországban, Belgiumban, Németországban, Luxemburgban, és Portugáliában.

Hogy néhány példát kiemeljünk, Olaszországban hirdetési korlátozások vonatkoznak az állatorvosokra, mely szerint például az állatorvosok neve, és elérhetősége nem tehető az interneten hozzáférhetővé új ügyfelek szerzése céljából. A maastrichti könyvvizsgálói és könyvelői kutatóközpont által készített egyik tanulmány megállapította, hogy nem bizonyítható az, hogy a könyvvizsgáló tevékenység hirdetésének korlátozása javítja a könyvvizsgálói munka minőségét, éppen ellenkezőleg, alapos bizonyítékok igazolják az ilyen korlátozásoknak az EU-n belüli versenyre való negatív hatását. A tanulmány azt is megállapította, hogy el kell távolítani a szolgáltatások és hirdetések kéretlen ajánlatával kapcsolatos nemzeti korlátozásokat.

Az Egyesült Államokban növekvő nyomás van a gyógyszergyártó cégeken azt illetően, hogy csökkentsék a vényköteles gyógyszerekkel kapcsolatos, fogyasztókat célzó televíziós, vagy újságokban, illetve más médiumokban megjelenő, és egyéb reklámokat. Az amerikai szenátus tagja arra kérte a cégeket, hogy várjanak két évet azelőtt, hogy új gyógyszereket reklámoznának. Egyes vállalatok, a szabályozástól tartva, késleltetni kezdték az új gyógyszereik reklámjait. A legfontosabb kérdés az, hogy mennyiben vezet a gyógyszerreklám receptek szükségtelen kiállításához, és az ebből eredő megnövekedett egészségbiztosítási költségekhez. Bár a fogyasztókat közvetlenül megszólító marketing engedélyezett az USA-ban, és Új-Zélandon, az tilos az EU-ban és más országokban.

Az Európai Parlament a sörreklámokat korlátozó szabályozás bevezetését tervezi,

amely – ha elfogadják – megtiltaná a sörgyáraknak azt, hogy a sör kedvező egészségügyi hatásait reklámozzák. Ennek a szabályozásnak az elsődleges célja az egészség védelme, és nagy a nyomás a sörreklámok korlátozására (és a sör magasabb adókulcsának bevezetésére) az olyan országok részéről, mint Svédország. Bár a sör túlzott mértékű fogyasztása valószínűleg káros, és az egészségügyi célkitűzés meglehetősen legitím alapot ad a korlátozásnak, meg kell jegyezni, hogy a reklámokat korlátozó jogszabályok potenciálisan mindig alkalmasak a verseny korlátozására, például azért, hogy az korlátozza a sör és a vörösbor közötti fogyasztói választás arra hivatkozva, hogy a vörösbor fogyasztása hasznos lehet az egészségre.

2. A szakmai szervezetek hirdetéseinek korlátozása

Több országban, az orvosok, vagy más szakmai szervezetek tagjai egyáltalán nem, vagy csak korlátozásokkal hirdethetik tevékenységüket. Több esetben ezeket a korlátozásokat az adott szakmai szervezet (pl. ügyvédi, vagy orvosi) vezeti be. Ha egy szakmai szervezet, egyesület, vagy bizottság felhatalmazást kap az adott szakma ellenőrzésére, az nem terjedhet ki a valós adatok reklámozásának korlátozására, kivéve, ha egyértelműen bizonyítható, hogy a reklám közvetlenül károsítaná a fogyasztókat. A valós reklámok megakadályozása nagy valószínűséggel vezet a verseny hiányához és magasabb árakhoz.⁹

3. A fogyasztókhöz közvetlenül eljuttatott reklámok

A fogyasztókhöz közvetlenül eljuttatott reklámok száma jelentősen nőtt az elmúlt években, melyekkel kapcsolatban jelentős korlátozásokat vezetnek be. Az ilyen tiltások egy része azonban káros lehet, hiszen az aránytalanul hátrányos helyzetbe hozhatja azokat a kis-, és magánvállalkozásokat, akik ezt az olcsóbb hirdetési formát választanák. Kevésbé korlátozó megoldás az lehetne, ha a magánszemélyek blokkolhatnák az ilyen megkereséseket. Be lehetne vezetni egy olyan rendszert, amelyben adott telefon-, és faxszámok, vagy email címek úgynevezett nemkívánatos számok, és címek listájához lenne adható. Bár az internet és szerver alapú spam-szűrők részben alkalmasak erre a feladatra, emailek esetében általában meglehetősen bonyolult lenne az elkövetők nyomon követése (nem úgy, mint a telefonszámoknál), azaz egy email tiltólista nem lenne túlságosan hatékony. Összességében azonban elmondható, hogy ilyen megoldásokkal a magánszemélyek

⁹ Ezeknek a káros hatásoknak a felismerése következtében az olasz versenytörvény (2006. augusztus 4-i, 248. számú törvény, 2. cikk) például megszüntette a szakmai szervezetekhez fűződő reklámkorlátozásokat. Az adott hivatás végzői ezentúl reklámozhatják a képesítésüket, a szakterületüket, és a szolgáltatásaik jellemzői és árait.

jogszerűen kizárhatnak, vagy akár megengedhetnek bizonyos vállalatoktól (különösen kisvállalkozásoktól) érkező reklámokat.

A hirdetési és marketingtevékenység szabályozását tehát minimálisra kell csökkenteni, mivel azok az információáramlás fontos eszközei. Amennyiben a hirdetési tevékenység félrevezető, akkor a korlátozás helyett ajánlatosabb a pótlólagos információ közlésének előírása. Egyes esetekben azonban az összehasonlító reklámok korlátozása indokolt lehet. Amint arról fent már volt szó, ellenőrzési biztosítékokat lehet bevezetni az összehasonlító reklámok esetében a félrevezető és hamis reklámok kiszűrésére.

4.2.2. *Tartalmi és minőségi előírásokkal kapcsolatos szabályok*

A piacokon természetükből adódóan, jellemzőiket és minőségüket tekintve az áruk és szolgáltatások rendkívül változatos körét állítják elő. A fogyasztók szeretik a változatosságot, ráadásul eltérő fizetési képességekkel rendelkeznek, amelyekre a termékek és szolgáltatások előállítói megpróbálnak reagálni és széles termékminőségi, és termékjellemzői skálán mozgó termékcsoportot igyekeznek kínálni. Például:

- A személygépkocsi piac a gépjárművek széles körét tartalmazza: meglehetősen drága, nagyobb, és jobb minőségű, luxusjárművektől az olcsóbb, kisebb, viszonylag rosszabb minőségű járművekig. Ez a piac olyan fogyasztókkal van tele, akik különböznek az ízlésük tekintetében, valamint a pénztárcájuk vastagságát illetően, ami meghatározza vásárlási erejüket. A személygépkocsi piacon egyes fogyasztók megelégednek a rosszabb minőségű, és olcsóbb járművekkel, míg mások a drágább, luxusautókat választják;
- Világszerte gyorsan nő a palackozott víz piaca. Egy korlátok nélküli piacon a palackozott víz minősége – például az ásványanyag tartalom tekintetében – valószínűleg termelőnként (vagy márkánként) jelentősen változik. A jobb minőségű (a tartalom tekintetében) víz előállítása drágább, ezért annak értékesítési ára is magasabb lesz. Mivel a fogyasztói preferenciák változhatnak, egyes fogyasztók szívesebben választanak relatíve olcsóbb, de azért biztonságos palackozott vizet, míg mások inkább a drágább, jobb minőségű palackozott vizet részesítik előnyben.

Több termékre és szolgáltatásra vonatkoznak tartalmi és minőségi előírások, amelyek legalább két különböző forrásból származhatnak:

- Az állam gyakran határoz meg a termékek tartalmával vagy jellemzőivel kapcsolatos szabványokat, mint például a minimum minőségi előírások. Erre számos eltérő esetben kerülhet sor:
 - Élelmiszerek és italok: ahol a szabályozás tartalmi és minőségi ellenőrzést is átfoghat. Az élelmiszerek és italok tartalmi és minőségi szabályozása alapjául szolgáló célok jellemzően azok biztonságára és tápértékére vonatkoznak;
 - Televíziós műsorok: ahol a szabályozás jellemzően a felnőtt tartalomra (pl. pornográfia, durva beszéd), vagy nemkívánatos termékekre (pl. alkohol, dohány) vonatkozik. Bizonyos televíziós műsorokat be lehet tiltani, vagy azok vetítését adott napszakokra lehet korlátozni.
 - Lakóhelyi és kereskedelmi építészeti előírások: amelyek célja a minőségnek egy bizonyos szint felett tartása. Az ilyen szabályozás jellemző indíttatása a minőségi előírásokkal kapcsolatos.
 - A környezetszennyezés világszerte jelentős témává vált, és az államok fokozatosan fogadnak el iránymutatásokat és előírásokat azokról az anyagokról, amelyeket a levegőbe, vagy a vízbe ki lehet bocsátani.
 - A gépjárművek biztonsága fontos kérdés, mellyel kapcsolatban szigorúbb előírásokat vezettek be, valamint folyamatosan ösztönzik a vállalatokat a gépjárművekbe épített biztonsági mechanizmusokkal kapcsolatban. Kezdődött mindez a biztonsági övvel, majd az ütközési zónák kialakításával, majd folytatódott az elülső légzsákokkal, legújabbán pedig a jobban kidolgozott, és mindenhova felszerelt légzsákokkal.
- A szakmai szervezetek, mint például az ügyvédi, mérnöki, könyvelői, és orvosi szervezetek – pl. a képzettség szintjén, vagy a szakmai minősítésen keresztül – minőségi minimum-előírásokat, és minősítési szabványokat határozhatnak meg. Az ilyen szabályok előírásának egyik célja az adott hivatásban nyújtott szolgáltatások minőségének növelése, de néhány esetben – mint például az orvosi szakma esetében – fontos cél a biztonság és a megbízhatóság is.

Számos olyan eset van, amikor valamilyen közérdek miatt szükség van szabványok és minőségi előírások bevezetésére. Fontos megjegyezni, hogy bár a közérdekre hivatkozás sokszor indokolt, az „indokolatlanul szigorú” jogszabályok, a tartalom szabályozása, és a minőség minimális szintjével kapcsolatos előírások

időnként összeütközésbe kerülhetnek a meglehetően sokrétű fogyasztói preferenciákkal. A minőségi előírásokat indokolatlanul magas szintre emelő jogszabályok hátrányosan érinthetik azokat a fogyasztókat – például az alacsonyabb jövedelmű rétegeket – akik az alacsonyabb árat és az alacsonyabb minőséget részesítik előnyben. Mondani sem kell, hogy az élelmiszereket és az italokat fogyasztásra biztonságossá kell tenni, de az előírásoknak a szükségesnél magasabb szintre emelése csökkentheti a termékválasztékot és növelheti az árakat. Az építkezésekkel kapcsolatos előírásokra egyértelműen szükség van biztonsági okokból, de a túlságosan szigorú előírások és a beépíthető területek korlátozása jelentősen növelnék az épületárakat, melynek következtében az alacsony jövedelműek nem tudnának vásárolni. A durva nyelvezetet folyamatosan ellenőrizni kell az egyes médiumokban, de a televíziós műsorok korlátozása, különösen, ha azok nincsenek megfelelően átgondolva, vagy azokat túl tágra értelmezik, károsan hathatnak a fogyasztói jólétre, mivel csökkenthetik a műsorválasztékot. Nagy szükség van biztonságosabb gépjárművekre, de a legújabb generációs biztonsági berendezések több ezer euróval növelhetik a gépjármű végső árát. Az árakat a kívánt küszöb felé emelő, „indokolatlanul magas” biztonsági előírások egyik lehetséges hátulütője az, hogy az alacsonyabb jövedelmű fogyasztókat elriaszthatja az új járművek vásárlásától, és továbbra is régi (akár sokkal veszélyesebb) járműveket fognak vezetni. Bár a biztonsági előírásokat javítani kell, hasznos lehet az új biztonsági előírásokból adódó hasznok növekedésének az azzal együtt járó magasabb költségekkel való összevetése.¹⁰ Környezetvédelmi szabályozásra akkor van szükség, amikor azok egyértelmű társadalmi előnyökkel járnak, mint például a tisztább levegő vagy víz. Meg kell azonban vizsgálni az „indokolatlanul szigorú” előírásoknak a fogyasztókra és a termelőkre való gazdasági következményeit.¹¹

¹⁰ A gyalogosok biztonsága fontos téma Európában, és a jövőbeni biztonsági előírások valószínűleg az olyan kialakítási változtatásokra irányulnak majd, amely gyalogosok elgázolása esetén csökkenti a sérülés mértékét. A szabályozás konkrét célokat határoz meg a gázolásos balesetekkel kapcsolatban, és valószínűleg a járművek elülső kialakításának változtatását fogja ösztönözni. Amint azt Ogando (2003) megjegyezte, a gyártók többféle rendszer kialakításával kísérleteznek, melyek közül egyesek a motorháztető gázolás esetén történő elmozdulását, mások pedig egy külső légszák felszerelését látják alkalmas megoldásnak. Ezek a várható EU szabályok jelentős negatív hatásokkal járhatnak a költségekre nézve, mivel az új előírásoknak való megfelelés érdekében valamennyi gyártónál megnövekednek a K+F és a tervezési költségek. Ez várhatóan a személygépkocsik árának jelentős növekedésével fog járni.

¹¹ A környezetvédelmi szabályozás szigorítása miatt a globális papírmassza és papíripar jelentős átalakuláson ment keresztül, melynek során új technológiákkal kapcsolatos költséges befektetésekre volt szükség a termelési folyamatok és a termékek átalakítása érdekében. Amint azt Panchapakesan (2003) megjegyezte, a költségek egyes papírfajták tekintetében az állandó és működési költségek

Végül, mivel az olyan szakmákban, mint az ügyvédi, vagy az orvosi, szükség van bizonyos képesítésre, és a szakma előírásainak biztosítására, a szakmai szervezet minimális minőségi előírásokat vezethet be, amelyek növelik a szolgáltatások minőségének szintjét. Amint azt több elemző megjegyezte, a szakmai szervezetek által bevezetett korlátozások mögötti egyik cél a piacralépési korlátok növelése, és a verseny csökkentése, a szakmai szolgáltatás díjának növelése érdekében.¹²

Bár szükség van a tartalmi szabályozásra és szabványok előírására, fontos annak felismerése, hogy azok jelentős költségeket róhatnak a vállalatokra, a szabványoknak való megfelelés érdekében ugyanis gyakran át kell szervezniük a termelési folyamatokat és a termékeiket. Például jelentős új beruházásokra és K+F kiadásokra lehet szükség az új termékek kifejlesztése érdekében. Amint azt már fentebb bemutattuk, az ilyen költségeknek jelentős része vissza nem nyerhető költség – azaz olyan költség, amely nem térül meg a vállalkozás számára, amennyiben az elhagyja a piacot. Az ilyen költségek bevezetése versenykorlátozásokkal járhat, mivel az új cégeknek lehet, hogy azonnal el is kell hagyniuk a piacot. Egy másik – bár igazából nem feltétlenül szándékolt – hatás az, hogy a szabályozás megszűnte után létrejövő új piacon alacsonyabb lesz a verseny szintje, amely potenciálisan magasabb árakhoz vezethet. Ezen okok miatt hasznos lenne a szigorúbb előírások hasznai mellett a költségeknek az értékelése is.

Összegzésképpen meg kell jegyezni, hogy a szabványokkal, a minőséggel, és a tartalommal kapcsolatos szabályozás bevezetésekor fontos annak eldöntése, hogy mennyire legyen szigorú az előírás, valamint, hogy milyen legyen a szabályozandó tartalom. Az „indokolatlanul szigorú” előírások jelentős negatív hatással lehetnek a fogyasztói jólétre. Az indokolatlanul szigorú előírásoknak való megfelelés következtében megnövekedett költségeket alaposan meg kell fontolni a szigorítás előtt, hiszen a nagyobb költségek általában magasabb árakat, továbbá a termékek és szolgáltatások választékának csökkenését okozzák. A tartalommal kapcsolatos szabályokat a károsnak ítélt tartalom adott fajtáihoz képest kell megállapítani, és alkalmazni, máskülönben a korlátozást túl szélesen alkalmaznák, ami a választék és a verseny csökkenéséhez vezetne. Röviden tehát, a jólétre való nettó hatás felmérése érdekében össze kell hasonlítani a szigorúbb előírások és a tartalom szabályozása

tonnánkénti mintegy 30 dolláros emelkedését okozta. A magasabb költségek negatív következményeként több gyártó is kénytelen volt elbocsátásokat elrendelni és bezárni amerikai üzemeit, azért, hogy külföldön, kevésbé szigorú szabályozási környezetben indítson be új üzemeket.

¹² Kleiner és Kurdle (2000) tanulmánya érdekes információval szolgál. Megállapították ugyanis, hogy a szigorúbb engedélyezési korlátozások a fogászati szakmában nem vezetnek a fogegészség általános szintjének növekedéséhez (pl. kevesebb lyukas fog), hanem pusztán a fogászok bevételét növelik.

mögött húzódo legítim társadalmi célokat, az azokból következő költségváltozással, valamint a választék és a verseny csökkenésével.

4.2.3. *A már piacon levő vállalatokkal kapcsolatban alkalmazott, az új piacrálépő vállalatoktól eltérő szabályozás*¹³

Ezekben az esetekben a már létező, piacon levő vállalatok számára megengedett, hogy működésüket a korábbi jogszabályok alapján folytassák, míg az újonnan piacrálépő vállalatokra új, eltérő jogszabályok az irányadóak. Íme két példa az ilyen jellegű megkülönböztetésre

- A papírmassza és papíripar az évek során egyre szigorúbb környezetvédelmi szabályozással találta szembe magát. Ezen a piacon a már piacon levő vállalatokat előnyösebb elbánásban részesítő szabályozás jellemzője az lenne, hogy a már meglevő termelési egységekre nézve előre meghatároznának egy határidőt, amin belül az új szennyezési előírásoknak meg kellene felelniük. Az új termelési egységekre azonban rögtön az új, szigorúbb előírások vonatkoznának. Hasonló példákat hozhatunk fel a villamosenergia-termelés és a vegyipar területén.
- A földrengésveszélyes területeken az új épületeknek lényegesen szigorúbb előírásoknak kell megfelelniük. Előfordulhat, hogy a szabályozás következtében az új épületekre például tűzérzékelő, és beépített tűzoltórendszert kell felszerelni, míg a régi épületekre nem vonatkozik ilyen előírás.
- Az új gyógyszereknek és orvosi berendezéseknek a bevezetésükkor számos új előírásnak (kiterjedtebb biztonsági, és hatékonysági tesztelési eljárások) kell megfelelniük, amelyek a régebbi gyógyszerekre nem vonatkoznak.
- Valamennyi új személygépkocsit fel kell szerelni biztonsági övekkel, továbbá a karosszériát törésbiztonságilag kell megtervezni az utasok védelme érdekében baleset esetére. A régebbi kocsikra nem vonatkoznak ezek az előírások.

Az ilyen megkülönböztetés mögött általában az az elképzelés húzódik, hogy az új előírások indokolatlan költségekkel terhelnék meg a már korábban gyártó cégeket, hiszen azok a termelésüket és a működésüket a régi szabályozás alatt szervezték meg. Mivel a már meglevő szerkezet és berendezések jelentős megváltoztatása

13 Az angol nyelvű szakirodalom ezt „*grandfather clauses*” néven ismeri

túlzottan költséges lehet, azokat vagy mentesíteni kell, vagy számukra egy előre meghatározott határidőt kell adni az átállásra. Például túlságosan költséges lenne a legtöbb esetben a régi épületekkel kapcsolatban annak kikényszerítése, hogy azok feleljenek meg az új földrengés-biztonsági előírásoknak, vagy hogy azok szereljének fel beépített tűzoltórendszert, és pontosan emiatt kapnak az ilyen épületek mentesítést az új előírásoknak való megfelelés alól. Másrészt a legtöbb papírmassza és papírgyártó cég idővel köteles a szigorúbb szennyezés-ellenőrzési előírásoknak megfelelni. A már piacon levő vállalatokkal kapcsolatos megkülönböztetés sokféle és összetett formát ölthet. Az, hogy mely termelési egységek részesülnek a megkülönböztetésben és, hogy mennyi időre, az iparáganként jelentősen változhat, függ a piac jellemzőitől, a termelési technológiától, és az új szabályoknak való megfelelés költségétől.

5. keretes szöveg: A már piacon levő vállalatokkal kapcsolatban alkalmazott, az új piacralépő vállalatoktól eltérő szabályozás

1. Az európai üvegházgáz kibocsátás kereskedelmének rendszerén belül működő villamosenergia-termelők számára sorsdöntő az üvegházgázok kibocsátási szintjének kiindulási leosztása. A már piacon levő vállalatok megkülönböztetésének fontos aspektusa az, ahogy a kibocsátási engedélyek leosztásáról, az elmúlt évek alapján döntenek. Bár az új termelési egységek tisztábbak lesznek, az üvegházgáz kibocsátásával kapcsolatos elképzelések bevezetése az EU energiaszektorban jelentősen növelheti az energiatermelés költségeit és az energiaárakat, valamint gyorsíthatja a földgázra való átváltást, és drámai következményei lehetnek a már meglévő erőművek kereskedelmi képességeire.

2. Stavins (2005) közelmúltbeli tanulmányában megállapította, hogy az üzemlétesítések időztetését jelentősen befolyásolta a szabályozás jellege. Több iparágat 1963 és 1992 között megvizsgáló tanulmányában megállapította, hogy az Egyesült Államok tiszta levegőről szóló törvényének átfogó módosítása csökkentette az új üzemek létesítésének ütemét, minek következtében a régi üzemek maradtak működésben. Az organikus vegyipar tekintetében Becker és Henderson (2000) arra mutatott rá, hogy a már piacon levő vállalatok megkülönböztető szabályozása negatív hatással volt a környezetre, mivel az növelte a túlélés költségeit, csökkentette a gyárak forgalmát, és egyébként veszteséges üzemek maradtak továbbra is működésben. Emellett lelassult a levegő minőségének javulása, mivel a régebbi, szennyezőbb üzemek továbbra is működésben maradtak. A szerzők megállapították, hogy kívánatos lenne egy egységesebb politika az élettartammal kapcsolatban, a szabályozás korai szakaszában ösztönözve a már meglévő VOC és NO_x kibocsátó üzemek átalakítását és más szennyezés-csökkentő tevékenységeit. Összességében elmondható tehát, hogy az ilyen megkülönböztető szabályozás piacralépési korlátokat teremt, csökkentve a befektetési szándékot és a hatékonyságot.

3. A legtöbb európai repülőteret időrés elosztási rendszer jellemez: valamennyi légitársaságnak egy adott időpontra szóló időrest kell kérnie a járatai működtetéséhez. Az időrészeket a már fent bemutatott megkülönböztető elbánással osztják le: az adott időrest már korábban is használó légitársaság jogosult annak folytatólagos használatára (ez az

úgynevezett „használd, vagy elveszíted” elve). Ez az elosztási rendszer azonban azt jelenti, hogy a hatékony működésre nem képes, magas költségeken üzemelő légitársaságok annak ellenére hozzáféréssel bírnak egy adott repülőtérhez, hogy egy új, alacsony költségen működő, vagy egy már meglévő, de hatékonyabb légitársaság sokkal jövedelmezőbben tudná felhasználni az időrést. Az Európai Bizottság például 2000-ben megállapította, hogy a British Airways nyomása az Egyesült Királyság légiközlekedési piacán a kezében levő időréseken, és azokon a megkülönböztető szabályozásokon alapul, amelyek meghatározzák az időrések elosztását (lásd Brueckner, 2004). Az időrések és a terminálok irányítása az amerikai légiközlekedési hatóságok aggodalmát is kiváltották.

4. Az Európai mellkasi és kardiovaszkuláris sebészek bizottságát 1996-ban alapították a mellkasi és kardiovaszkuláris sebészekre vonatkozó közös előírások megállapítására, és azoknak az Európai Unió általi elismertetésére. A szabályzatuk 19. cikke kimondja, hogy a bizottság megalapításakor legalább öt éve független felelősséggel praktizáló, és más követelményeknek is megfelelő sebészek elismeréséhez nem szükséges a szakmai képesítésük bemutatása. A megkülönböztető szabályozás következtében a sebészeknek 2001 szeptemberéig partneri státuszra kellett jelentkezniük.

5. 1975-ben az amerikai Értékpapír és Valuta Bizottság (SEC) egy új szabályozási kategóriát hozott létre: a nemzeti szinten elismert statisztikai osztályozási rendszert (NRSRO). Ennek egyik hatása az volt, hogy a kevésbé hozzáértő cégek nem alapíthattak olyan vállalkozást, amely fizetést fogadna el kötvény-kibocsátóktól a termékek osztályozásáért cserébe. Ez a SEC osztályozás megkülönböztetően ítélte meg a legfontosabb besoroló ügynökségeket – Moody's, Standard & Poor's, and Fitch. A bizottság 1992 óta nem engedélyezett egyetlen új vállalkozást sem, és valamennyi új belépő azóta konszolidált a Fitch-csel, melynek következtében mára csak a három megkülönböztető szabályozásban részesülő cég maradt a piacon. Bár létezik egy pár, besorolásokat végző kisebb cég, az NRSRO megjelölés hiánya hátráltatja azok növekedését és az újabb piacralépést (lásd White, 2001).

Bár gyakran legitim gazdasági indoknak számít az a megfontolás, hogy a költségek miatt a már piacon levő cégek mentesüljenek az új szabályozás alól, fontos annak felismerése, hogy az ilyen megkülönböztetés, amely aszimmetrikus előírásokat vezet be, jelentősen több költséget ró az új piacralépő vállalatokra, valamint a már piacon levő vállalatok új beruházásaira nézve. Az ezáltal okozott terhektől, és a költségaszimmetriától függően a vállalatok közötti ilyen jellegű megkülönböztetés az alábbi hatásokkal járhat:

- Hátráltatja a piacralépést;
- Csökkentheti a már piacon levő vállalatok új befektetésekre való ösztönzését;
- Lehetővé teszi, hogy a már piacon levő régi, nem-hatékony termelés folytatódjon;

- Magasabb árakhoz vezet.

Az **5. keretes szöveg** a már piacon levő vállalatok előnyben részesítésével kapcsolatban tartalmaz részletesebb magyarázatot, és példákat.

Vannak olyan körülmények, mint például az új, és szigorúbb környezetvédelmi előírások bevezetése, amikor elkerülhetetlen a már piacon levő vállalkozásokkal kapcsolatos bizonyos fokig megkülönböztető szabályozás. Nyilvánvaló, hogy minél élesebb a megkülönböztetés – például amikor a már piacon levő vállalatokra hosszú ideig nem vonatkozik valamilyen szabályozás – annál nagyobb lesz a már piacon levő, és az új piacralépő vállalatok közötti aszimmetria potenciális szintje, és a piacot ebből eredően érő negatív hatások. Meg kell említeni emellett azt is, hogy az ilyen megkülönböztető szabályozás alkalmas arra, hogy csökkentse a már piacon levő vállalatok új befektetéseire való ösztönzést, amely hatással lesz az érintett piacok hosszú távú növekedésére és a hatékonyságára. A központi téma ebből következően tehát a megkülönböztető szabályozás felépítése. A következőkben egy hipotetikus eseten keresztül mutatunk be néhány lehetséges megoldást:

A jogszabálytervezet a következő: a környezetvédelmi kibocsátással kapcsolatos új előírások meghatározása és a már piacon levő vállalatok számára az új előírások alóli mentesülés 10 évre. Ebben az esetben az új kibocsátási előírásokat a versenyhatások vizsgálatakor már adottságnak kell tekinteni.

Egy ilyen jogszabálytervezet alternatívái a következők lehetnének:

1. Amennyiben az lehetséges, meg kell fontolni a megkülönböztetés nélküli szabályozást. Néhány országban például a repülőterekhez való hozzáférési jogok elosztásával kapcsolatos szabályozás során meg lehet fontolni a megkülönböztetés nélküli megoldást. Az olyan új környezetvédelmi előírások esetében azonban, amely új befektetéseket vagy a termelési folyamatok módosítását tesz szükségessé, a megkülönböztetés nélküli szabályozás nem működőképes megoldás.
2. A már piacon levő vállalatok mentesülnek az új szabályozás alól, de csökkenteni kell a mentesülés időtartamát, melyet alapvetően ezekre a cégekre az új szabályozás által megemelt költségek szintjétől függően kell megállapítani. Az új szabályozásnak a vállalatoknál megjelenő költségét nem abszolút értelemben, hanem a vállalat értékesítési bevételeihez viszonyítva kell megítélni. Minél nagyobbak a viszonylagos költségek, annál hosszabb időtartamra érdemes megadni a mentességet az új szabályozás alól.

3. A már régóta piacon levő vállalatok eszközeinek korától függő megkülönböztető szabályozás. Tegyük fel, hogy el tudjuk különíteni egymástól azokat a piacon levő vállalatokat, amelyek már régóta a piacon vannak, azaz az eszközeiket régen vásárolták meg, azoktól, amelyek csak a közelmúltban fektettek be eszközeikbe. Bár többféleképpen megközelíthetjük ezt a lehetőséget, most csak egy megoldást vázolunk fel. A már régi eszközök tekintetében az amortizáció következtében elképzelhető, hogy azok értéke (és hatékonysága) meglehetősen alacsony. Azon cégek esetében azonban, akik csak a közelmúltban fektettek be eszközeikbe, ezek az eszközök magasabb piaci értéket, és hatékonysági szintet jelentenek. Ebből következően, azon cégeket, amelyek csak a közelmúltban fektettek be eszközeikbe, meglehetősen magas költségek árán lehet csak a váltásra kényszeríteni. A régebbi eszközökkel rendelkező cégek azonban eljutnak addig a pontig, amikor eszközeiket egyébként is ki kellene cserélniük, azaz a cserét előíró szabályozás által okozott költségek relatíve nem lesznek magasak. Az, hogy mi számít már régi eszközöknek, alapvetően az adott eszközre jellemző technológiai tényezőktől függ.¹⁴ Például egy adott szerszámgép élettartama néhány év lehet, míg például a papírgyártó cégek által használt gépeket évtizedekig is használják. A régi eszközöket alkalmazó vállalatok megkülönböztetése az alábbi módon kombinálható a szabályozás alóli mentesítés időtartamával:

- Rövidebb mentesítés a régebbi eszközökkel bíró vállalatoknak;
- Hosszabb mentesítés a kevésbé régi eszközökkel bíró vállalatoknak.

4. A kisméretű, és a nagyvállalatok közötti megkülönböztetés. Ezzel kapcsolatban nagy jelentősége lehet a piac elhagyásának vagy a piacról való kizorításnak. Bár ez a gondolat egyaránt fontos lehet az új, költséges szabályozással érintett nagyobb és a kisebb vállalatok számára, a kisebb vállalatok esetében nagyobb a valószínűsége, hogy nem tudnak megfelelni a szabványoknak. Lehet, hogy a piac elhagyása egyes szereplők tekintetében elkerülhetetlen, hasznos lenne tehát annak megfontolása, hogy milyen hatással lesz a nagyobb létszámú piachelhagyás. Amint azt a már régóta piacon levő vállalatokkal kapcsolatban kifejtettük, fontos megfontolni az alternatív megoldásokat, ahol az alkalmazkodási időtartam függhet a vállalat méretétől, a termelési eszközök korától, és a termelési technológiával kapcsolatos szempontoktól.

¹⁴ A különböző korú eszközökkel rendelkező cégek közötti különbségtételkor meg kell fontolni a piacon levő eszközök átlagéletkorát, és az átlaghoz képest eléréseket.

A fenti gondolatok rámutatnak arra, hogy a megkülönböztető szabályozás összetett kérdéseket vehet fel több piacon is, és annak jelentős káros mellékhatásai lehetnek. Összességében a fent javasolt hipotetikus megkülönböztető szabályozás alkalmazhatja az alkalmazkodási időszak (megkülönböztetés) hosszának különböző változatait, és azokat függővé teheti az olyan cég-specifikus jellemzőktől, mint a technológia, a termelési eszközök kora, és a cégméret.

4.2.4. Az árakat befolyásoló szabályozás

Különböző jogszabályok több országban is befolyásolják az olyan termékek és szolgáltatások árait, mint például a villamosenergia, a kábel-TV, az egészségügy, a távközlés, a légitözlekedés, vagy a taxik. A természetes monopóliumok esetében a pici szabályozás elhagyása túlságosan magas árakhoz vezetne. Hagyományosan, az ebbe a kategóriába eső iparágak, mint például a villamosenergia, a távközlés, a földgáz, vagy a postai szolgáltatások állami szabályozás tárgyát képezték, melyek célja a túlságosan magas fogyasztói árak elkerülése volt.

Bár az állam a fogyasztók védelme céljából szabályozhatja az árakat, az súlyos negatív hatásokkal járhat. Amennyiben a cégek az általuk alkalmazni kívánt áraknál alacsonyabb árakon kénytelenek értékesíteni, akkor csökkenteni fogják a kínált termékek és szolgáltatások minőségét. A kínált választék szintén csökkenhet, mivel a piacon levő vállalatok árkontrol mellett elvesztik a motivációt arra, hogy szélesítsék a választékot. Több országban az olyan piacokon, mint például a légitözlekedés, vagy a távközlés, az árszabályozás lazulása következtében jelentős változás volt megfigyelhető a termékminőség, és választék tekintetében. Emellett szabályozott árak esetén a vállalatok piacralépési kedve is csökkenhet, hiszen csökken a jövedelemszerzés lehetősége. Összességében, elmondható, hogy az állam ugyan legitim társadalmi-gazdasági célok érdekében szabályozza az árakat bizonyos piacokon, az ilyen szabályozásnak hosszú távon széleskörű káros hatásai lehetnek, mint például a termelési hatékonyság csökkenése, az új technológiák elsajátításának lassulása, valamint a termékek minőségének és választékának csökkenése.¹⁵ Mindez azt jelzi, hogy azokon a piacokon, ahol a verseny szintje szabályozás hiányában potenciálisan magas lenne, az árszabályozás lehetőségét alapos fenntartásokkal kell megvizsgálni, és amennyiben lehet, azt el kell kerülni.

¹⁵ Viscusi, Harrington és Vernon (2005, 16. fejezet) az egyébként versenyző piacokon elemzi az árszabályozás mögötti motivációkat, annak szándékolt és nem-szándékolt hatásait, beleértve a termelési hatékonysággal és a verseny egyéb formáival kapcsolatos témákat. Lásd még Netz (2000) cikkét, amely kiváló és viszonylag könnyen érthető áttekintést ad az árszabályozással kapcsolatos kérdésekről.

Amennyiben a jogalkotó a beavatkozás mellett dönt, érdemes az olyan, úgynevezett aszimmetrikus paternalista megoldásokat választani, amelyek a versenyt segítik, nem pedig olyan megoldásokra hagyatkozni, mint például az árak szabályozása.¹⁶ Az ilyen megoldás jelentősen segíti azokat, akik döntési „hibát követnek el”, de csak kis mértékben jár költségekkel azokra nézve, akik nem hibáznak, és összességében a hasznok meghaladják ezeket a költségeket. Ilyen jellegű megoldások például:

- Tájékoztatás, könnyen hozzáférhető, összehasonlításra alkalmas információ biztosítása (pl. a mobiltelefonok átlagos költségeit összehasonlító weboldalak; élelmiszerek címkézése; árak feltüntetése valamennyi értékesítendő terméken; árbecslések és számlák tételes vezetése¹⁷);
- A fogyasztói tájékoztatással kapcsolatos szabványok bevezetése (például az éves kamatszint kiszámításának általános szabálya, a pénzügyi ajánlatok összehasonlíthatóságának növelésére).
- Meggondolási időszak biztosítása (például egy hét a lakáshitelek szerződési feltételeinek, a személygépkocsi vásárlás, a fogyasztói jogokról való lemondás, vagy a házaló kereskedelemben kötött szerződések átgondolására).
- Információ biztosítása (például a lakáshitellel kapcsolatban az éves kamatrátá és a havi törlesztő összeg feltüntetése, valamint annak közlése, hogy a hitel következtében a lakással kapcsolatban a hitelt adó pénzügyi jogszabályokat szerez, és amennyiben a hiteles elmulasztja a hitel törlesztését, az a lakás és az abba befektetett összeg elvesztéséhez vezethet).

Alaposabban megvizsgálva ezeket a példákat, látható, hogy mennyire összetett feladat például az első példában említett tájékoztatás. A 6. keretes szöveg a fogyasztó rendelkezésére álló információval kapcsolatos problémákra mutat be példákat. Előfordulhat, hogy a fogyasztóktól sok információt kell feldolgozzanak. A szakmai nyelven írott, összetett szerződések ugyan segíthetnek az esetleges szerződéses jogviták rendezésében, de az ilyen szerződések nyelvezete, és a benne

¹⁶ „A szabályozásról akkor mondjuk, hogy asszimmetrikusan paternalista, ha az segíti azokat akik hibáznak, és eközben nem, vagy csak kis mértékben sérti a teljesen racionálisan gondolkodókat.” (Camerer et al. 2003)

¹⁷ A túlzott mennyiségű tájékoztatás előírása azonban csökkentheti a tájékoztatás jótékony hatásait.

foglaltak egyáltalán nem segítik a fogyasztói döntéshozatalt. Sokkal többet segíthet például a kiválasztott, a fogyasztói döntésekhez elengedhetetlen információk közlése. A fogyasztók számára az előnyösebb feltételek kialakulásához szükséges lényeges információk szolgáltatása adott esetben azonban megtévesztő lehet az egyes ajánlatok megítélésében.¹⁸

Meglehetősen bonyolult annak biztosítása, hogy a fogyasztók az adott döntési situációban a megfelelő információval rendelkezzenek, de a tájékoztatás minőségének javítása jelentős előnyökkel járhat a fogyasztói jólétre, és potenciálisan komoly összegeket spórolhat meg a fogyasztóknak (például lakáshitelek esetén). Az alternatív tájékoztatási módok tesztelésével kapcsolatos előnyök gyakran jelentősen meghaladhatják az ilyen jellegű kísérletek költségét.¹⁹

6. keretes szöveg: A fogyasztó rendelkezésére álló információval kapcsolatos problémák

Hitelek

A legtöbb hitelszerződés több oldalnyi apró betűs részletet tartalmaz, és a szerződés egyes elemei nehezen érthetőek az egyes magánszemélyek számára, vagy kis vállalkozások számára. A fogyasztó például lehet, hogy jellemzően a kamat mértékére összpontosít, miközben figyelmen kívül hagyja, vagy kisebb figyelmet tulajdonít a kisbetűs részleteknek például az alábbi tartalmi elemekkel kapcsolatban:

- jutalékok összege;
- a különböző szolgáltatási költségek összege, és
- részletfizetés esetén az egyszeri, vagy többszöri késedelmes törlesztéssel kapcsolatos késedelmi kamat mértéke.

Ezek az elemek kulcsfontosságúak a hitel pontos költségének a kiszámításához. A magánszemély, vagy kisvállalkozás adósok váratlan gazdasági nehézségekbe ütközhetnek a gazdasági körülmények változékonysága következtében, ami a részletfizetés késedelmes törlesztését vagy akár a teljesítés teljes elmaradását eredményezheti. Ilyen esetekben, ha valaki a hitel felvételekor nem olvasta a kisbetűs tájékoztatást, azt váratlanul érhetik az ezzel kapcsolatos következmények.

A közepes és nagyvállalkozásokat ebben a tekintetben (is) általában másképp ítélik

¹⁸ Lásd Lacko és Pappalardo 2007.

¹⁹ Lacko és Pappalardo (2007) kimutatták, hogy a fogyasztói tájékoztatás javításának egy potenciális formája a lakáshitelek esetében alkalmas a fogyasztók összezavarására, melynek következményeként a fogyasztók a drágább ajánlatot választják, annak ellenére, hogy az olcsóbbat szerették volna.

meg, mivel a vállalkozás nagyobb mérete tipikusan annak a jele, hogy azoknál házon belül megvannak a jogászok, akik képzetek az ilyen szerződések apró betűs, de fontos részleteinek az értelmezésére, minek következtében nagyobb a valószínűsége, hogy az ilyen vállalkozások tisztább képet kapnak a hitel várható költségeiről és döntéseiket ennek tükrében hozzák meg

A hitelszerződések apró betűs részleteinek megértéséhez szükséges hogy a fogyasztó jól tájékozott képzett legyen a helyes döntés meghozatalához. Amint azt több ország példája is mutatja, egy erősen versenyző pénzügyi szektor sem garancia az apró betűs részletekkel és a döntéshozatalt akadályozó információk elégtelenségeivel kapcsolatos fenti problémák elűntetésére, különösen a magánszemély fogyasztók és a kisvállalkozások esetében.

A hitelpiacon az állami beavatkozás például irányulhat arra, hogy előírja a hitel valós költségeinek világosabb feltüntetését, ami előnyösebb szerződésekhez juttathatja a fogyasztót. Szabályozással elő lehet írni az árak áttekinthetőbbé tételét, például azzal, hogy a hitel nyújtója köteles lenne egy összefoglaló hitelszerződési adatlap kibocsátására, amely tartalmazná az alábbi információkat:

1. Kamatrátá (egységes formában kifejezve, pl. éves kamatláb);
2. Jutalékok;
3. Valamennyi egyéb díj és pótdíj;
4. Törlesztés elmulasztásának következménye;
5. Késedelmi kamat mértéke; és
6. A hitel felvevőjét a hitellel kapcsolatban érintő minden más költség.

Ez e rendelkezés nem csak informálja a hitelfelvevőket egy adott hitelszerződéssel kapcsolatos valamennyi részletről, hanem a többi hitelintézet ajánlatával való könnyű összehasonlítást is lehetővé teszi, és ezáltal megkönnyíti a fogyasztó számára az átfogóbb keresést.

Valutaügyletek

Képzünk el egy turistát, aki valutát akar váltani. Számára a legfontosabb tényező valószínűleg a meghirdetett átváltási ráta lesz. Ez azonban váltóhelyenként nagyon eltérő lehet, kezdve a hivatalos váltási aránytól kezdve egészen a jelentős árrést tartalmazó váltási rátáig. Emellett a legtöbb váltóhely szolgáltatási díjat, vagy jutalékot is fizetett, melynek mértéke akár a 10%-ot is elérheti. A fogyasztó által a valutaváltásért fizetett végösszeg kiszámításához tehát szükség van a kiírt árfolyamra, valamint az egyéb kezelési költségek mértékére, ami meglehetősen bonyolult számítás is lehet, ha a részletek nincsenek áttekinthetően feltüntetve. Bizonyos esetekben a pénzváltást „követően” a fogyasztó kap egy számlát, mely feltünteti az egyéb költségek és a jutalék összegét is. Előfordulhat, hogy a fogyasztó sokkal rosszabbul jár, mint amire a kiírt árfolyam alapján számított volna. Az ilyen ügyleteknél a fogyasztó számára biztosítani kell minden olyan információt, amely a különböző váltóhelyek által alkalmazott valamennyi díj összehasonlításához szükséges. Az ilyen jellegű információgyűjtés azonban jelentős keresési költséget jelent a fogyasztó számára. Emiatt hasznos lehet annak előírása, hogy a valamennyi jutalékot tartalmazó váltási árfolyamot előre közzéadják a fogyasztóval. A fogyasztó által fizetett végösszeg összetettségében hasonlít a

bankhitelekhez, és más pénzügyi tranzakciókhoz.

Temetkezés

A temetkezési ügyintézéskor könnyen előfordulhat, hogy a hozzátartozók méltánytalannak tartják, hogy az árról kérdezősködjenek, viszont előfordulhat, hogy bizonyos döntéseknek jelentősen eltérő költségkövetkezménye lesz. Amennyiben a hozzátartozók döntéseiket az árak ismerete nélkül hozzák, akkor a temetést követően akár meglepően magas is lehet végső számla, melynek kifizetése is gondot okozhat. Sok esetben tehát az állam előírja a temetkezési szolgáltatást nyújtó vállalkozásoknak, hogy a vevővel a szolgáltatás megrendelése előtt egy tételes költséglistát közöljenek. Az ilyen szabályok biztosítják az árak áttekinthetőségét és egyszerűsítik a különböző ajánlatok összehasonlítását, mely által a fogyasztó képes lesz optimálisabb döntést hozni.

Gépjármű-biztosítás

Számos biztosító kínál gépjármű-biztosítást különböző csomagokban. Egy-egy ilyen biztosítási csomag tartalmazza a biztosítottra nézve a gépjárműben (és egyébe tulajdonban) keletkezett kárral, és az orvosi ellátással kapcsolatos információkat és lehetőségeket. A gépjármű-biztosításoknak van egy fontos minőségi dimenziója is. Például, ha a biztosított balesetet szenved, akkor elsősorban az fogja érdekelni, hogy milyen könnyen és milyen gyorsan történnek meg a biztosítási kifizetések, és hogy milyen lehetőségeket kínál a biztosítás a gépjármű esetleges megjavításával, vagy az orvosi ellátással kapcsolatban. Az ezzel kapcsolatos minőségi információ meglehetősen homályos, kivéve, ha a biztosítottnak első kézből szerzett tapasztalata van a biztosítóval kapcsolatban, vagy ilyen információt más fogyasztótól, vagy fogyasztóvédelmi szervezetektől be tudott szerezni. A biztosítási piacon előfordulhat, hogy a biztosító alacsonyabb (magasabb) áron kínálja a biztosítást, de a mögöttes tartalom minősége is sokkal alacsonyabb (magasabb), melynek következményeképpen jelentős szórás tapasztalható a biztosítás megvásárlásának tényleges költségeinek megoszlásában. Egy fogyasztó, aki pusztán az ár alapján kíván biztosítást kötni alaposan meglepődhet, mikor kiderül, hogy hónapokba és jelentős utánajárásba kerül a biztosítási esemény bekövetkezése esetén a kárainak a kifizetése. Ebből következően a fogyasztói döntéshozatal javításához fontos lehet tehát annak előírása, hogy a vállalatok tájékoztatást nyújtsanak a kérvények átlagos elbírálási idejével, vagy a károk kijavításának átlagos idejével kapcsolatban. Hasonló megfontolásokat kellene alkalmazni a lakásbiztosítások és életbiztosítások kötésével kapcsolatban is. Az életbiztosítással kapcsolatban kihívást jelent az, hogy olyan termékről van szó, amelynek kifizetésre azelőtt sor kerül, hogy annak tényleges értékét a fogyasztó meg tudná ismerni.

4.3. A vállalatok kiélezett versenyre irányuló ösztönzésének csökkentése

A vállalatok versenyre irányuló ösztönzése csökkenhet az olyan piaci környezetben, amelyben jogszabályok és egyéb mechanizmusok teszik lehetővé a cégek számára az információcserét, és a bizonyos tevékenységekkel kapcsolatos együttműködést. Egy kifejezett aggály ezzel kapcsolatban az, hogy az ilyen környezetben nő a vállalatok közötti kartellezés lehetősége, amely potenciálisan magasabb árakhoz, a termelés csökkenéséhez, és a termékválaszték szűküléséhez vezethet. Ez a gondolat másfajta logikai utat követ, mint amit a piacon levő cégek

számával és körével, vagy a vállalatok versenyképességével kapcsolatos témáknál bemutatunk. Emellett léteznek olyan különleges üzleti gyakorlatok, amelyeket a korábban szabályozott piacokon szereplő cégek alkalmaznak (villamosenergia, távközlés, földgáz, stb.), és amelyek korlátozzák a versenyt, és a versenyre irányuló ösztönzést. A versenyre irányuló ösztönzés az olyan helyzetekben csökkenhet, mint például:

- Önszabályozó vagy társszabályozó rendszerek létrehozásakor;
- A vállalatokkal, a termeléssel, az árakkal, az értékesítéssel, és a költségekkel kapcsolatos információk nyilvánosságra hozatalának valamilyen formában történő ösztönzésekor;
- Amikor egy adott iparág, vagy vállalatok csoportja mentesül a nemzeti versenyjogok hatálya alól;
- Amikor a fogyasztóknak a kínált termékek vagy szolgáltatások közötti mobilitása csökken azáltal, hogy nőnek a másik szolgáltatóhoz való átváltás kifejezett vagy implicit költségei. Amint azt lentebb bemutatjuk, ez akkor jár a legnagyobb veszéllyel, mikor az erőfölényben levő, korábban szabályozott monopólium vezet be ilyen költségeket.

Az információcsere mechanizmusainak és a vállalatok közötti együttműködésnek az engedélyezésére általában azon az alapon kerül sor, hogy azok pozitívan hatnak az innovációra, az egységes szabványok és üzleti gyakorlat kialakítására. A vállalatok, és a piacok növekedésének és az export fokozásának érdekében azok több országban is teljes mértékben mentesülnek a versenyjogi szabályozás alól. Bár egyes esetekben indokolható ennek mögöttes gazdasági és társadalmi célja, ezek az indokok sokszor félrevezetőek is lehetnek. Az alábbiakban a vállalatok versenyre való ösztönzésével kapcsolatos előnyöket és hátrányokat, valamint azok potenciális hatásaival kapcsolatos általános gondolatokat mutatjuk be.

4.3.1. Az önszabályozás ösztönzése

A hagyományos normatív, előíró-ellenőrző szabályozási modellel ellentétben egyes szakmák, valamint adott termékek és szolgáltatások előállítóinak tekintetében engedélyezett az önszabályozás (vagy társszabályozás),²⁰ melynek számos potenciális előnye lehet:

²⁰ Bár az alábbiakban bemutatandó érvek általában a piacnyitás során is helytállóak, a mostani elemzés kizárólag az ön-, és társszabályozásra koncentrál. A Jaguar

- Magasabb szintű együttműködést tesz lehetővé a szabályozás során. Nagyobb szabályozói hitelességet sugall az olyan szabályozás, amely elismert iparági egyesüléseket aktív résztvevőként von be a szabályozási folyamatba, ami hozzájárul a szabályozás érvényességének elfogadásához. Ennek következtében nőhet a szabályozásnak való megfelelés szintje.
- Bevonja a szabályozási folyamatba az adott iparágat, és más érdekelt feleket, és minimális költségek mellett teszi lehetővé az erőforrások átadását azáltal, hogy ezek a felek részt vesznek a szabályozás ellenőrzésében, és néhány esetben annak végrehajtásában is.
- A piac szereplőinek speciális tudását integrálja a szabályozási rendszer kialakításakor, amely azt sugallja, hogy a szabályozás alkalmas a kitűzött célok elérésére, és mindezt a formális szabályozás legalacsonyabb foka mellett éri el.

Az önszabályozás az alábbi területeket érintheti:

- Termékjellemzők, beleértve a termékminőséget, és termékbiztonságot;
- Formai kompatibilitás;
- Technikai szabványok egyeztetése;
- Etikai előírások;
- Környezetszennyezés ellenőrzése.

A formális szabályozási folyamatok kikerülése azt jelenti, hogy az önszabályozás formailag és megközelítését tekintve is rugalmasabb lesz, mint az állami szabályozás, és azt idővel, a felmerülő problémákra adott válaszként könnyebben lehet módosítani. Az állam szempontjából az önszabályozás, természetéből adódóan alacsony költségű megoldás. Emellett a piaci szereplők is gyakran tekintik az önszabályozást, a hagyományos állami szabályozásnál kevésbé költséges megoldásnak.²¹ Egyes piacokon, mint például a különböző szakmákkal

Consulting (2003) jelentés, és Deighton-Smith et al. (2001) cikke alapos elemzést nyújt az ön-, és társszabályozás különböző kérdéseivel kapcsolatban.

²¹ Meg kell említeni egy stratégiai fontosságú kérdést. Az önszabályozás gyakran pusztán az állami szabályozás felé vezető egyik lépcsőfok. Ha az önszabályozás képtelen a kívánt eredményeket elérni, akkor az állam beavatkozhat, és

kapcsolatban, egy iparági szervezet az állami szabályozásnál alkalmasabb lehet a szabványok, és előírások betartatására. A termékek formájával, és a szabványokkal kapcsolatban a piaci szereplők közötti önszabályozási megállapodások alkalmasak a verseny szintjének növelésére. Végezetül, az önszabályozás több esetben csökkentheti az állami szabályozást hagyományosan jellemző, vállalatokra ható olyan akadályokat, mint a költségek és a bizonytalanság. Ennek következtében több területen is az önszabályozás alkalmas a hatékonyság növelésére, az innováció fokozására, és a jövedelmezőség javítására.²²

Az ön-, és társszabályozás azonban egy fontos, versennyel kapcsolatos aggályt is magában hordozhat. Jellegéből adódóan az önszabályozás, az iparági szervezeteken és kereskedelmi társaságokon keresztül összehozza a „versenytársakat”, ami megkönnyíti közöttük az információ áramlását. Bár lehet, hogy a piaci szereplők találkozásának eredeti célja a termékek kialakításával, vagy a biztonsági előírásokkal kapcsolatos megállapodások kialakítása, az kitűnő melegágya a cégeknek az árral, a mennyiséggel, a befektetésekkel, a piaci részesedésekkel, és más aspektusokkal kapcsolatos stratégiáinak megvitatására. A piaci szereplők számára az üzleti élet bizonyos területein való együttműködés ebből következően alkalmasabb az információáramlás és az együttműködés fokozására, mint a verseny erősítésére. Ezzel kapcsolatban általában a következő aggályok merülnek fel:

- Az árkoordináció nagyobb valószínűsége;
- A piacralépés megakadályozását célzó együttműködés;
- A viselkedési szabványokkal, vagy a kínált szolgáltatások természetével és körével kapcsolatos olyan szabályozás, ami károsan hat a fogyasztókra;
- A költséges K+F kiadásokon alapuló innovatív tevékenységeken keresztül verseny helyett a versenytársak úgy dönthetnek, hogy a tevékenységeiket egyeztetik, és csökkentik a termékekkel és innovációval kapcsolatos kiadásokat.

Az ilyen aggályok kis és nagyszámú piaci szereplő által jellemzett piacokon is megjelenhetnek. Bár a versenytársak kis száma növeli az árral és termeléssel kapcsolatos együttműködés valószínűségét, a probléma több piaci szereplő által

szabályozhatja az adott piacot. Emiatt az ösztönzés miatt, az iparági szervezetek, és piaci szereplők érdeke az önszabályozás elősegítése.

²² Valentine (1998) és Pitofsky (1998) hasznos elemzést ad az önszabályozással kapcsolatos egyes érvekről és ellenérvekről.

jellemzett piacokon is megjelenhet, melyre bemutatunk egy példát. Tegyük fel, hogy a jelenlegi technológiai szint mellett egy iparági társuláson belül (melynek nagyszámú piaci szereplő a tagja) megállapodás született a szabványokkal kapcsolatban. Tegyük fel ezután, hogy egy magasabb technológiai szintet képviselő vállalat kíván belépni a piacra. A már piacon levő vállalatok érdekeltek lesznek abban, hogy piacralépési korlátokat emeljenek a jövedelmük megóvása érdekében (lásd a C.2. pont a 7. keretes szövegben). Az együttműködés engedélyezése tehát potenciálisan összejátszó, versenykorlátozó viselkedést szülhet, függetlenül attól, hogy a már piacon levő vállalatok száma nagy vagy kicsi.

A 7. keretes szöveg néhány példát mutat be az ön-, és társszabályozásra, és elemzi az azzal kapcsolatos egyes költségeket és hasznokat.

Az önszabályozással kapcsolatos egyik fontos probléma a szabványok meghatározása. Ha a szabványoknak való megfelelés nem kötelező – vagy ha az iparág alig ad iránymutatást, amit a piaci szereplők követhetnének – akkor csökkentheti a versenykorlátozó hatásokat. Kulcsfontosságú az, hogy az iparági szabványok kényszerítő jellegűek-e. Amennyiben igen, akkor nagy az esélye a versenykorlátozó magatartásnak, mivel az iparági szervezetek, vagy egyesületek felhasználhatják ezeket a szabványokat a piacralépési korlátok fokozására (lásd a C.2. pont a 7. keretes szövegben). Ebben az értelemben az önszabályozási rendszerben ajánlott elkerülni a kötelező erejű szabványokat.

Az olyan versenykorlátozó magatartásokat tekintve, mint például az árrogzítás, és a piacfelosztás, a versenyfelügyeleti eljárásokból eredő bizonyítékok azt sugallják, hogy annak ellenére, hogy azokra nagy és kisszámú piaci szereplő esetén is van esély, nagyobb a valószínűségük a koncentráltabb, és kevesebb szereplős piacokon. Ennek következtében ezeket a változókat fel lehet használni a felsorolt versenykorlátozó magatartások valószínűségének mérésére. Végül azt is fontos megjegyezni, hogy bár az ilyen jogsértésekkel kapcsolatos eljárások az általános nemzeti versenyfelügyeleti eljárások keretében zajlanak, már jogalkotói szinten, a jogszabályok megfogalmazásakor is érdemes tisztában lenni ezen versenykorlátozások valószínűségével.

7. keretes szöveg: Önszabályozás

A. Példák az önszabályozás különböző típusaira

1. 1998-ban Ausztrália új önszabályozási rendszert vezetett be a hirdetési szabványokkal kapcsolatban azért, hogy létrehozták a Hirdetési Előírások Bizottságát, és a Hirdetési Állítások Bizottságát. Ezek a szervezetek felelősek a hirdetések tartalmával kapcsolatos fogyasztói panaszokért.

2. Az USA Szövetségi Kereskedelmi Bizottsága (FTC) megsemmisítette a tollból készült termékek megjelölésével kapcsolatos iránymutatásokat annak érdekében, hogy teret adjon az önszabályozásnak, azaz annak, hogy az iparág maga határozza meg a termékmegjelöléssel kapcsolatos szabványokat. Az FTC döntését azzal indokolta, hogy a korábbi szabályoknak számos káros, és potenciálisan versenykorlátozó hatása volt, ami torzította a fogyasztói keresletet, és hatással volt a cégek termelési döntéseire. A korábbi szabályozás lehetővé tette például egy 75%-ban tollpihe-tartalmú termék esetében, hogy azt „tollpihének” nevezzék. Ez azonban nehezítette a 100% tollpihe tartalmú termékek megkülönböztetését, és csökkentette volna a cégek ösztönzését, hogy jobb minőségű termékeket vezessenek be a piacra.

3. Ausztrália engedélyez bizonyos szintű önszabályozást a távközlési piacon, annak reményében, hogy az később elősegítheti az iparág alkalmazkodását a fogyasztói igényekhez. Az önszabályozást a technikai szabványok és a működési megállapodások közös kidolgozásán keresztül ösztönzik, az Ausztrál Távközlési Ipari Fórumon (egy a távközlési piac által létrehozott szervezet) keresztül. Amennyiben az iparág által kidolgozott iránymutatásnak való megfelelésben hiányok mutatkoznak, a szabályozó fenntartja magának a lehetőséget, hogy az iparágat egy „működési kódex” kidolgozására szólítsa fel, amelynek szabályozói szerepe van, és az annak való megfelelés kötelező lesz az érvényes jogszabályok szerint. Ez utóbbinak a szigorúsága miatt a formálisabb szabályozás elkerülése érdekében az iparág érdekelt abban, hogy elérjen egy bizonyos szintű önszabályozást.

B. A formálisabb szabályozás “fenyegetése” és az iparági érdekek az önszabályozás alatt

1. A söriparban található szigorúbb szabályozásnak (beleértve a tagállamok közötti harmonizációt is) nagy a pillanatnyi jelentősége az EU-ban. A cél a sörivás csökkentése, melynek elérésére olyan javaslatok léteznek, mint a magasabb adók, vagy a hirdetések érdemi betiltása. A sörfőzési ipar azonban úgy véli, hogy a formális szabályozás helyett, mint a hirdetési tilalom, vagy a magasabb adók, az önszabályozás hatékonyabban tudja biztosítani a söriparnak a megfelelő irányba való fejlődését. Emellett azzal is érveltek, hogy a formális szabályozás és a túlzott harmonizáció negatívan érintené a hosszú múltra visszatekintő európai hagyományokat, illetve az ipar versenyképességét, továbbá az ellentétes lenne a nyitott európai piacok elvével.

2. A hirdetési tevékenységekkel kapcsolatos növekvő kritikai észrevételekre, és a formális szabályozás fenyegetésére adott válaszként az Amerikai Gyógyszerkutatás és Gyógyszergyártás nevű szervezet önszabályozási iránymutatást bocsátott ki 2002-ben. A vállalatok hirdetési tevékenységét ellenőrző önszabályozó kódexeket azonban gyakran kritizálják azon az alapon, hogy az nem elég világos, és hogy az nem elég szigorú. Amint azt Lexchin (2003) megjegyezte, a fenti szervezet küldetése az értékesítés, és a profit növelése, úgyhogy amikor az tevékenységi kódexeket fogad el, azt szándékosan tervezik nem elég világosra, és az nem terjed ki a reklámozás több aspektusára sem, és így az széles mozgási lehetőséget hagy a vállalatoknak a félrevezető reklámok alkalmazása során.

C. Példák az önszabályozott területeken felmerülő verseny problémákra

1. Az USA-ban az Amerikai Orvosi Társaság (American Medical Association) szabályozta az orvosok tevékenységét. Ezek a szabályok érintették a hirdetési tevékenységet, a fogyasztóknak nyújtott szolgáltatásokat, és az orvosok közötti ársversenyt.

1997-ben az amerikai Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (FTC) megállapította, hogy az ilyen jellegű önszabályozás az amerikai versenytörvényekbe ütközik, mivel azok megakadályozzák az orvosok közötti versenyt, és a verseny új formáinak megjelenését az egészségügy piacán.

2. Az iparági önszabályozás olyan természetellenes hatásokkal járhat, ami kizárhatja a potenciális versenytársakat a piacról. Erre egy példa az 1988-as Allied Tube & Conduit Corp. kontra Indian Head amerikai versenyügy. Ebben az ügyben az Allied Tube előírásokat fogadott el az épületekben felhasznált acél alapú elektromos vezetékekre, amely előírásokat a helyi önkormányzatok biztonsági kódexeibe is belefoglalták. Egy új piacralépő műanyag alapú vezetékeket ajánlott volna, amelyek jobb minőségűek, és költséghatékonyabbak voltak. A már piacon levő acél alapú vezetékek gyártói egyetértésben az új piacralépő ellen szavaztak az iparági egyesület éves ülésén. Az egyesületen keresztül egyeztetett magatartás valósult meg, amely súlyos káros hatásokkal járt a versenyre nézve.

Az önszabályozás témáját a 4. rész elején tett észrevételek felelevenítésével zárjuk. Amint azt a fentiekben bemutattuk, és azt a 7. keretes szövegben példákkl is illusztráltuk, az önszabályozási mechanizmusok hatásaként a versenytársakban, a már piacon levő vállalatok jövedelmének védelme érdekében, megnő a készletelés az olyan összehangolt tevékenységek folytatására, mint például az árak meghatározása, a termelés korlátozása, vagy a piacralépési korlátok kialakítása. Ebben az értelemben az önszabályozásból eredő versenyproblémák köre nem pusztán az 1. (a vállalatok számának, vagy körének szabályozása), hanem a 2. (a vállalatok versenyképességének szabályozása) kategória tekintetében is jelentőséggel bír. Például a kifejezett, vagy burkolt piacralépési korlátok jellegétől függően a versenyprobléma eshet az 1. vagy a 2. kategóriába is.

4.3.2. *Együtműködés és információcsere*

Egy adott piacon levő vállalatoktól általában azt várjuk el, hogy versenyezzenek. A verseny olyan előnyöket hordoz magában, mint az alacsonyabb árak, a hatékonyságnövekedés, vagy az innováció fokozódása. A legtöbb ország versenytörvényei szerint a cégeknek tilos a stratégiájuk egymás közötti egyeztetése az olyan változók tekintetében, mint az ár, a mennyiség, vagy a piaci részesedések.

Ezen általános tiltások alól azonban találhatunk kivételeket. Gyakran teszik lehetővé jogszabályok a versenytársak számára, hogy bizonyos egyeztetett magatartásokban részt vegyenek, vagy piaci szervezeteket hozzanak létre, mint például:

- Mezőgazdasági együtműködések létrehozása a termékek közös marketingje érdekében. Ennek alapjául az szolgál, hogy a kisebb termelők nem kapnának tisztességes árat a termékeikért, mivel vevőik általában

nagyméretű cégek. Az ilyen jellegű együttműködést a vevői hatalom ellensúlyozása érdekében hozzák létre;

- A szakmai szervezetek (mint például az ügyvédi és az orvosi hivatásokkal kapcsolatos szervezetek), esetében a követendő gyakorlattal kapcsolatos iránymutatások és szabályok meghatározásának engedélyezése a szervezet tagjai tekintetében. Általában úgy tartják, hogy ez biztosítja a szakmai szolgáltatásokkal kapcsolatos jobb minőségellenőrzést, és szabványokat;
- Olyan kereskedelmi társaságok létrehozása, amely lehetővé teszi a találkozást az iparág tagjai számára, annak érdekében, hogy az iparági tendenciákkal és piaci feltételekkel kapcsolatos információkat egymás között megosszák;
- A termékkialakítás és kompatibilitás egyeztetése a szabványok és a kompatibilitás biztosítása érdekében;
- Az innovációt szolgáló kutatás-fejlesztési közös vállalatok engedélyezése.

Bár lehetnek legitim okai is az ilyen jellegű együttműködések engedélyezésének, nem-kívánatos mellékhatásként az lehetővé teheti a versenytársak számára az árakkal és a mennyiséggel kapcsolatos információcserét, és az összjátást is. Más esetekben például az árakkal kapcsolatos információk nyilvánosságra hozatala könnyíti a vállalatok közötti információáramlást, amely szintén növeli az összjátás valószínűségét.

A 8. keretes szöveg példákat mutat be arra esetre, amikor a vállalatok közötti információ megosztása és az együttműködés a versenyhatóság beavatkozásához vezetett. Bár ezek a példák versenyfelügyeleti eljárásokból vannak, azok célja annak hangsúlyozása, hogy az információcsere (vagy annak lehetősége) versenykorlátozó hatásokhoz vezethet. Az ebből kapott átfogóbb üzenet az, hogy a valószínűsíthető versenykorlátozó hatások miatt alaposan át kell gondolni az információcsere és a vállalatok közötti együttműködés engedélyezését.

8. keretes szöveg: Együttműködés és információcsere

1. 1993-ban a dán versenyhatóság úgy döntött, hogy az előre kevert beton kétféle minőségi kategóriájával kapcsolatban a dán régiókra leosztva összegyűjti, és nyilvánosságra hozza a cég-specifikus kereskedési árakat. Az adatok nyilvánosságra hozatalát követő egy éven belül az adott két minőségi kategóriájú cement esetében az árak 15-20%-al növekedtek. Az árak nyilvánosságra hozatala alkalmas volt az összjátás megkönnyítésére és az árak emelésére.

2. A legtöbb országban elterjedtek a szakmai, vagy termelői szervezetek, amelyek az egyébként egymás ellen versenyző cégek közötti kollektív döntéshozatalt foglalják magukban. Amennyiben azokat nem megfelelően ellenőrzik, és szabályozzák, az ilyen szervezetek a verseny csökkenéséhez és belépési korlátokhoz vezethetnek, azáltal, hogy a szervezet megnehezíti a taggá válást, így szándékosan kizárva cégeket. Egy-egy ilyen szervezet akár olyan súlyosan versenykorlátozó tevékenységeket is engedélyezhet, mint például az árrögzítés.

- Az aneszteziológusok egyesülése a braziliai Goiasban: Az egyesülés a Goias tartományban valamennyi tagként szereplő aneszteziológussal tudatta az aneszteziológiai folyamatok árait. A brazil versenyhivatal árrögzítés miatt elmarasztalta az egyesülést.
- A braziliai Macapában a Medical Works Ltd. orvosi egyesüléssel kapcsolatban megállapították, hogy az egységes kereskedelmi magatartás, vagy a versenytársak közötti megállapodások ösztönzésével korlátozta a versenyt.

3. Az Amerikai Orvosok Egyesülete (AMA) úgy vélte, hogy az orvosokat fel kell jogosítani arra, hogy azok egymás között összehasonlíthassák az egészségbiztosításból kapott visszatérítések mértékét. Az AMA arra hivatkozott, hogy az orvosok által kapott visszatérítések szintjét szerződések alapján (akár teszik akár nem alapon) határozzák meg a nagy egészségbiztosító vállalatok. Az aggodalom ezzel kapcsolatban az volt, hogy ez a megállapodás lehetővé teszi, hogy az orvosok egymás között rögzítsék az árakat (meghatározzák az általuk alkalmazott díjakat).

4. Cavaliere, Silvestri, és Tanasso (2001) a cégek környezetvédelmi célkitűzéseknek való megfelelését lehetővé tevő önszabályozással és önkéntes megállapodásokkal kapcsolatos problémákat mutatott be. Az ilyen jellegű együttműködés ugyanis az árakkal és más tevékenységekkel kapcsolatos információcsere melegágyának is tekinthető, ami csökkentheti a versenyt.

5. Amint azt Potter (2001) megjegyezte, a szabályozók aggálya az internet-alapú üzleti kapcsolatokkal és információcserével kapcsolatban annak eldöntése, hogy a versenytársakkal megosztott információ összejátszáshoz, és az árak növekedéséhez fog-e vezetni. Általánosabban, a vállalatok közötti internet-alapú tranzakciók lehetővé tehetik a cégek számára, hogy egymás korábbi áraival és termelésével kapcsolatos információkba betekintést nyerjenek, vagy megtudják, hogy a versenytársaknak vannak-e fölös kapacitásaik, amely legalábbis a hallgatólagos árkoordinációt segítik. Az Egyesült Államok Igazságügy-minisztériuma például vizsgálatot folytatott az internetes kötvény-kereskedéssel, (Schiffirin, 2000), valamint a több légitársaság által közösen üzemeltetett repülőjegy foglalási vállalkozásokkal (pl. Hotwire és Orbitz) kapcsolatban, mely utóbbi a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság, és a Közlekedési Minisztérium vizsgálatának is tárgyát képezte (Greenberg, 2000). Az amerikai Igazságügy Minisztérium versenyfelügyeleti eljárást indított, mivel bizonyítékok voltak arra, hogy a repülőjegy foglalási rendszert az árak manipulálására használták fel (lásd: <http://www.usdoj.gov/atr/cases/f4800/4800.htm>).

6. Az információcsere és annak versenykorlátozó hatásaival kapcsolatos tágabb témát illetően nagyon szemléletes a francia mobiltelefon piac példája. Három vállalat – Orange France, SFR, és Bouygues Télécom – képezte a francia Versenytanács eljárásának tárgyát, melyekre nézve az új előfizetésekre és az előfizetések felmondására vonatkozó információk

egymás közötti megosztása miatt súlyos bírságot állapított meg. A Versenytanács megállapította, hogy az információ egymás közötti megosztása korlátozta a versenyt azáltal, hogy csökkentette a versenytársak stratégiáinak kiszámíthatatlanságát, és gyengítette azok üzleti függetlenségét. Emellett a Versenytanács megállapította, hogy 2000-től az információcsere lehetővé tette az abban résztvevő vállalatoknak, hogy az általuk közösen célzott piaci részesedéseket figyelemmel kísérik, és stabilizálják.

Meglehetően nyilvánvaló, hogy az együttműködés engedélyezése adott területeken alkalmas arra, hogy a társadalom számára jelentős előnyökkel járjon, mint például a kutatási és fejlesztési együttműködések. Ebből következik, hogy egy adott piacon a vállalatok közötti együttműködés általános tiltásától való eltérés terjedelmének meghatározása az egyik legbonyolultabb szabályozói feladat. A versenyszabályok megsértésének nagy része burkolt formában történik, amely közvetlenül nem érzékelhető, vagy a szabályozó azt nem képes előre látni. Ezen a területen a feladat tulajdonképpen annak megállapítása, hogy az együttműködést lehetővé tevő társadalmi előnyök bizonyos körülmények között meghaladhatják-e az együttműködés engedélyezéséből eredő versenykorlátozó következmények formájában megjelenő költségeket. Bár általános szabályként nehéz azt előre jelezni, hogy egy adott területen – mint például a K+F vagy a kompatibilitást biztosító szabványok – való együttműködés mikor fog az árak vagy piaci részesedések egyeztetéséhez vezetni, a versenyfelügyeleti eljárásokból származó bizonyítékok azt sugallják, hogy a magas piaci részesedések, vagy a piaci szereplők kis száma az ilyen versenykorlátozó magatartások valószínűségére utalnak. Bár végső soron a nemzeti versenyfelügyelet feladata az együttműködő magatartások felderítése és az azzal kapcsolatos eljárások lefolytatása, fontos annak szem előtt tartása, hogy a szabályozási döntések ne könnyítsék meg az együttműködést, mivel az összejátszást felderítése még a versenyhatóságok számára is nehéz feladat.²³

4.3.3. *A versenyjog hatálya alól részben vagy teljesen mentességet biztosító szabályozás*

Több országban a kormányok versenyjogi mentességet biztosítanak egyes vállalatoknak és üzleti szervezeteknek. Ennek tárgyául szolgálhat például:

- Export-tevékenységek;
- Szabályozott vállalatok;

²³ Ghosal (2007) bemutatja azokat az csatornákat, melyeken keresztül az információ egy versenyhatósághoz eljut, és elemzi azokat a nehézségeket, amellyel a kartell-szerű tevékenységek felderítése jár.

- Mezőgazdasági termékek;
- Kis-, és középvállalkozások szervezetei.

Kétségtől igaz, hogy a versenyjogi mentesítés mögöttes érveit történelmileg meg lehet magyarázni. A farmerek például szinte mindenhol kisméretűek voltak, és így indokolt volt a marketing/értékesítési tevékenységeik összehangolásának engedélyezése. A fenti kategóriák közül néhányban a mentesítés az olyan termékek és szolgáltatások nyújtását is segítheti, amelyek egyébként nem léteznének, vagy amelyek egyébként alacsonyabb minőségűek lennének.

Jelentős hátrány azonban ezzel kapcsolatban, hogy az olyan szabályozás, amely kizárja, vagy csökkenti a versenyt azáltal, hogy versenyjogi mentességet biztosít, vagy előírja a versenytársak számára, hogy együttesen cselekedjenek, káros hatásokkal lehet a piaci versenyre és az ilyen megfontolásokon alapuló védettséget élvező vállalatok tevékenysége gyakran hosszú távú negatív hatásokkal járhat. Ebből következően alaposan meg kell fontolni a versenyjogi mentesség nyújtását célzó javaslatokat. Olyan jogszabályok esetében, amikor bizonytalan, hogy alkalmazni kell-e a versenyjogot, fontos lenne azt világos és egyértelmű rendelkezésekben kimondani. Például az amerikai 1996-os távközlési törvényben található „versenyjogi klauzula” egyértelművé tette, hogy a jogszabály nem jelenti a versenyjog alkalmazásától való eltekintést.

A 9. keretes szöveg példákat mutat be a versenyjogi mentesítés negatív hatásaival kapcsolatban.

9. keretes szöveg: Tevékenységek mentesítése a versenyjog alól

1. Az 1987-es kanadai hajózási szállítási kartellezést mentesítő törvény (SCEA) mentességet ad egyes hajózási kartelleknek (pl. a szolgáltatások árainak és feltételeinek közös meghatározása) a kanadai versenytörvény alól. A SCEA biztosítja, hogy az ilyen kartellek ne ütközzenek a versenytörvénybe. Clyde és Reitzes (1996) jelentése bizonyítékokat sorakoztat fel arra, hogy a tengerjáró szállítási kartellek mentesítésének néhány aspektusa hozzájárult az óceánjárók által kiszabott magasabb szállítási árakhoz.

2. Az Európai Bizottság javasolta a tengerjáró kartellek EK Szerződés versenyszabályai alóli (81. cikk, korlátozó üzleti gyakorlat tilalma) csoportmentességének megszüntetését. A jelenlegi csoportmentesség, melyet a 4056/86. sz. tanácsi rendelet hozott létre, lehetővé teszi a szállítás végző vállalatok számára, hogy közösen rögzítsék az árakat és szabályozzák a termelést. A mentesítés visszavonása az EU export javát szolgálná, mivel csökkentené a szállítási árakat, miközben fenntartaná a megbízható szolgáltatásokat. A Bizottság javaslata a tengeri szabadhajózást és a part menti kereskedelmi hajózást végző szolgáltatókat is a versenyszabályokat végrehajtó rendelet (1/2003 rendelet) hatálya alá vonta, amely lehetővé

tette a Bizottság számára, hogy a versenyszabályokat ezen a piacon is alkalmazzák.

3. Az amerikai McCarran-Ferguson törvény (1945) mentesíti a biztosítási piacot egyes versenytörvények alól, amennyiben azokat az állam szabályozza. A mentesítés elsődlegesen a biztosítási összegek meghatározása céljából történő adatgyűjtésre terjedt ki. Más esetekben a versenyszabályok megtiltják a biztosítóknak a bojkottban való részvételt, a kényszerítő magatartást, és a kereskedés korlátozását. Több elemző is megállapította, hogy a törvény a biztosítókat védte és lehetővé tette az áröngzítést. Amint azt Kingnél (2003) olvashatjuk, a fogyasztóvédelmi csoportok úgy találták, hogy a biztosítók a törvényt kihasználva emelték az áraikat, és csökkentették a biztosítható események körét, továbbá más olyan versenykorlátozó tevékenységekben is részt vettek, amelyek más iparágakban törvénysértőnek minősültek volna. A biztosítók állítólagos áröngzítő magatartásával kapcsolatos kereseteket a bíróságok jellemzően elutasítják, a piacnak a versenytörvények alóli mentessége miatt.

4. Az Egyesült Államokban több olyan iparág van, amely a versenytörvények alól valamilyen formában mentesül, vagy speciális elbánásban részesül: mezőgazdasági együttműködések, halászati együttműködések, bankok és más pénzügyi intézetek, értékpapír és áruipiacok, biztosítók, hírlapok, hivatásos sportok, szövetségi államközi közúti, vasúti, és vízi szállító járművek, óceánjáró szállítók, szervezett munka, és légiközlekedés. Az Egyesült Államok Kongresszusa 1970-ben elfogadta a hírlap védelmi törvényt, annak érdekében, hogy korlátozott versenyjogi mentességgel lehetővé tegye a hírlapok Közös Működési Megállapodásának létrehozását. Ennek háttérében az állt, hogy el akarták kerülni a hírlapok kudarcát, különösen akkor, ha az csak egy napilapot hagyott volna a piacon.

5. A személygépkocsik értékesítésével, és szervizelésével kapcsolatos európai uniós versenyjogi csoportmentességi rendelkezések olyan rendszert hoztak létre, amelyben a személygépkocsi értékesítők kötelesek az értékesítést követő javítási munkákat elvégezni, és amelyben a gépkocsi-szerelőknek a gyártóktól minősítési megjelölést kellett beszerezniük. A mentesség 2002 szeptemberében ért véget, és a személygépkocsi-értékesítők ma már többféle márkát is árulhatnak.

6. Svédországban a mezőgazdasági társulások jogszabály alapján mentesülnek a versenytörvény alól. Ha egy elsődleges társulás felelős olyan áruk értékesítéséért, amelyeket neki szállítanak, a társulás árazási politikája kívül esik a versenykorlátozó magatartások ellen fellépést célzó versenypolitika hatáskörén.

7. Dél Afrikában mentesíteni lehet egyes vállalatokat, vagy szakmai társulásokat a Bizottság által egyébként versenykorlátozóként nyilvánított magatartások tekintetében. A mentesítés alapjául különböző tényezők szolgálhatnak: a) az export támogatása, b) a kis-, és középvállalkozások támogatása, c) egy adott iparág gazdasági stabilitásának segítése, és d) a szakmai előírások, vagy a szakma rendes működésének fenntartása.

Bár egyes esetekben a versenyjogi mentesítésnek mélyen húzódo hagyománya lehet, el kell mondani, hogy azok jóváhagyása mindig komoly megfontolást igényel. Amint egy OECD (1997) jelentés is kimutatta, több olyan iparágban is elterjedt a nemzeti versenyjog alóli mentesítés, mint például a közművek, a közlekedés, a

távközlés, és a mezőgazdaság. Az ilyen mentesítés csökkentheti a gazdasági teljesítményt, hiszen az lehetővé teszi az olyan versenykorlátozó gyakorlatot, mint az erőfölénnyel való visszaélés, vagy a versenytársak közötti összejátszás. Összességében tehát jelentős előnyöket hordoz magában az, ha az általános versenyjogi szabályokat a lehető legszélesebben alkalmazzák.²⁴

4.4. Fogyasztói választás és döntéshozatal

A piaci szereplők versenyeznek egymás között, hogy minél több fogyasztót csábítsanak magukhoz. Amint azt már korábban is említettük egyes közpolitikák indokolatlanul korlátozzák a versenytársak versenyző viselkedését. Hasonló okokból kifolyólag ugyanezen közpolitikák a fogyasztói döntéseket is befolyásolhatják, oly módon hogy az korlátozza a fogyasztói választást, vagy egyébként sérti a fogyasztói érdekeket.

Adott termékek és szolgáltatások megvásárlásával kapcsolatos döntéseiket a fogyasztók olyan tényezőkre alapozzák, mint a személyes preferenciák, az ár, és a versenyző termékek tulajdonságai.²⁵ A döntéshozatalkor azonban lehet hogy korlátozott az adott termékkel kapcsolatban rendelkezésre álló információ, lehet, hogy egyes közpolitikák korlátozzák az elérhető választékot, illetve az is lehet, hogy az egyik termékről a másikkra való átváltás olyan költségekbe ütközne, amely alkalmas arra hogy a fogyasztókat eltérítse eredeti döntésétől. Mindemellett egyéb viselkedési tényezők hatásaként az is előfordulhat, hogy a fogyasztó választása ellentétes lesz azzal, mint amit az alapvető preferenciái szabad választási lehetőség mellett diktálnának. Ezek a tényezők jelentősen befolyásolják egyes termékek és szolgáltatások keresletét. Ilyen szituációkban sor kerülhet olyan szabályok meghozatalára, ami javítja a transzparenciát vagy egyéb módon segíti a fogyasztókat.

²⁴ Ez különösen fontos a szabályozási reformokat követő időszakban, mivel az ilyen magatartások a piactalépés megakadályozásával, vagy az árak rögzítésével csökkenthetik a verseny kialakulásának valószínűségét. Különös jelentőséggel bír a kartellelles jogszabályok szigorú végrehajtása azokon a piacokon, amelyek évekig szabályozás alatt álltak, és amelyeken a piaci szereplők megtanulták azt, hogy hogyan működjenek együtt a versenyzés helyett. Eltökélt fellépés hiányában a piacnyitásból eredő előnyök hamar elveszhetnek (*Fogyasztópolitikai eszköztár*, megjelenés előtt).

²⁵ Az olyan szabályozás, ami kihat arra, hogy a piaci szereplők mit gyártsanak, hogy versenyezzenek, és befolyásolja a versenyzési szándékot, hatással van a piac kínálati oldalára

A kereslet jellemzőinek különleges jelentősége van a fogyasztókra is előnyös verseny biztosítása végett, különösen, ha a fogyasztó hiányos, megtévesztő, félrevezető, vagy nehezen értelmezhető információval találja szemben magát. Ilyen esetekben a korlátozatlan piaci folyamatok a fogyasztói jólét relatív csökkenéséhez vezethetnek. Ha például megfelelő információ áll a fogyasztók rendelkezésére a termékminőséggel kapcsolatban, akkor az alacsonyabb minőséget kínáló piaci szereplők kénytelenek vagy az árakat csökkenteni a jobb minőséget kínáló versenytársaikhoz képest, vagy a termékeik minőségét növelni. Ellenben az elégtelen, megtévesztő, vagy félrevezető információ megnehezíti a fogyasztók számára, hogy megfelelően felmérjék az elérhető termékek minőségét. Ilyen esetekben előfordulhat, hogy a fogyasztó a viszonylag alacsonyabb minőségű termékért vagy szolgáltatásért magasabb árat fizet, vagy megtévesztő információ mellett lehet hogy tesz meg mindent azért, hogy a számára legmegfelelőbb terméket megkeresse. A fenti okok miatt az intenzív és a fogyasztókra előnyös verseny elősegítése érdekében alapvető fontosságú a tájékozott, megalapozott fogyasztói döntés biztosítása.

Szabályozói beavatkozással azonban lehet segíteni az ilyen problémákon. Wilson és Waddams Price (2005) brit háztartások magatartását vizsgálva megállapította, hogy azon fogyasztók egyharmada, akik a vizsgált időszakban villamosenergia-szolgáltatót váltottak, jellemzően drágább szolgáltatóra tértek át. Ennek az egyik alapvető oka az, hogy a fogyasztók számára rendkívül nehéz az egymással versenyző számos összetett ajánlat megfelelő összehasonlítása. Az ilyen úgymond fogyasztói 'hibák' növelik az egyensúlyi haszonkulcs mértékét azáltal, hogy csökken az értékesítés és az ún. viszonylagos értéktöbblet (relative surplus) közötti különbség (ld. Perloff és Salop 1985, Gabaix et al. 2005). Ha létezik olyan jövedelmező üzleti stratégia, amelynek a lényege a fogyasztók szisztematikus összezavarása, és ha a szolgáltatók láthatóan egy ilyen stratégiát követnek, akkor indokolt lehet a fogyasztók védelme érdekében a beavatkozás, például annak előírása útján, hogy a különböző szolgáltatók által tett ajánlatokat összehasonlításra alkalmas, világos és egyértelmű módon kell megtenni. Elővigyázatosan kell azonban eljárni akkor, ha a döntéshozók a piaci beavatkozás mellett döntenek, hiszen annak a pozitív hatásai mellett a fogyasztókra és a vállalatokra nézve is káros hatásai is lehetnek. A fogyasztó számára nyitva álló lehetőségek számát csökkentő, és a fogyasztói döntési szabadságot csorbító intézkedésekre példa az olyan szabályozás, ami a fogyasztó által elvárt termékminőség szintjénél alacsonyabb vagy magasabb szintet eredményez (és ezáltal a választható lehetőségek számát csökkenti); az olyan szabályok, amelyek kötelezővé teszik bizonyos termékek megvásárlását; illetve azok a szabályok, amelyek az egyes foglalkozások számára lehetővé teszik a fogyasztói választás korlátozását (például kontaktlencsék esetében egy bizonyos márkájú kontaktlencse megvételének előírása betegek számára). A fogyasztói választékot növelő, és a fogyasztói döntéshozatalt segítő szabályozásra példa még az

élelmiszerek összetevőinek a csomagoláson való feltüntetését előíró szabályok, a jelzáloggal kapcsolatos rátáknak az egységes módon való közlését előíró szabályozás (mely segíti a különböző pénzüzetek ajánlatainak összehasonlítását), az egyes információközlést előíró, és a szerződést követő megfontolási időt lehetővé tevő szabályok.

4.4.1. Választási képesség

A piacok általában akkor működnek leghatékabban, ha a fogyasztók választási szabadsága nincs korlátozva. A fogyasztói választás akkor is korlátozva lehet, amikor elvileg több kínálati opció is jelen van, de az állam korlátozza a fogyasztó által választható lehetőségek körét. A korlátozás másik formája a nem-állami korlátozás, mely sokszor előnyös lehet a fogyasztó számára. Például személygépkocsi vásárlás esetén korlátozva lehet, hogy mely szervizek rendelkeznek az adott jármű javításához alkalmas eszközökkel.²⁶ Az ilyen és hasonló nem-állami jellegű korlátozások nemcsak a fogyasztóra nézve járnak közvetlen előnyökkel, hanem a versenyt ösztönző hatásuk is lehet.²⁷ Amennyiben az állam korlátozza a fogyasztói választást, akkor mindig érdemes megvizsgálni, hogy az adott korlátozás feltétlenül szükséges-e a kívánt közpolitikai cél eléréséhez, illetve, hogy ugyanazt a célt a verseny kisebb korlátozása nélkül meg lehet-e valósítani.²⁸

²⁶ Például egy gépjármű számítógépes rendszerének javításához szükség lehet gyártmány-specifikus diagnosztizáló berendezésekre. Az ilyen berendezés ára általában igen magas, és az az adott gyártmányra specifikus technológiákat foglal magában.

²⁷ Például az Egyesült Államokban a magán-egészségbiztosító pénztárak ajánlhatják a biztosítottjaiknak a hálózatukhoz tartozó orvosokat vagy kórházakat. Az egészségbiztosítók ugyanis képesek a lehető legjobb árakat kialkudni az orvosoktól és kórházaktól, tekintve hogy a rendszer jellegzetességénél fogva egyes orvosokat és kórházakat kizárhatnak a körből, a fennmaradóknak viszont így több páciens tudnak kínálni. Az Egyesült Államok néhány államában előírják, hogy azoknak az egészségügyi szolgáltatást nyújtó cégeknek, amelyek egy adott egészségügyi hálózathoz akarnak tartozni, joguk van abba a hálózatba belépni, más államok viszont engedélyezik a szelektív szerződéskötést. Vita (2001) kimutatta, hogy azokban az államokban, ahol az egészségügyi szolgáltatást nyújtó vállalkozások szabadon csatlakozhatnak egészségügyi hálózatokhoz, magasabbak az egészségügyi kiadások, mint a többi államban.

²⁸ Kanadában például kötelező a lakáshitelek biztosítása a lakás árához képest magas hitelösszegek tekintetében, viszont nem a fogyasztó, hanem a hitelező választja ki, hogy melyik céggel kötik a biztosítást. Korábban hasonló szabályozás

Az állami szabályozás közvetve vagy közvetlenül is korlátozhatja a fogyasztói választás szabadságát. Megtilthatja például az állam a fogyasztóknak, hogy a vényköteles vagy vény nélkül kiadható gyógyszereket szomszédos országokban esetleg olcsóbban vásárolják meg, ami a fogyasztói választás közvetlen korlátozásának minősül. Ha azonban az állam a térítésköteles gyógyszerek körét szabályozza, akkor megtilthatja például az országhatáron kívül vásárolt gyógyszerek utáni költségterítést, ami közvetett korlátozásnak minősül, aminek a közvetett korlátozáshoz hasonló hatása lehet, de ami a közvetlen tiltás helyett a pénzügyi mechanizmusba való beavatkozáson keresztül korlátoz.

A fogyasztói választás szabadságának korlátozása káros következményekkel járhat. Amennyiben nyilvánvaló, hogy olyan termékek vagy szolgáltatások nem hozzáférhetőek a fogyasztó számára, amit normális körülmények között választott volna, az egyébként az alacsonyabb árakhoz, jobb minőséghez, vagy a termékek és szolgáltatások szélesebb választékához vezető verseny kevésbé fog nyomást gyakorolni a piac szereplőire. Emellett a fogyasztó is elégedetlenebb lesz az általa vásárolt termékekkel, vagy az is előfordulhat, hogy úgy dönt, hogy nem vásárol semmit.

Annak biztosítása, hogy a fogyasztó szabadon választhasson, alapvető fontosságú a piac működéséhez. Ez a feladat gyakran egy versenyhatóság, vagy fogyasztóvédelmi hatóság feladata, de az is előfordulhat, hogy azt egy iparági szabályozóhatóság látja el, vagy az egyszerűen jogszabályi védelemre van bízva.

- Bizonyos esetekben az állami szabályozásnak fontos szerepe lehet a fogyasztói választás korlátozásában. Az Egyesült Államokban például szövetségi szabályozás írja elő, hogy a kontaktlencse viselői, arra feljogosított szemészeti szakorvossal vényt írássanak ki, mielőtt kontaktlencsét vásárolnak. A szabályozás lényege, hogy mindenki számára megfelelően diagnosztizálják, hogy a viselendő lencse milyen típusú és erősségű legyen, és hogy az milyen egyéb tényezőknek kell megfeleljen. Ennek következményeként egyes szakszemészetek kontaktlencsét rendeltek, amit a saját címkéjükkel ellátva kezdtek árulni (pl. 'Dr. Jones Contacts'), melyeket csak adott szemésztől lehetett beszerezni. Ezután, ha Dr. Jones például adott erősségű Dr. Jones lencsét ír fel a pácienseinek, az ilyen vényel rendelkező fogyasztó korlátozva lesz abban a tekintetben, hogy nem válogathat szabadon a kontaktlencsék között, mivel egy adott vényel csak a vényen szereplő lencsét lehet kiváltani, és Dr. Jones termékeit csak Dr. Jones árul. A szemészeti szakrendelések,

jellemezte Franciaországot is, melyet azonban megváltoztattak annak érdekében hogy növeljék a fogyasztói választás körét.

vagy az optikusüzletek által forgalmazott saját márkás termékek átlagosan 9-13%-al drágábbak, mint a következő legdrágább, de egyenértékű, márkás termék (internetes áruházakból) kontaktlencsék, és mintegy 50%-al drágábbak, mint a legolcsóbb helyettesítő lencse nagykereskedelmi ára.²⁹ Számos jogvitát követően³⁰ az Egyesült Államok szövetségi kereskedelmi hatósága, az FTC elrendelte, hogy a saját márkás kontaktlencsét felíró szemészeteknek a vényen tájékoztatnia kell a pácienseket a kereskedelmi forgalomban elérhető egyenértékű lencséről, és előírta, hogy a kontaktlencse-vény hordozható legyen, ezáltal biztosítva a fogyasztók számára, hogy a kapott vényt ne feltétlenül az azt kiíró szemészetten kelljen kiváltaniuk.³¹

- Más esetekben a szabályozás pozitív szerepet is játszhat a fogyasztói választás szempontjából. Lengyelországban például egy, a varsói önkormányzat által működtetett közhasznú társaság (MPUK) ravatalozókat bérelt Varsó városától a varsói köztemetőben, és a „Powaski” katonai temetőben. Amennyiben más temetkezési szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások ezeket a ravatalozókat használni akarták, MPUK előírta, hogy az egyéb kiegészítő szolgáltatásokat (pl. zene, temetkezési szertartás levezetése) MPUK-tól kell beszerezni. Ha tehát valaki az MPUK ravatalozóit kívánta igénybe venni, akkor a többi szolgáltatást is MPUK-tól kellett megvásárolni, hiába volt szerződése más temetkezési szolgáltatóval. A temetők és a temetkezési szolgáltatók közötti kapcsolatok az egyébként versenyző temetkezési szolgáltatások piacára való belépéssel kapcsolatos aggályokat vetettek fel. A lengyel hatóságok megállapították, hogy az ilyen gyakorlat káros a versenyre nézve, és kötelezték MPUK-t a kiegészítő szolgáltatások előírásának abbahagyására.³²

²⁹ Lásd FTC (2005) a Biomedics55 által márkázott és értékesített saját márkás termékek (25. o.) értékesítésével kapcsolatban.

³⁰ Lásd a Fairness to Contact Lens Consumers Act (FCLCA) P.L. 108-164, 1117 Stat 2024 (a kontaktlencse fogyasztóival szembeni tisztességes üzleti magatartásról szóló törvény).

³¹ 15 U.S.C. § 7601; 16 C.F.R. §315.

³² Nem minden versenyhatóság gondolná úgy, hogy a temetők és a ravatalozók közös pénzügyi érdekei feltétlenül problémát jelentenek, vagy hogy a temető és a temetkezési szolgáltatás nyújtója mindenképpen egymástól független kell legyen. Az FTC figyelmeztet például arra, hogy „a ravatalozók és a temetők közös működtetésének általános tiltása Wisconsinban alkalmas arra, hogy az árakat növelje, a kínálatot viszont csökkentse” (1993. szeptember 14.) letölthető: <http://www.ftc.gov/opa/predawn/F93/wi-funera2.htm>. Hozzá kell tenni azonban

Amikor a fogyasztói választást az állam a fogyasztókat károsan érintő módon korlátozza, a korlátozó szabályozás felülvizsgálata alkalmas lehet annak biztosítására, hogy a fogyasztói választás ne csorbuljon, mint ahogy az történt az amerikai kontaktlencse szabályozással kapcsolatban (ahol a szemészeti szakrendelések a vénykötelességet arra használták, hogy a betegeknek csak az ő saját termékeikre beváltható vényeket írtak fel). Mindazonáltal nem szabad, hogy az állami beavatkozás automatikus eszköz legyen akkor, amikor a szabad választást nem állami, hanem magánkorlátozás akadályozza. Számos ilyen nem állami korlátozásnak lehetnek előnyös hatásai. Az ilyen korlátozásokra adandó szabályozási válaszhoz meg kell vizsgálni, hogy a fogyasztók kötelezve vannak-e arra, hogy valamilyen kötelezettséget vállaljanak azelőtt, hogy a rendelkezésre álló összes különböző alternatívát fel tudnák mérni, és hogy vannak-e olyan súlyosbító körülmények, amelyek azt sugallják, hogy a fogyasztói döntéshozatal alapvetően sérülhet.

4.4.2. Váltási költségek

Több esetben a fogyasztók költségekkel találhatják magukat szemben, amikor ugyanazon termékek vagy szolgáltatások beszerzése érdekében egy másik vállalatra váltanak át. Egy távközlési, vagy egy földgáz cég például aláíratthat egy olyan szerződést a fogyasztóval, amellyel adott időtartamra, bizonyos termékek és szolgáltatások tekintetében magához köti a fogyasztót. Néhány esetben a vállalatok arra kötelezhetik a fogyasztót, hogy előre fizessenek egy adott szolgáltatás nyújtásáért, vagy hogy egy meghatározott összeget fizessenek be a szerződés megkötéséhez. Az ilyen előírásokkal a cégek a fogyasztókat kívánják magukhoz láncolni. Ennek érdekében korlátozzák a fogyasztó szabad mozgását, amellyel növelik a már piacon levő vállalatok jövedelmét.³³ Egy ilyen szerződés szerint amennyiben a fogyasztó új szolgáltatót szeretne választani – például egy piacralépő vállalatot – akkor le kell mondania arról az összegről, amelyet a korábbi

hogy az FTC szorgalmazta egy temetkezési szabályzat elfogadását, mely – többek között – biztosítja a fogyasztók számára a hozzáférést a koporsók és urnák alternatív forrásból való beszerzését, tehát a temetkezési szolgáltatónak el kell fogadnia a más forrásból beszerzett koporsókat és urnákat is, mely esetekben a szolgáltató nem szabhat ki külön koporsó kezelési díjat, ami aláásná a temetkezési szabályzat alapvető céljának elérését. Lásd: 16 C.F.R. § 453.

³³ A mobiltelefonok esetében gyakran hangzik el az az érv, hogy az ilyen szerződések célja a fogyasztóknak a szolgáltatónál tartásra addig, amíg ki nem fizeti készüléke árát, amelyet általában nagyon nagy árkedvezménnyel kapott kézhez. Ez valamennyi mobiltelefon szolgáltatóra jellemző marketing stratégia. Ez az gondolatmenet azonban nem alkalmazható a földgáz és villamosenergia szolgáltatásokra.

szolgáltatónak már kifizetett. A váltási költségek bevezetése tehát a már piacon levő vállalatoknak kedvez, csökkenti a versenyt, és potenciálisan nehezíti a jövőbeni piacralépést.³⁴

A váltási költségek egyik aspektusa az olyan közelmúltban liberalizált piacokkal kapcsolatos, mint a földgáz, a villamosenergia, vagy a távközlés, amelyekben már korábban a piacon működő erőfölényben levő vállalatok vannak, amelyek megkísérik a verseny csökkentését azáltal, hogy váltási költségeket tartalmazó szerződéseket ajánlanak a fogyasztóknak. Ezek a hagyományosan szabályozott iparágak jelentős kihívásokat jelentenek, legalább két okból:

- A már piacon levő vállalat gázvezeték vagy távközlési hálózatához a versenytársaknak is hozzáférést kell biztosítani, hogy azok az adott szolgáltatás nyújtására képesek legyenek;
- A piacon levő vállalatok a szabályozási örökségükből adódóan magas piaci részesedéssel bírnak.

Amint azt az alábbi 10. keretes szövegben szereplő példák mutatják, a fogyasztók több országban szembesülnek olyan váltási költségekkel, amelyek korlátozzák az alternatív szolgáltatók választását.³⁵

A már piacon levő vállalatok viselkedése az olyan piacokon, mint a villamosenergia, a távközlés, és a földgáz, azt mutatja, hogy a piaci hatalmuk és

³⁴ Paul Klemperer (New Palgrave Dictionary) a váltási költségek sokkal általánosabb meghatározását adja: „Egy termékkel kapcsolatban akkor beszélhetünk váltási költségekről, ha azt a terméket a vevő rendszeresen vásárolja, és ha ugyanazon terméknek máshonnan való beszerzése jelentős költségekkel járna. Magas tranzakciós költségekkel jár például egy bankszámla megszüntetése, és egy időben egy másik számla nyitása egy másik banknál. Magas tanulási költséggel járhat például az egyik szoftver használatáról a másik használatára áttérni. Nem-lineáris árazással is lehet váltási költségeket teremteni, például abban az esetben, mikor egy légitársaság a gyakori utasainak kedvezményes jegyárakat, vagy ingyen jegyet biztosít. Váltási költségekről akkor is beszélhetünk, ha egy vevő egy termék megvásárlását követően valamilyen kapcsolódó terméket vagy szolgáltatást is kénytelen megvenni, mint például a szervizelés, az újratöltés, vagy a javítás, és azt csak magas költségek árán lehetne másik szolgáltatótól beszerezni. Röviden tehát elmondható, hogy váltási költségekről akkor beszélhetünk, ha a fogyasztó valamilyen formában befektet egy szolgáltatónál, amely befektetést meg kell ismételnie a másik szolgáltatóhoz történő átváltás következményeként.”

³⁵ Salies (2006) cikke néhány országra jellemző váltási költségeket tekint át, és ad velük kapcsolatban becsléseket.

jövedelmük megőrzése végett azok hajlamosak a váltási költségek bevezetésére, és az új piacralépő vállalatok számára a piachoz való hozzáférés korlátozására, vagy megakadályozására. Az állam fontos szerepet játszhat abban, hogy ezeket a piacokat a korábbi szabályozott monopóliumból egy nagyobb versenyszinttel jellemezhető környezetbe vezérelje. A megoldásnak több része is lehet, az alábbi elemek közül valamennyinek meg kell valósulnia a verseny növelése érdekében:

- A már piacon levő vállalatok hálózatához való hozzáférés szabályozása. Több európai országban is ez a helyzet. Az Egyesült Államokban meglehetősen vegyes képet kaphatunk, miután a Szövetségi Távközlési Bizottság (2005 augusztus) megállapította, hogy nem kell a versenytársak számára hozzáférést biztosítani a piacon levő vállalatoknak. (Számos téma foglalkozik a hálózathoz való hozzáféréssel, melyeket itt nem érintünk – ezek például a hozzáférésnek a piacon levő vállalat általi nehezítését tárgyalják olyan esetekben, amikor szabad a hozzáférés. A hatáskörrel rendelkező szabályozó hatóságnak ezt ellenőriznie kell.)
- A hálózati hozzáférés ára tisztességes és diszkrimináció-mentes.
- A fogyasztók képesek a szolgáltatók közötti váltásra, azaz a váltási költségek alacsonyak lesznek. A váltási költségek két különálló elemre különböztethető meg, mindkettőt csökkenteni kell a váltás megkönnyítéséhez és a verseny fokozásához:
 - Adminisztratív korlátok, mint például az olyan meghatározott időpontok, amikor a fogyasztó másik szolgáltatóhoz válthat;
 - Pénzügyi korlátok, amelyeket a hűségnyilatkozatok aláírása, és az előre kifizetett szolgáltatás hoz létre.

Zárásként megjegyezzük, hogy meglehetősen bonyolult helyzetet teremt az, ha a hálózat tulajdonosa egyben piaci erőfölényben is van, és képes váltási költségek bevezetésére, mely elemeket egymással összhangban kell értékelni.

10. keretes szöveg: Váltási költségek

1. A telefonszámok hordozhatósága azt jelenti, hogy a fogyasztók képesek megtartani a korábbi mobiltelefonszámukat akkor, amikor új szolgáltatóval kötnek szerződést. A számhordozhatóság az Egyesült Királyságban 1999 óta, Németországban 2002 óta kötelező. A mobil távközlés területén a számhordozhatóságot a verseny fontos előfeltételének tekintik, mivel az csökkenti a váltási költségeket. A számok hordozhatóságának hiánya alkalmas a fogyasztóknak a már piacon levő szolgáltatóhoz való láncolására. Ebből adódóan a váltási költségek a már piacon levő vállalatot

részesítik előnyben, ami nyilvánvaló forrása a már piacon levő kiépült szolgáltatók monopol hatalmának. A téma jelentőségét mutatják az alábbi példák: (a) az Egyesült Királyságban a számhordozhatóságot 1999 óta jogszabályok biztosítják, és (b) Németországban 2002 vége óta kötelező a számhordozhatóság. Landgrebe (2004) részletesen mutatja be a mobil távközlési piacra Európában jellemző váltási költségeket.

2. A villamosenergia piacok több országra is jellemző liberalizálását követően a váltási költségek kiemelkedő tényezőnek minősülnek a piacokra jellemző versenyszint meghatározása során. A verseny szintjének csökkenéséhez vezethet az, ha a fogyasztók a már piacon levő vállalatok által létrehozott akadályok és költségek miatt nem képesek a váltásra. Emiatt ez a téma központi figyelem tárgyát képezi több országban is, miközben ezen országok igyekeznek elérni a váltási folyamat egyszerűsítését és a fogyasztóknál felmerülő költségek csökkentését.
3. A fogyasztók váltási hajlandósága jelentősen eltér a Skandináv országokban. Norvégiában a leggyakoribb a váltás, azt követi Svédország, Finnország, majd Dánia. Amint a NordREG (2006) jelentés arra rámutat, a váltás bonyolultsága is országonként eltérő. Svédországban szolgáltatót csak a hónap első napján lehet váltani, tehát a váltás akár két hónapot is igénybe vehet, ha a fogyasztó csak egy napot is késik. Finnországban a jelenlegi rendszer lehetővé teszi a vezetékek működtetői számára, hogy azok díjakat kérjenek arra az esetre, ha a fogyasztó évente egynél többször vált szolgáltatót. Finnországban, Svédországban, és Norvégiában, a fogyasztó szóban, vagy elektronikus úton is megkötheti szerződését az új szolgáltatóval, míg Dániában a szerződés személyes aláírására van szükség. Amint a NordREG tanulmány megjegyzi, a váltási akadályok csökkentése előfeltétele a villamosenergia piac hatékony működésének.
4. Az osztrák villamosenergia piacon a kisfogyasztókra, mintegy 5%-os, viszonylag alacsony váltási gyakoriság jellemző, összehasonlítva például a nagyfogyasztók 25%-os váltási gyakoriságával. A váltási akadályok, különösen a kisfogyasztók esetében például a következőket jelentik: a szolgáltató által a villamosenergia számlákkal kapcsolatban biztosított nehezen átlátható árinformáció (például a összegzett árak használatával), minimális szerződési időszak kikötése, amellyel a szerződés időtartamára magához láncolja a fogyasztót, és hűségkedvezmények, amelyek szintén csökkentik a váltási készletét. Hasonló okokból a gázfogyasztók váltási gyakorisága szintén alacsony. 2004 őszén az osztrák versenyhatóság eljárást indított néhány ilyen magatartás kivizsgálására.

4.4.3. *Alkalmas és használható információ*

A vállalatok az üzleti tevékenységeik keretében különböző formában hirdetnek és próbálják a termékeikkel kapcsolatos információkat a fogyasztókhoz eljuttatni. A fejlettebb piacokon emellett a fogyasztói döntésre egyéb információ-források is hatással vannak, mint például korábbi saját tapasztalatok, a gyártó megítélése, szóbeszéd, vagy a mások által interneten megjelentetett tapasztalatok. Ezek a mechanizmusok általában érdemileg is biztosítják a fogyasztó körültekintő és alapos döntéséhez szükséges tájékoztatást.

Szabályozási reformok következményeként előállhat olyan helyzet, hogy a hagyományos információs források elégtelennek bizonyulnak a fogyasztók számára. Különösen igaz ez, amikor olyan új piacok jönnek létre, amelyekkel kapcsolatban a fogyasztók semmilyen tapasztalattal nem rendelkeznek. Például a lakossági villamosenergia-piac liberalizációját követően a fogyasztónak kell választania korábban ismeretlen, újonnan megjelenő szolgáltatók közül, és olyan szerződéseket kell kötnie, amivel kapcsolatban sem neki, sem a többi fogyasztónak nincs tapasztalata. Egyrészt fennáll annak veszélye, hogy a fogyasztót olyan szerződés megkötésére csábítják a szolgáltatók, amelyek nem szolgálják a fogyasztó legjobb érdekét. Másrészt a tájékoztatás hiánya következtében előfordulhat, hogy számos fogyasztó a már korábban is piacon levő szolgáltatónál marad, annak ellenére, hogy annál jobb ajánlatokat is kaphatnának.

Mindkét esetben a megfelelő információ hiánya jelentősen kihat a szabályozási reformból származó előnyökre és akár a piacnyitás egészének sikerét is veszélyeztetheti. A fogyasztói panaszok megsokasodása újraszabályozáshoz is vezethet. Ha túl sok fogyasztó marad a már korábban is a piacon levő szolgáltatónál, az lelassíthatja az érdemi verseny kialakulásának folyamatát, és a közvélemény számára kérdésessé teheti, hogy az érintett piac valóban alkalmas-e a verseny kialakulására, vagy újraszabályozásra van-e szükség.

Annak érdekében, hogy a piacnyitás, a szabályozási reformok, vagy a piac működésébe való egyéb állami beavatkozásokat a közvélemény sikerként élje meg, fontos lehet annak előírása, hogy a fogyasztók számára elérhető új lehetőségeket megfelelő tájékoztatás kísérje, ami elősegíti az elérhető ajánlatok összehasonlítását.

A fogyasztók általában felméri a számukra rendelkezésre álló lehetőségek közül azokat, amelyeknek a megvásárlását tervezik. Egy-egy termék megvásárlása előtt a fogyasztók tájékozódnak a termékkel kapcsolatban, mely alapján eldöntik, hogy melyik lehetséges opciót válasszák.³⁶ Nagyobb a rossz döntés veszélye, ha a fogyasztók számára elérhető információ mennyisége elégtelen. Másrésztől azonban azok a vállalatok, amelyek számára előnyösebb és jövedelmezőbb, ha a termékeikkel kapcsolatban a fogyasztó nem rendelkezik minden részletre kiterjedő információval, érdekeltek lesznek abban, hogy a termékekkel kapcsolatos tájékoztatást az alatt a szint alatt tartásuk, ami szükséges lenne a fogyasztónak.

³⁶ Egyes termékek esetében (tapasztalati jóságok) a termék minőségét a fogyasztó csak a fogyasztást követően ismeri meg (pl. gyümölcsök). Más termékeknél (bizalmi jóságok) a termék minőségét a fogyasztó a vételt követően se ismeri meg (például az egészségügyi ellátás, vagy a jogi képviselet). Az ilyen termékek vásárlásához hasznos lehet a megfelelő információ hozzáférhetővé tétele és a tájékoztatás.

A tájékoztatás elégtelensége önmagában nem feltétlenül jelenti azt, hogy a tájékoztatási kötelezettség előírásával ez az elégtelenség orvosolható is. Alaposan meg kell fontolni, hogy az ilyen előírások nem tervezett következményei vagy annak megnövekedett költsége nem teremtenek-e feleslegesen még több problémát.

4.5. Összefoglaló

A 4. részben az állam, vagy a szakmai szervezetek által bevezethető szabályozás számos formáját mutattuk be. Röviden értékeltük azok mögöttes gazdasági és társadalmi motivációit, majd az általuk potenciálisan okozott versenyproblémákat elemeztük. Valamennyi ilyen jogszabályra több példát is magyarázatokkal együtt mutattunk be, a különböző kategóriákhoz tartozó korlátozások természetének ismertetése érdekében. Felhívtuk a figyelmet arra is, hogy folyamatos beavatkozás tervezésekor (mint például az árszabályozás), érdemes megnézni hogy milyen, a fogyasztói tájékoztatást segítő alternatív eszközökkel érhető el ugyanaz a jogalkotói cél.

Az állami és a szakmai szervezetek általi szabályozás különböző versennyel kapcsolatos kérdéseinek megvitatásakor a 3. részben bemutatott keretet és koncepciót alkalmaztuk. A most következő 5. részben egy általános keretet mutatunk be a versennyel kapcsolatos kérdések jobb megértése érdekében, majd a 6. részben meghatározunk egy kétlépcsős folyamatot, a lehetséges versenyhatások konkrét értékelésére.

5. Általános keret a jogszabályok versenyhatásainak értékelésére

A 3. rész egy rugalmas és analitikus módszert mutatott be a 4. részben felsorolt különböző jogszabályok versenyhatásainak értékelésére. A 3. részben bemutatott elemek és azt egybefoglaló keret rugalmasak tekinthető abban az értelemben, hogy azokat különféle jogszabályok, egymástól jelentősen eltérő piacokon való versenyhatásainak értékelésére is fel lehet használni. Az 5. rész elsődleges célja egy olyan tágabb keret kidolgozása, amelyet a jogalkotók és az őket segítő közgazdászok fel tudnak használni a versennyel kapcsolatos témák jobb megértésére, és hogy segítse őket a jogszabályok versenyhatásainak értékelése során. A tágabb keret bemutatását követően a 6. rész egy konkrétabb, a jogszabályok értékelésének részletesebb kétlépcsős folyamatát tárja az olvasó elé.

Általános elvként elmondható, hogy a jogalkotóknak három fontos tényezőre kell az értékelési folyamat elején koncentrálniuk. Először is, bármilyen értékelés kiindulási pontja az azzal célzott jogalkotói célkitűzés tisztázása. Ennek segítségével az elemzés későbbi szakaszaiban könnyebb lesz az ugyanazon cél elérésére alkalmas

olyan alternatívák megtalálása, amelyek kevésbé korlátozzák a piaci folyamatokat. Például:

- Amennyiben a cél a kevésbé tájékozott fogyasztók védelme, ennek elérésére az egyik alkalmas módszer a minimumárak szabályozása. Vannak azonban más eszközei is ugyanezen cél elérésének, amelyeket szintén figyelembe kell venni;
- A szabályozás jellegétől függően adott esetben elkerülhetetlen lehet a már piacon levő vállalatokkal kapcsolatos megkülönböztető szabályozás. Fontos kihívást jelenthet azonban az ilyen megkülönböztető szabályozás időtartamának minimalizálása, hiszen jelentős károkat okozhat a piacnak, ha az sokáig tart, vagy ha azt nem megfelelően tervezték meg.

A második fontos tényezővel kapcsolatos, hogy több piacot jellemeznek nyilvánvaló versenyakadályok. Ennek következtében hasznos lenne a „már létező korlátok” azonosítása, melynek fontosabb típusai az alábbiak:

- A piacralépéssel kapcsolatos szabályozási korlátok, például a már piacon levő vállalatok megkülönböztetése, vagy a hirdetési tevékenység korlátozása. Azonosítani kell az adott piacra vonatkozó jogszabályokat, és fel kell jegyezni azok valószínű versenyhatását;
- A magas általános vagy vissza nem nyerhető költségek miatt kialakuló korlátok, mint például a jelentős reklámtevékenység szükségessége, vagy a versenyzéshez szükséges K+F kiadások. Ha például a piacon levő termékekhez és szolgáltatásokhoz drága befektetésekre volt szükség, akkor a piac költségszerkezetét érintő (vagy a termelési folyamatok megváltoztatása, vagy a termékek újrapozicionálása által) bármilyen új jogszabály jelentősen kihat a már piacon levő és az újonnan potenciálisan piacralépő vállalatokra is;
- A már piacon levő vállalatok viselkedése. Volt-e a múltban arra példa, hogy az adott piacon erőfölényben levő vállalatok úgy viselkedtek, amely megnehezítette az új, vagy potenciális piacralépőknek a versenyzést. Egy erőfölényes helyzetben levő távközlési, vagy villamosenergiával foglalkozó vállalatról kiderülhet, hogy a múltban megtagadta, vagy korlátozta a hálózatához való hozzáférést.

A harmadik tényező, amit meg kell vizsgálni az, hogy a jogszabálytervezet tartalmaz-e a piaci árakkal kapcsolatos rendelkezéseket, és fel kell ismerni azt, hogy az ilyen rendelkezések a cégek működésének számos oldalát befolyásolhatják. A

4.2.4. részben bemutattuk az árkontroll számos hatását, úgymint az alacsonyabb termékminőséget és választékot, a piacralépés csökkenését, a termelési hatékonyság csökkenését, és az új technológiákhoz való lassabb alkalmazkodást. Ennek köszönhetően fenntartásokkal kell kezelni az árak korlátozását, és alaposan meg kell vizsgálni az olyan alternatív megoldások lehetőségét, amelyek kevésbé károsak a piac hosszú távú működésére.

A fenti megfontolások elősegítik a versenyhatások értékelésével kapcsolatos tényezők jobb, és gyorsabb megértését az új jogszabályok előterjesztésekor, de a már létező jogszabályok felülvizsgálatakor is hasznos lehet egy ilyen elemzés. A legfontosabb, amire oda kell figyelni az, hogy a különböző korlátozások kombinációja jelentősen csökkentheti a versenyt, de elképzelhető, hogy ha pusztán a korlátozás egyik elemére összpontosítunk, akkor nem lehet észrevenni a versenyt csökkentő hatásokat.

A fenti elemzést követően a most következő megfontolások célja a versenyre való potenciális hatások teljesebb megértése.

5.1. A már piacon levő vállalatokat érintő hatások

Fontos annak megértése, hogy a szabályozás milyen módon érintheti a vállalatok működésének különböző elemeit, hogy a szabályozás különbözően befolyásolja-e az egyes cégek működését, és hogy a különböző hatások jelentősen megváltoztatják-e azokat a viszonyokat, melynek következtében az adott piacon belül jelentősen csökkenne az érdemi verseny.

- A szabályozásnak való megfelelés költségeinek értékelése.
 - Melyek a felmerülő költségek elemei?
 - Ezek a költségek állandó költségek (nem ismétlődő), vagy inkább változó (ismétlődő) költségek?
 - A vállalatok éves értékesítési bevételeihez képest mekkorák a költségek?
 - A (iii) pontban adott válasz függ-e a cégek méretétől, például úgy, hogy a kisebb vállalatokat hátrányosabban érinti?
 - Függ-e a (iii) pontban adott válasz a vállalat eszközeinek életkorától (régie vagy új), például úgy, hogy a régebbi termelési eszközökkel rendelkező vállalatokat hátrányosabba érinti?

- A szabályozás hatása a cégek piacelhagyására. Fontos megemlíteni, hogy amennyiben nagyszámú cég hagyja el a piacot, az csökkentheti a verseny szintjét. A különböző jogszabályok költségeket róhatnak a piacon levő cégekre.
 - A piac elhagyását eredményezik-e ezek a költségek?
 - Mely cégek esetében a legnagyobb a piac elhagyásának valószínűsége?

Jellemzően a kis, vagy nagyméretű vállalatok hagyják el a piacot? Meg lehet-e állapítani, hogy a régebbi, vagy újabb eszközökkel rendelkező cégeknél nagyobb a piacelhagyás veszélye?

Ha sikerül megérteni, hogy milyen vállalat típusok esetében nagyobb a piac elhagyásának veszélye (ha egyáltalán meghatározható a vállalatok adott köre), az segíthet a piaci struktúra várható változásának megértésében.

- A szabályozás által kiváltott, a már piacon levő vállalatok potenciálisan versenykorlátozó magatartására irányuló hatások értékelése. Például, ha a szabályozás könnyíti a vállalatok közötti együttműködést, és az információcserét, az olyan összejátszó magatartásokhoz vezethet, mint az árörögzítés, a mennyiségi korlátozások, és a piacfelosztás. Bár az összejátszó magatartásokkal kapcsolatos eljárás a versenyfelügyelet hatáskörébe tartozik, fontos, hogy a jogalkotók is felismerjék az árörögzítés, és az összejátszó magatartások illegális mivoltát. Végezetül, ha az adott piacon korábban már előfordult összejátszás, akkor ezt az információt figyelembe kell venni a döntéshozatali folyamat során.

5.2. *Az új piacralépő vállalatokat érintő hatások*

A 3. részben a piacralépés különböző fajtáit mutattuk be. Az alábbi kérdések megválaszolása kulcsfontosságú az elemzés során.

- A piacralépő vállalatok valamennyi típusára nézve korlátozza-e a szabályozás a piacralépést? Például, ha a szabályozás 5000 lakosonként maximalizálja a gyógyszertárak számát, akkor az valamennyi gyógyszertárra hatással lesz, és a verseny szintjét kifejezetten csökkenti.
- A szabályozás csak a cégek bizonyos csoportjára nézve (például újonnan alapított vállalatok) korlátozza a piacralépést? Tegyük fel, hogy a cégek komoly tőkeberuházásokat igénylő környezetvédelmi előírásokkal néznek szembe. Ebben az esetben nagy a valószínűsége annak, hogy a szabályozás

nagyobb hatással lesz a kisebb vállalatokra, mint a nagyobbakra. Az is valószínű, hogy az újonnan alapított cégeket/üzemeket súlyosabban érinti, mint az egyéb piacrálépőket. Ilyen esetekben meglehetősen bonyolult versenyhatásokról beszélhetünk, hiszen például az több céget erőfölényes helyzetbe hozhat, amely növeli az összejárás valószínűségét.

A piacrálépésre való hatások megértése általában, és piacrálépő vállalatok bizonyos típusaira nézve hasznos eszköz lehet az érintett piacokra jellemző versenyhatások megértéséhez.

5.3. *Az árra és a termelésre való hatások*

Az alábbiakban azokat a potenciális módokat vizsgáljuk meg, amelyeken keresztül a vizsgált szabályozás növelheti az érintett piacon levő termékek és szolgáltatások árait, és termelését.

- A szabályozás költségekkel terhelheti a termelőket. A termelés költségeinek növekedése magasabb árakhoz, és a termelés csökkenéséhez vezet. Erre például akkor kerülhet sor, ha olyan új környezetvédelmi, vagy biztonsági előírásokat vezetnek be, amelyek új, és költséges befektetésekre kényszerítik a vállalatokat. Az ebből következő áremelkedés nyilvánvalóan nem versenykorlátozó magatartás következménye. Az értékeléskor tehát figyelembe kell venni, hogy az áremelkedés mekkora hányada tudható be a költségnövekedésnek, és mekkora a versenykorlátozó magatartásnak, vagy a megnőtt piaci hatalomnak.
- A szabályozás a piacon levő vállalatok piacelhagyásához, a piacrálépési korlátok növelésén keresztül a jövőbeni piacrálépés és a verseny szintjének csökkenéséhez vezethet. Ennek eredményeként a piacon maradó vállalatok piaci hatalommal való visszaéléséhez, magasabb árakhoz, és a termelés csökkenéséhez vezethet.
- A szabályozás könnyítheti a vállalatok közötti információcserét, és együttműködést, amely összejárásához, és végső soron magasabb árakhoz, és a termelés csökkenéséhez vezethet.

Fontos a különböző hatások rendszerezése, és az alábbi kérdések megválaszolása:

- Növekedni fognak-e a fogyasztói árak?
- Amennyiben igen, akkor melyek azok a legfontosabb tényezők, amelyek az árak növekedéséhez vezetnek?

- A termelési költségek növekedése?
- A piaci hatalom növekedése?
- A versenykorlátozó magatartás valószínűsége?

Bár az elsődleges szempont ebben az esetben annak eldöntése, hogy csökkenni fog-e a piacon a verseny (például a piacon levő vállalatok számának csökkenésével), fontos annak felismerése, hogy a jogszabályok összetett hatásokkal is járhatnak. Új környezetvédelmi előírások bevezetésekor például egyértelmű, hogy az árak növekedhetnek, mivel a vállalatok költséges beruházások árán tudnak csak megfelelni az új előírásoknak. Amint azonban azt már korábban is elmondtuk, az új előírások további hatásaként egyes vállalatok elhagyhatják a piacot, és csökkenhet a piacralépés is, amely együttesen növelni fogja a piacon maradó vállalatok piaci hatalmát. Ebben az értelemben tehát a szigorúbb környezetvédelmi előírásoknak egyrészt a költségek növekedéséből adódó közvetlen árnövelő hatása, másrészt, a piaci hatalom megnövekedése eredményeként bekövetkező versenycsökkenés miatti közvetett árnövelő hatása is lesz. A jogszabálytervezetek értékelésekor tekintettel kell lenni a probléma ilyen jellegű összetettségére, és alaposan meg kell ismerni a mögöttes kérdéseket.

5.4. *A termékek és szolgáltatások minőségére és választékára való hatások vizsgálata*

Általánosságban elmondható, hogy a fogyasztói jólétet károsítja valamennyi olyan jogszabály, amely csökkenti a hozzáférhető termékek minőségét és választékát, kivéve, ha arra a minimális termékminőségi előírások, azaz a termék felhasználásával járó kockázatok elkerülése érdekében kerül sor. A jogalkotóknak fel kell mérniük azt, hogy a jogszabály negatívan befolyásolja-e a termékek minőségét és választékát, és ha igen, akkor azt igazolja-e valamilyen közérdek. A minőséget és a választékot a következő alternatív megoldásokkal is befolyásolni lehet:

- A minimum minőségi előírásokat bevezető jogszabályok csökkentik a piacon levő termék választékot. Annak ellenére, hogy ez a minőség javulását jelenti, a magasabb átlagos minőség a fogyasztók által fizetett árak növekedéséhez fog vezetni. Csökkenni fog a jólét azon fogyasztók tekintetében, akik például olcsóbb, de alacsonyabb minőségű termékeket részesítenének előnyben.

- Ha a piacra differenciált termékek jellemzőek, akkor a piacelhagyásra kényszerítő szabályozás valószínűleg csökkenteni fogja a termékválasztékot.
- Ha a szabályozás piacralépési korlátozásokat hoz létre, a piac nem részesül tovább abból a választékból, amely szabadabb piacralépés esetén jellemezte volna a piacot.

Összességében, a választék és minőség csökkenése jelentősen csökkentheti a fogyasztói jólétet. Ezeket a káros hatásokat alaposan mérlegelni kell a jogszabály alapvető társadalmi-gazdasági célkitűzéseire képest.

5.5. *Az innovációt befolyásoló hatások vizsgálata*

A vállalkozások működésének hatékonyságára és az innovációra való hatások megértéséhez az egyik alapvető szabály a következő:

- Valószínűsíthető a verseny csökkenése akkor, ha a jogszabály piacralépési akadályokat hoz létre, és a már piacon levő cégeket a piac elhagyására készíti. A verseny hiánya arra ösztönözheti a piacon levő vállalatokat, hogy kevésbé hatékonyan működjenek, illetve az csökkenti az innovációs készletet. Amint azt korábban már bemutattuk, többféle jogszabály is járhat ilyen hatással, például:
 - Ha a már piacon levő vállalatok megkülönböztető szabályozása hosszú időre szóló, jelentős védelmet biztosít, az csökkentheti a piacralépést, és állandósíthat egyes nem-hatékony termelési módszereket;
 - A hirdetési tilalom csökkenti a verseny szintjét az adott piacokon, amely az innovációs, és így a költséghatékonyabbá válási készlet hiányához vezet;
 - Az áruk és szolgáltatások mozgásának korlátozása csökkentheti a versenyt, és kevésbé hatékony termelési szerkezethez vezethet.

Egy másik fontos téma a szabályozás által okozott költségek szintjével kapcsolatos. Ha ezek magasak, akkor az csökkentheti a vállalatok K+F kiadásait, és más innovatív tevékenységeket is, hiszen a vállalatok az egyébként eredetileg innovációra szánt összeget ezután a szabályozásnak való megfelelésre fogják fordítani.

5.6. *A piac növekedését befolyásoló hatások vizsgálata*

A *növekedést* negatívan befolyásoló jogszabályoknak két elsődleges jellemzője a következő:

- A szabályozás magas költségeket ró a már piacon levő vállalatokra és a potenciális piacralépő cégekre;
- A szabályozás piacralépési korlátokat hoz létre és csökkenti a versenyt.

A piaci növekedéssel kapcsolatos témákkal kapcsolatban meg kell vizsgálni a termelés és az értékesítések növekedését, csakúgy, mint a termelési eszközökkel kapcsolatos új befektetéseket. Ehhez az elemzéshez közvetlenül kapcsolódnak a fent kiemelt piacralépési és piacelhagyási gondolatok.

5.7. *A kapcsolódó piacokat befolyásoló hatások vizsgálata*

Fontos annak megértése, hogy a szabályozás, amellet, hogy az érintett piacot közvetlenül befolyásolja, valószínűleg hatással lesz az *upstream* vagy *downstream*³⁷ piacokra is. Ha például egy jogszabály a gépjárművek szennyezőanyag kibocsátásának csökkentését írja elő, az növelni fogja a személygépkocsi-gyártók termelési költségeit, amennyiben azok meg akarnak felelni az új szabályozásnak. Egy ilyen jogszabálynak egyértelmű közvetlen hatásai lesznek az olyan kapcsolódó piacokon is, mint az értékesítés, vagy az olyan anyagok beszállítóinak piacán, mint a gumi, az acél, vagy az elektronikus eszközök. Emellett érinteni fogja az üzemanyagpiacot is, mivel az új szabályozásnak való megfelelés érdekében új adalékanyagokat kell a benzinhoz adni, és módosítani kell a finomítási folyamatot is. A vertikális értékláncban alsóbb, vagy felsőbb szinten álló piacokat, vagy az egész termelési láncot érő hatások figyelmen kívül hagyása a versenyre és a jólétre való káros hatások alábecslését jelentené.³⁸

³⁷ A vertikális értékláncban alsóbb szinten lévő piac a downstream piac, míg a vertikum felsőbb szintjén elhelyezkedő beszállítói piac az upstream piac.

³⁸ A piacok másképpen is viszonyulhatnak egymáshoz. Annak ellenére például, hogy két termék nem tökéletesen egyforma, azokra különböző szabályozás vonatkozik, mégis lehet, hogy a fogyasztók ugyanazon csoportjáért versenyeznek. Túl szigorú szabályozás az egyik területen, „mesterségesen” előnybe hozhat másokat. Vegyük például a motorcsónakok, és az egyszemélyes vízi járművek (mint például a jetski) esetét Kanadában. Az egyszemélyes vízi járművek szabályozása jelentősen eltér a motorcsónakok szabályozásától, annak ellenére, hogy bizonyos fogyasztók tekintetében azok egymás közeli helyettesítői. Másik példa a kanadai ingatlanpiac szabályozása, amely számos szolgáltatás együttes kínálatát írta elő, mert a

A jogszabályok hatásainak használható mérése érdekében a hatásokat valamennyi kapcsolódó piac tekintetében figyelembe kell venni. Ennek a folyamatnak alapvetően két eleme van:

- Annak előzetes értékelése, hogy mely piacok lehetnek érintve, és hogy jár-e a szabályozás jelentős versenyhatásokkal a vertikális értékláncban alsóbb vagy felsőbb szinten levő piacokon.
- Ha a fentiek elemzése után az derül ki, hogy a szabályozás jelentős hatásokkal járna, a versenyhatások teljes értékelése érdekében az 5.1.- 5.6. pontokban bemutatott szempontokat valamennyi érintett piac tekintetében meg kell vizsgálni.

5.8. *A jogszabályok hatásaival kapcsolatot összefoglaló*

Az *elsődleges* piacra jellemző megfontolások kiemelése:

- Árak és termelés;
- Termékválaszték és minőség;
- Hatékonyság;
- Innováció.

Az esetlegesen érintett, *kapcsolódó* piacokra vonatkozó következtetések kiemelése. A kapcsolódó piacok értékelésére csak akkor kerül sor, ha az elsődlegesen vizsgált piacon jelentős versenykorlátozó hatásokat találunk. Az értékelést az 5.7. pont figyelembe vételével kell elvégezni. Az értékelés, az elsődleges piachoz hasonlóan ki kell terjedjen az alábbiakra:

- Árak és termelés;
- Termékválaszték és minőség;
- Hatékonyság;
- Innováció.

jogalkotók nem ismerték fel azt, hogy azok a szolgáltatások külön-külön is értékesíthetők.

5.9. A jogszabálytervezet alternatívái, melyek kevésbé korlátozzák a szabad piacokat

Több esetben megoldható a szabályozás olyan átalakítása, amely minimálisra csökkenti a versenyben okozott kárt. Egyes korlátozások esetében az alternatív megoldások széleskörű támogatása érhető el, más esetekben azonban sokkal összetettebb problémákról van szó, amelyeket az adott eset összes körülményének megvizsgálásával lehet csak értékelni. Vegyünk két hipotetikus példát:

1. A korlátozás jellege: *hirdetési* tilalom. Bizonyos termékektől eltekintve, mint például a dohánytermékek vagy az alkohol, a hirdetési tevékenységek korlátozását fenntartásokkal kell kezelni. Ezzel kapcsolatban a következő alternatív megoldások jöhetnek például szóba:
 - a) valamennyi korlátozás visszavonása;
 - b) a nem-összehasonlító reklámok engedélyezése;
 - c) valamennyi nem-összehasonlító és összehasonlító reklám engedélyezése úgy, hogy az összehasonlító reklámokban elhangzó állításokat ellenőrizni kell;
 - d) valamennyi reklám engedélyezése, de a hamis, vagy félrevezető reklámok tilalma.

A legtöbb esetben a c) és a d) eset az ideális.

2. A jogszabálytervezet tartalma: a környezeti kibocsátással kapcsolatos új előírások bevezetése, és a már piacon levő vállalatoknak az új előírások alóli mentesítése tíz évre. Ebben az esetben a versenyhatások értékelésekor a kibocsátással kapcsolatos új előírásokat adottnak kell venni. Alternatív megoldásként az alábbiak jöhetnek szóba (a lenti pontok részletesebb bemutatását lásd a megkülönböztető szabályozást bemutató 4.2.3. pont alatt):
 - a) Amennyiben lehetséges, meg kell fontolni a megkülönböztetés nélküli megoldást (azaz a már piacon levő vállalatokra is ugyanúgy vonatkoznak az új előírások);
 - b) Valamennyi piacon levő vállalat mentesül az új előírások alól, de annak időtartamát le kell rövidíteni;

- c) Az új előírás alóli mentesség a cég eszközeinek korától függ. Az eszközök korával kapcsolatos különböző megközelítéseket kombinálni lehet a mentesítés időtartamával:
- i) Rövidebb mentesítés a régebbi eszközökkel rendelkező cégeknek;
 - ii) Hosszabb mentesítés a kevésbé régi eszközökkel rendelkező cégeknek.
- d) Megkülönböztető szabályozás a cégek méretétől függően.

A javasolt megkülönböztető szabályozás alternatívái eltérhetnek a megkülönböztetés időtartama tekintetében. Emellett a megkülönböztetés időtartama függhet a termelési eszközök korától, vagy a cégek méretétől is.

Az értékelés ezen részének befejezéseként azonosítani kell a tervezett szabályozás szerkezetének alternatív módokon való felépítését is. Valamennyi javasolt alternatíva tekintetében:

- Értékelni kell a versenyhatásokat;
- Össze kell hasonlítani az alternatív megoldásokat versenyhatásuk tekintetében;
- Rangsorolni kell a lehetőségeket a hasznok maximalizálása és a korlátozások minimalizálása szempontjából.

Befejezésül egy fontos szempontra szeretnénk felhívni a figyelmet. A szabályozással kapcsolatos probléma az, hogy az hasznos lehet egy adott időszakban és a különféle tényezők adott állása mellett, de könnyen lehet, hogy az túl sokáig marad hatályban és protekcionistaivá válik. Erre jó példa több országban a gyógyszerrel kapcsolatos szabályozás, a kiskereskedők, vagy a szakmák szabályozása. Ugyanez a probléma létezik a szabályozási döntések más típusaira nézve is, mint például a piacon levő vállalatokra vonatkozó kedvezőbb szabályozás esetén, amikor egy hosszú ideig tartó megkülönböztető szabályozás jelentősen torzíthatja a piaci ösztönzőket, és károsíthatja a versenyt. Összességében elmondható, hogy a jogalkotónak a szabályozás kialakításakor fel kell ismernie az időtényező központi szerepét. Amennyiben lehetséges, a jogszabályok időtartamát kifejezetten a konkrét igényekhez kell igazítani, az annál nem lehet hosszabb.

6. Az értékelés szakaszai

A versenyhatások értékelése két szakaszból áll. Az első szakasz, egy kiindulási értékelés, amelyet ésszerű időn belül el kell végezni a potenciális versenyproblémák felmérésére. Az értékelés részletesebb, második szakaszára akkor kerül sor, ha valószínűsíthető a verseny jelentős korlátozása. Ha a második szakaszban kiderül, hogy a szabályozás nagymértékben befolyásolja a versenyt, akkor akár más hatóságok általi felülvizsgálatra, vagy a versenyhatóságokkal való együttműködésre is sor kerülhet.

6.1. Kiindulási értékelés

Ez a szakasz egy kiindulási értékelést tartalmaz a várható versenykorlátozások mértékének felmérésére. A kiindulási értékelés a vizsgált elsődleges piacra koncentrál, a kapcsolódó piacok (lásd: 5.7. pont) versenyszintjének korlátozásával kapcsolatos felmérésre ebben a szakaszban nem kerül sor. A kiindulási értékelésben piaci adatok kiterjedt felhasználása és elemzése nem várható.

A kiindulási értékelés elvégzéséhez a jogalkotásban résztvevő hivatalnokok felhasználhatják az 1. fejezetben foglalt verseny-ellenőrzőlistát annak eldöntésére, hogy a jogszabálytervezet alkalmas-e a verseny jelentős korlátozására. A verseny-ellenőrzőlista olyan egyszerű kérdések sorát tartalmazza, amelyek segíthetnek a versenykorlátozó hatások valószínűségének azonosításában anélkül, hogy alapos iparági ismeretekre szükség lenne. A jogszabályok nagy része nem valószínű, hogy jelentős versenyproblémákat okozna.

A cél a különböző jogszabályoknak a fenti listával való összevetése, a verseny valószínűsíthető korlátozásának kiindulási értékelése érdekében. Amennyiben a listán szereplő bármely kérdésre a válasz „igen”, az arra figyelmeztet, hogy a jogszabálytervezet alaposabb felülvizsgálatára van szükség, mivel az jelentős versenyprobléma lehetőségét hordozza magában. Ez beindítja a 6.2. pont alatt szereplő „teljes értékelést”.

Több olyan jogszabály van, amely szerkezetének összetettsége miatt (mint például a már piacon levő vállalatok megkülönböztető szabályozása, vagy a tartalommal és szabványokkal kapcsolatos szabályozás) alapos elemzést igényel a versenyre való lehetséges hatások értékelése érdekében. Vannak azonban olyan jogszabályok is, amelyekről egyértelműen elmondható, hogy azok csökkentik a versenyt, kivéve, ha azt valamilyen közérdek indokolja. Az ilyen eseteket minden esetben nagyon alaposan meg kell vizsgálni. A következő területeken találhatunk példákat az ilyen szabályozásra:

- Hirdetési tevékenység: Az elsődleges szempont a félrevezető vagy hamis reklámok korlátozása. Emellett szintén jelentős közérdek (mint például az egészségügy, vagy a gyermekek fogyasztásának elkerülése) támaszthatja alá az olyan termékekkel kapcsolatos hirdetési korlátozásokat, mint a dohány, vagy az alkohol. Az ilyen megfontolásokon kívül a reklámkorlátozásokat fenntartásokkal kell kezelni;
- A versenytörvények alóli mentesítés. Meg kell szüntetni a potenciálisan versenyző iparágak vagy konkrét vállalatok teljes vagy részleges mentesítését a versenytörvények hatálya alól. Az ilyen mentesítések mögött húzódnó közérdek gyakran nagyon homályos;
- A piacralépés kifejezett korlátozását fenntartásokkal kell kezelni, kivéve, ha azt valamilyen cáfolhatatlan közérdek indokolja.

Emellett, ha a jogszabálytervezet a termékek és szolgáltatások árának bármilyen korlátozását vezeti be, azokat alaposan meg kell vizsgálni, mivel alkalmasak a piacok hosszú-távú működésének és teljesítményének széleskörű károsítására. Amint azt a 4.2.4. pont alatt is jeleztük, az árakkal kapcsolatos korlátozásokat amennyiben lehet, el kell kerülni.

6.2. Teljes körű elemzés

A jogszabályok teljes körű elemzését akkor kell elvégezni, ha a kiindulási értékelés azt mutatja, hogy a jogszabály alkalmas a versenykorlátozására. Az egyik különösebb figyelmet igénylő terület a vállalatok költségei.

Több jogszabályra jellemző az, hogy azok költségeket rónak a vállalatokra. Igen nagy a jelentősége a szabályozás által a piacon levő vagy a potenciális piacralépő vállalatoknál okozott költségnövekedésnek, melyet alaposan meg kell vizsgálni a szabályozási hatásvizsgálat keretében elvégzett általános haszon-költség elemzés során. A tartalom, a szabványok, vagy a piacon levő vállalatok megkülönböztető szabályozása például alkalmas a vállalatok költségeinek jelentős növelésére. Nagy a jelentősége annak, ha a költségek jelentősek, és aszimmetrikusak. Súlyosabban érintheti például a szabályozás a kisebb vállalkozásokat, ha az új minőségi vagy környezetvédelmi előírások jelentős befektetésekre és K+F kiadásokra kényszerítik a cégeket, vagy amikor a szabályozás a termelési eszközök életkora, vagy a vállalatok mérete alapján aszimmetrikus helyzetet hoz létre. Azon cégek számára, amelyek a közelmúltban frissen vásároltak termelési eszközöket abban a tudatban, hogy a korábbi szabályozás még sokáig fennmarad, az új előírásoknak való megfelelés sokkal költségesebb, mint a régi, egyébként is felújításra váró eszközökkel rendelkező cégek esetében. Ebből

következően az ilyen jogszabályok esetében a jogszabály következményeként megjelenő költségeknek óriási jelentősége lesz a versenyhatások értékelése szempontjából. Ebben az értelemben nyilvánvaló szinergiákat találhatunk az általános szabályozási hatásvizsgálat és a versenyhatások értékelése között, mivel a szabályozás következtében megjelenő költségek értékelése a szabályozás haszon-költség elemzésének részét képezi. A szabályozási hatásvizsgálat során szerzett adatokat fel lehet használni a költségek mértékének felmérésére, és annak megállapítására, hogy azok aszimmetrikusan jelennek-e meg az adott piacon.

Egyes esetekben könnyű a költségek értékelése, máskor azonban az komoly kihívást jelent. Ha például a villamosenergia gyártó cégekre vonatkozó új környezetvédelmi előírások olyan új eszközök beszerzését teszik szükségessé, mint a szennyezési szűrők, akkor a szabályozással járó költségeket (a szűrők beszerzése) könnyű felmérni. Nem egyszerű azonban a költségek felbecsülése például a tartalommal, vagy szabványokkal kapcsolatos szabályozással kapcsolatban, amikor új K+F beruházásokra lehet szükség. Fontos, hogy a költségek mértékének és annak megállapítása, hogy azok aszimmetrikusan érintik-e az egyes vállalatokat, mindig az adott eset összes körülményeinek megvizsgálásával történjen. Nyilvánvaló, hogy a költségek értékelése kulcsfontosságú lesz a szabályozásnak a piacralépésre, a piacelhagyásra, és a piac jövőbeni versenyszintjére való hatásának elemzésekor.

Fel kell mérni, hogy a szabályozás következményeként sor kerül-e az alábbiakra:

1. A vállalatok piacralépésének korlátozása.

Egyértelmű a helyzet a piacralépést, vagy az áruk és szolgáltatások szabad mozgását nyíltan korlátozó jogszabályok esetében. Ebbe a kategóriába tartoznak emellett a piacralépést burkoltan akadályozó olyan jogszabályok is, mint például a tartalommal vagy szabványokkal kapcsolatos szabályozás, a már piacon levő vállalatokat megkülönböztető szabályozás, a kizárólagos jogok biztosítása vagy meghosszabbítása, a váltási költségek, vagy a termék újraelhelyezése.

2. Egyes vállalatoknak (pl. kisvállalatok) a piac elhagyására való kényszerítése.

Ebbe a kategóriába tartozik az új szabványok vagy tartalom meghatározása, a már piacon levő vállalatok megkülönböztető szabályozása, a kizárólagos jogok biztosítása vagy meghosszabbítása, a váltási költségek, az áruk és szolgáltatások mozgását korlátozó új (kifejezett és burkolt) jogszabályok, és a termék újraelhelyezése.

3. A termékek és szolgáltatások árainak növelése.

Ez a pont nagyban összefügg az 1. és 2. pontokkal. Valószínű ugyanis, hogy az árak emelkedni fognak, ha például egy adott korlátozás csökkentené a piacralépést, vagy ösztönözné a piac elhagyását. Emellett az árak növekedése akkor is valószínűsíthető, ha korlátozzák a vállalatok hirdetési tevékenységét, ha a vállalatok együttműködését lehetővé tevő mechanizmusok összejátszáshoz vezetnek, ha az önszabályozási mechanizmusok vezetnek az árak egyeztetéséhez és összejátszáshoz, vagy ha egyes iparágakat, vagy cégeket részben vagy teljesen mentesítenek a versenytörvények hatálya alól.

4. A termékválaszték csökkentése.

Ez a pont is jelentős átfedésben van az 1. és a 2. ponttal. Valószínű, hogy csökken ugyanis a termékválaszték, ha például egy adott jogszabály a piacralépés korlátozása, vagy a piac elhagyására készítés által csökkenti a versenyt.

5. A piaci koncentráció mértékének jelentős növelése.

Az érintett piacok részletes jellemzése, és a piaci koncentráció potenciális növekedésének értékelése hasznos lehet a versenykorlátozó hatások valószínűségének felmérése során. A 3. részben bemutattuk piac meghatározásával és a piaci koncentrációval kapcsolatos kérdéseket, az A. melléklet pedig ezek mérésébe nyújt betekintést. Amint arra már korábban utaltunk, fontos hangsúlyozni, hogy bár a koncentrációs adatok az elemzés hasznos kiindulási pontjaként szolgálhatnak, a piaci hatalom teljes elemzéséhez szükség van a piacralépési korlátok, és a piacon levő vállalatok versenyző viselkedésének figyelembevételére is. Például egy adott piacra jellemző koncentráció magas foka, magas piacralépési korlátokkal ötvözve jelentősen növeli a piaci hatalom kialakulásának valószínűségét.

6. Az innováció csökkenése.

Az ezzel kapcsolatos gondolatok az 5. részben találhatóak. Ide tartozik a piacralépés és a piac elhagyásának értékelése, és a szabályozás által a vállalatoknak okozott költségnövekedés is. Amennyiben a szabályozás valószínű következménye a piaci verseny csökkenése, akkor az az innováció csökkenését is jelentheti. Emellett, ha a szabályozásban előírtaknak való megfelelés költsége magas, az az innovációra szánt forrásokat a szabályozásnak való megfelelésre csoportosíthatja át.

7. Az upstream és downstream piacok befolyásolása.

Ezt a kérdést az 5.7. pont alatt fejtettük ki bővebben. A kapcsolódó piacokat érintő hatások értékelése is két fázisban végezhető el, csakúgy, mint az elsődleges piacok esetében.

6.3. *Javasolt alternatívák*

Amint azt az 5. részben bemutattuk, fel kell vázolni a jogszabálytervezet alternatíváit, és értékelni kell az azokkal kapcsolatos versenykérdéseket.

7. Záró gondolatok

A szabályozás tágabb társadalmi és gazdasági céljainak szem előtt tartása, és a jogszabályok versenyhatásainak felmérése fontos gazdasági célok elérését segítheti. Versenyző piacok esetén a gazdaságok virágoznak, mivel a verseny arra készíti a vállalatokat, hogy hatékonyabbak és innovatívabbak legyenek. A nemzeti gazdaság ebből hosszú távon az erőforrások jobb allokációja, az alacsonyabb árak, a kereskedelmi partnerekhez képesti helyzet javulása, valamint a gazdasági növekedés és a jólét fokozódása lévén profitál. A múltban a jogszabályok szövegezésekor az állam nem fordított különösebb figyelmet a szabályozás versenyhatásaira. Bár a verseny nem pótolhatja a jogszabályok által kitűzött kívánatos egyéb gazdasági és társadalmi célokat, azt egyre inkább felismerik, hogy a verseny korlátozásának minimálisra szorítása jelentős előnyökkel járhat. A közelmúltban több állam kezdeményezte a különböző jogszabályok előnyeinek és hátrányainak az értékelését annak érdekében, hogy minimálisra csökkentse a gazdasági növekedést és jólétet érő negatív hatásokat.

Bár egyre többször találkozunk a szabályozás hatékonyságát javító kezdeményezésekkel, aránylag kevés információ áll rendelkezésre azzal kapcsolatban, hogy hogyan kell a jogszabályok versenyhatásait értékelni. Ez az anyag fontos lépést jelent ennek a hiányosságnak a pótlására.

A jelen anyag a versenyfelügyeleti eljárásokban használt módszereket mutatja be az alapvető versenykérdések megértéséhez, kitér a verseny indokolatlan korlátozására alkalmas jogszabályokra, és felvázol egy olyan általános keretet, amely segítheti a jogalkotókat a versenyhatások értékelése során. A különböző jogszabályok tárgyalása kapcsán az anyag betekintést nyújt abba, hogyan lehet a versenyhatásokat értékelni és azok negatív következményeit csökkenteni.

A jelen iránymutatás célja a versennyel kapcsolatos kérdésekbe betekintést nyújtani azon jogalkotó hivatalnokok számára, akik a jogszabályok, és az állam valamint a szakmai szervezetek egyéb tevékenységeinek piaci hatásait kívánják megismerni. Egyrészt az itt bemutatott megközelítést a tágabb értelemben vett

szabályozási hatásvizsgálati folyamat részévé lehet tenni. Ebben az esetben elvárható, hogy részletes versenyelemzésre csak akkor kerüljön sor, ha megállapítható lenne valamilyen potenciálisan jelentős negatív hatás a versenyre nézve. Másrészt viszont ez a megközelítés alkalmas lehet arra is, hogy a jogalkotókat segítse annak eldöntésében, hogy szükség van-e az adott jogszabályok versenyhatásainak alaposabb értékelésére. Összességben tehát a versenyhatások értékelésének itt bemutatott módja minden bizonnyal segítséget nyújt a jogalkotóknak a versenyszabályozással kapcsolatos ismeretek elmélyítésében, és azoknak a szabályozás hatásvizsgálata kapcsán való alkalmazásában.

Végezetül, a közpolitikák, és a szakmai szervezetek által elfogadott szabályok és korlátozások piaci hatásainak értékelésére koncentrált versenyhatás-értékelés értékes eszköz lehet a jogszabályok hatékonyságának és működőképességének növelése során, mely javítja a fogyasztók helyzetét, és pozitívan hat a gazdasági jólétre és növekedésre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ascher, Bernard. "Toward a borderless market for professional services." American Antitrust Institute, 2004.
- Becker, Randy, and Vernon Henderson. "Effects of Air Quality Regulation on Polluting Industries," *Journal of Political Economy* 108, 2000.
- Bhattacharjea, Aditya. "India's Competition Policy: An Assessment," Working paper, 2003. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=440080>
- Bresnahan, T., P. Reiss. "Entry and Competition in Concentrated Markets," *Journal of Political Economy* 99, 1991, 977-1009.
- Bush, Nathan. "Chinese Competition Policy: It Takes More than a Law," *China Business Review*, 2006.
- Cassidy, B. "Can Australian and US Competition Policies be Harmonized?" Speech, Australian Competition and Consumer Commission, 2001.
- Cavaliere, Alberto, Fabio Frontoso Silvestri and Giorgio Tanasso. "Voluntary Agreements as Information Sharing Devices: Competition, Environmental Regulation and Welfare," Working paper, Università di Pavia, (September) 2001.
- Caves, Richard. "Industrial Organization and New Findings on the Turnover and Mobility of Firms," *Journal of Economic Literature*, 1998, 1947-1982.
- Clyde, P.S. and J.D. Reitzes. "The Effectiveness of Collusion under Antitrust Immunity: The Case of Liner Shipping Conferences." United States Federal Trade Commission, Bureau of Economics Staff Report, December, 1995.
- Czech Business Weekly. "Beer Spat Brewing in E.U.," January 2006.

- Deighton-Smith, R., Harris, B. and Pearson, K. "Reforming the Regulation of the Professions," National Competition Council Staff Discussion Paper, AusInfo, Canberra, 2001.
- DGXV Report. "The Role, Position and Liability of the Statutory Auditor in the European Union," European Commission, 1996.
- Djankov, S., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Schleifer, A. "The Regulation of Entry," *Quarterly Journal of Economics* 117, 2002, 1-37.
- Dunne, Timothy, Mark Roberts and Larry Samuelson. "Patterns of Firm Entry and Exit in U.S. Manufacturing," *RAND Journal of Economics* 19, 1988, p.495-515.
- Eekhoff, J. (Ed.). *Competition Policy in Europe*. Springer, 2004.
- Fazzari, Stephen, R. Glenn Hubbard, and Bruce Peterson, "Financing Constraints and Corporate Investment," *Brookings Papers on Economic Activity* 1, 1988, 141-195.
- Financial Times (April, 14), 2006. "GM Products Approved as Brussels Overhauls Food Safety Body."
- Ghosal, Vivek. "Competition in International Postal Markets: Should the Universal Postal Union's Anti-Remail Provisions be Repealed?" *World Competition Law and Economics Review*," 2002, p.205-222.
- Ghosal, Vivek. "Regime Shift in Antitrust," Working Paper, Georgia Institute of Technology, 2006.
- Ghosal, Vivek. "Discovering Cartels: Dynamic Interrelationships between Civil and Criminal Antitrust Investigations," *Journal of Competition Law and Economics*, 2007.
- Glaeser, Edward, and Andrei Schleifer. "A Case for Quantity Regulation," National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 8184, 2001.
- Goodpaster, Gary, and David Ray. "Trade and Citizenship Barriers and Decentralization," *The Indonesian Quarterly* 3, (September) 2000.
- Goodwin, Edward. "Quantitative Restrictions and EC Environmental Law," *Environmental Focus*, University of Nottingham School of Law, 2001.

- Government of Australia. "Competition Principles Agreement," Clause 5 (1), 1996.
- Greenberg, Paul A. Six Airlines Target Priceline with Travel Site, E-Commerce Times, June 29, 2000.
<http://www.ecommercetimes.com/news/articles2000/000629-9.shtml>
- Harding, C., J. Joshua. Regulating Cartels in Europe: A Study of Legal Control of Corporate Delinquency. Cambridge: Oxford University Press, 2004.
- Hay, G., D. Kelley. "Empirical survey of price-fixing conspiracies," *Journal of Law and Economics* 17, 1974, 13–38.
- Homma, T. "Japan Fair Trading Commission's Grand Design for Competition Policy in the 21st Century," Commissioner's Speech, 2002.
- Jaguar Consulting Pty Ltd. "Identification and examination of best practice principles for national regulation," A paper prepared for the National Transport Commission, (November), 2003.
- King, Rawle O. "Medical Malpractice Liability Insurance and the McCarran-Ferguson Act," Congressional Research Service Report for Congress, 2003.
- Kleiner, Morris, and Robert Kurdle. "Does Regulation Affect Economic Outcomes," *Journal of Law and Economics* 43, 2000, 547-82.
- Landgrebe, Jonathan. "The mobile telecommunications market in Germany and Europe: Analysis of the regulatory environment," Working Paper Ludwig-Maximilians University (Munich), 2004.
- Langley, Alison. "The growing problem of obesity means that American food companies must face increasing scrutiny abroad," New York Times News Service, (August 9) 2003.
- Legnetti, Paul. "Ink, Paint and Plastics Applications," Presented at the Annual Conference on Hazardous Waste Minimization and Environmental Regulation," (September) 1992.
- Lexchin, Joel. "Voluntary Self-Regulatory Codes: What Should We Expect?" *American Journal of Bioethics*, p. 49-50, 2003.
- Littlefield, Timothy R. "FDA Regulation of Cranial Remodeling Devices," *Journal of Prosthetics and Orthotics* 16, 2004, p.35-38.

- MacAvoy, Paul. Industry Regulation. New York: W.W. Norton & Company, 1992.
- McKinsey Global Institute, Employment Performance, Washington D.C.: McKinse and Company, 1994.
- Motta, M. Competition Policy. Cambridge University Press, 2004.
- Muris, Timothy J. “Creating a Culture of Competition: The Essential Role of Competition Advocacy,” International Competition Network Panel on Competition Advocacy and Antitrust Authorities, Naples, Italy, (September 28) 2002.
- New York Times. “FTC Chief Calls Role of Agencies Inflationary,” (October 8) 1974.
- Netz, Janet. “Price Regulation: A (Non-Technical) Overview,” in Bouckaert, Boudewijn and De Geest, Gerrit (eds.), *Encyclopedia of Law and Economics*, Volume III, The Regulation of Contracts. Cheltenham, Edward Elgar, 2000.
- NordREG. “The Integrated Nordic End-User Electricity Market: Feasibility and Identified Obstacles,” Nordic Energy Regulators, 2006.
- Office of Fair Trading (UK). “Switching Costs,” Economic Discussion Paper 5 (Annex C – case studies), A report prepared for the Office of Fair Trading and the Department of Trade and Industry by National Economic Research Associates, April 2003.
- Office of Fair Trading (UK). “The Control of Entry Regulations and Retail Pharmacy Services in the UK,” January 2003.
- Ogando, Joseph. “Safety Nets,” *Design News*, 2003.
- Organization for Economic Cooperation and Development. “The OECD Report on Regulatory Reform: Synthesis,” 1997.
- Organization for Economic Cooperation and Development. “Regulatory Reform in Japan: The Role of Competition Policy in Regulatory Reform,” 1999.
- Organization for Economic Cooperation and Development. “Competition in Local Services: Solid Waste Management,” 2000.
- Organization for Economic Cooperation and Development. “Competition and Regulation Issues in the Pharmaceuticals Industry,” 2001.

- Organization for Economic Cooperation and Development. "Regulatory Policies in OECD Countries: from Interventionism to Regulatory Governance," 2002.
- Organization for Economic Cooperation and Development. "Regulatory Impact Analysis: Inventory," 2004.
- Organization for Economic Cooperation and Development. "Guiding Principles for Regulatory Quality and Performance," 2005.
- Organization for Economic Cooperation and Development. "Competition on Merits," 2005.
- Panchapakesan, Bala. "Repositioning in Tough Economic Times," *PaperAge*, (October) 2003, p.34-37.
- Pitofsky, Robert. "Self Regulation and Antitrust," Speech by Chairman of the U.S. Federal Trade Commission, 1998.
- Richardson, J.D., Graham, E.M. (Eds.). Global Competition Policy. Institute for International Economics, 1997.
- Rubin, Paul. "Information Regulation (Including Regulation of Advertising)," in Bouckaert, Boudewijn and De Geest, Gerrit (eds.), *Encyclopedia of Law and Economics, Volume III, The Regulation of Contracts*. Cheltenham, Edward Elgar, 2000.
- Salies, Evens. "A Measure of Switching Costs in the GB Electricity Retail Market," *Observatoire Français des Conjonctures Économiques*, (January) 2006.
- Sappington, David and Gregory Sidak. "Anticompetitive Behavior by State-Owned Enterprises: Incentives and Capabilities," in Competing with the Government: Anticompetitive Behavior and Public Enterprises, Rick Geddes (Ed.), Hoover Institution, 2004.
- Schiffirin, Anya. "Top U.S. Investment Banks under Antitrust Microscope," (December 1, 2000).
<http://www.cnn.com/2000/TECH/computing/12/01/banks.antitrust.idg/index.html>
- Stephen, Frank, and James Love. "Regulation of the Legal Profession," in Bouckaert, Boudewijn and De Geest, Gerrit (eds.), *Encyclopedia of Law and Economics, Volume III, The Regulation of Contracts*. Cheltenham, Edward Elgar, 2000.

- Sutton, John. "Gibrat's Legacy," *Journal of Economic Literature*, 1997, 40-59.
- Sutton, John. Sunk Costs and Market Structure. Cambridge: MIT Press, 1992.
- Sutton, John. Technology and Market Structure. Cambridge: MIT Press, 1996.
- Terzic, Branko, Berthold Wurm and Yorck Dietrich. "Germany: Taking the Lead in Electricity and Gas," *Public Utilities Reports*, January 2000.
<http://www.pur.com/pubs/3382.cfm>
- Valentine, Debra. "Industry Self-Regulation and Antitrust Enforcement," Speech by the General Counsel of the U.S. Federal Trade Commission, 1998.
- Viscusi, W.K., Harrington, J.E., Vernon, J.M., Economics of Regulation and Antitrust. Cambridge: MIT Press, 2005.
- Wadhwa, Mayank. "Parking Space for the Poor: Restrictions Imposed on Marketing & Movement of Agricultural Goods in India," Research Internship Papers, Centre for Civil Society, 2001.
- White, Lawrence J. "Why is the SEC Protecting the Big Three Bond Raters?" *The American Banker*, (June 29) 2001.

A. MELLÉKLET

PIACMEGHATÁROZÁS ÉS SZERKEZETI ELEMZÉS

Amennyiben egy jogszabály jelentős negatív hatással van a versenyre, egy kétlépcsős részletes elemzés részeként hasznos lehet az érintett piac alaposabb elemzésének elvégzése. Ez az elemzés hasonlít a versenyhatóságok által végzett piacelemzésekre, mely miatt érdemes lehet sort keríteni a versenytapasztalatokkal rendelkező más hatóságokkal való egyeztetésre.¹

Az olvasó felteheti a kérdést: hogyan segíthet a piac meghatározása és a piac elemzése a jogszabályok versenyhatásainak értékelésekor. A piac elemzésének egyik célja a versenykorlátozó magatartás és a piaci hatalommal való visszaélés valószínűségének felmérése. Amint azt a 4. részben részletesen bemutattuk, számos jogszabály vezethet a piacrálépési korlátok növekedéséhez, és a vállalatok piacelhagyásához, és következésképpen a piaci szerkezet megváltozásához. A piacrálépés gyakoriságának csökkenése, vagy a piacelhagyások gyakoriságának

¹ Egyre elterjedtebbek a verseny céljait szolgáló jogszabályok, és folyamatosan nő azok végrehajtásának hatékonysága is. Az Európai Unióban a versenyszabályok az évek folyamán jelentős változásokon mentek keresztül, és az EU célja ma már egyértelműen a piacokra jellemző verseny szintjének biztosítása. Eekhoff (2004) cikkében a gazdasági növekedés érdekében felhívja a figyelmet a verseny felügyeletére a liberalizált piacokon. Az árögzítő magatartásokkal kapcsolatos hatósági eljárás jelentősen megváltozott Európában, mellyel kapcsolatban Harding és Joshua (2004) tanulmányában olvashatunk bővebben. Motta (2004, 9-17. o.) átfogóan elemzi a versenypolitika tartalmát több európai országban. Japán és Ausztrália a közelmúltban kihangsúlyozta a versenypolitika, és a versenyjog harmonizációjának fontosságát a legfontosabb kereskedelmi partnereiket illetően (Cassidy 2001, Homma 2002, OECD 1999, Richardson és Graham 1997). Az Egyesült Államok az utóbbi két évtizedben jelentősen fokozta a kartellek elleni küzdelem szintjét (lásd: Ghosal (2006)). Kína, mintegy 10 évnyi mérlegelést követően várhatóan hamarosan elfogad egy átfogó versenytörvényt (Bush, 2006). India 2002-ben fogadta el a versenytörvényét, és egyúttal fel is állította a Versenytanácsot (Bhattacharjea, 2003). Ezen folyamatok tükrében jelentős szinergiák lehetnek a versenyjog végrehajtásáért felelős hivatalnokok, és a szabályozási hatásvizsgálatot végző kollegáik között.

növekedése jelentősen növelheti a piac koncentrációját, a piaci hatalommal való visszaélés és a versenykorlátozó magatartások valószínűségét. Amennyiben feltételezzük, hogy a piac koncentrációja összefüggésben van a versenykorlátozó viselkedéssel, akkor érdemes lehet a dolgot alaposabban megvizsgálni. Hay és Kelley (1974) klasszikus cikke például a piac szerkezete (keves számú piaci szereplő, és magas koncentráció), valamint az árak és a termelt mennyiség egyeztetése közötti egyértelmű kapcsolatot mutatja be. Az érintett piac meghatározását követően, az adott országnak a koncentráció kritikus mértékével kapcsolatos iránymutatásával összhangban értékelni kell a versenyt érő valószínű hatásokat. Ismét hangsúlyozzuk azonban, hogy a koncentrációval kapcsolatos adatok ugyan hasznosak lehetnek a piaci hatalom valószínűségének megállapítása során, a piaci hatalom tényleges elemzésekor figyelembe kell venni az olyan kapcsolódó tényezőket is, mint a piacralépési korlátok, és a piacon levő vállalatok által gyakorolt versenynyomás.

Az alábbiakban az érintett piac meghatározásának folyamatát mutatjuk be. A központi kérdés az, hogy az egyik vállalat által értékesített termék megfelelő helyettesítője-e a másik cég által értékesített terméknek. Az, hogy két cég termékei mennyire közeli helyettesítői egymásnak az olyan elemektől függ, mint a termékjellemzők, és a földrajzi tényezők. Vegyünk néhány példát:

- A személygépkocsik a jellemzőiket tekintve nagyban differenciáltak. Azok a fogyasztók, akik olyan luxusautókat keresnek, mint a Rolls Royce, eltérnek azoktól, akik kisméretű, gazdaságos autókat szeretnének vásárolni, mint például a Smart. Más szóval ezt a két gépkocsit a fogyasztók nem tekintik egymás helyettesítőinek. Ezzel ellentétben, két szomszédos farmon termelt kukorica ízében és jellemzőit tekintve is hasonló lehet, mely esetben a fogyasztók egymás nagyon közeli (vagy akár tökéletes) helyettesítőinek tekintetnék őket.
- Egy norvég villamosenergia-termelő nem versenyez egy portugál villamosenergia termelővel. Hasonlóan, a villamosenergiát értékesítő kaliforniai vállalatok nem versenyeznek a floridai értékesítőkkel. A villamosenergiát továbbító vezetékkel kapcsolatos adottságok miatt ezek a piacok egymástól függetlenek maradnak. Más szóval, az egyik piacon termelt villamosenergia nem helyettesítője egy másik, földrajzilag elkülönült piacon termelt villamosenergiának. Ezzel ellentétben, a különböző gyártók által előállított, iskolákban használt ceruza akár az egész ország területén hozzáférhető, azaz ennek a piacnak az adott országon (és gyakran az országhatáron túl is) nincsenek földrajzi határai.

Ebből következően, az érintett piac meghatározásakor egymással közvetlenül versenyző cégeket és termékeket vizsgálunk, melynek során alaposan értékeljük a következőket:

- Az érintett termék;
- Az érintett földrajzi terület.

A fenti példákban, a kisméretű személygépkocsik piacát a luxusautók piacától elkülönültnek kell meghatározni. Az ország egyik felében (pl. Kalifornia) villamosenergiát értékesítő vállalatok csoportja eltér az ország másik felében (pl. Florida) működő vállalatoktól.

A releváns piac meghatározása fontos a fogyasztókra való potenciális hatások felméréséhez. Vegyünk néhány példát:

- Ha a kaliforniai villamosenergia termelők versenyt korlátozó üzleti tevékenységekben vesznek részt – mint például az árrögzítés – ez várhatóan káros hatással lesz a kaliforniai villamosenergia-fogyasztókra, de nem befolyásolja a floridai fogyasztókat.
- Tegyük fel, hogy egy új, országos hatályú jogszabály az alacsonyabb sugárzás kibocsátása érdekében növeli a röntgen-gépek biztonsági szintjét. A vállalatoknál, az új szabályozásnak való megfelelés érdekében új K+F kiadások jelentkeznek. Egyes vállalatok képesek az új előírásoknak gyorsan megfelelni, míg mások kudarcot vallanak, és így elhagyják a piacot. Ennek a szabályozásnak az egyik hatásaként véglegesen megváltozhat a piacon versenyző vállalatok száma, ami növeli a piaci hatalmat és az árakat. Szükség van tehát ezen hatások értékelésére azokon a termékpiacon, amelyeket az új biztonsági előírások érintenek.
- A piacon levő vállalat távközlési hálózatához való hozzáférés létfontosságú az új piacról lépő vállalatok számára a versenyzéshez. Tegyük fel, hogy a jogalkotók úgy döntenek, hogy a hálózat tulajdonosa(i), a piacon levő vállalatok, nem kötelesek a hálózatukat a versenytársak számára hozzáférhetővé tenni. Ez a döntés várhatóan több olyan piacon is negatív hatásokkal járna, mint például (a) a távolsági telefonos szolgáltatások, (b) a helyi telefonos szolgáltatások, és (c) a szélessávú internet, bár a negatív hatás piaconként eltérő lehet. A szélessávú internet-szolgáltatások piacán például rendkívül káros az, ha a versenytársak nem rendelkeznek megbízható, és megfelelő hozzáféréssel a hálózathoz.

Ebből következően a versenyhatások értékelése során az érintett piacra, és az azon szereplő vállalatokra kell koncentrálni.

Az érintett piac meghatározását, a termékjellemzők és a földrajzi tényezők értékelését követően az alábbiak megvizsgálása segíthet a piaci szerkezet meghatározásában:

- *Piacon levő vállalatok száma:* általában, minél nagyobb az érintett piacon levő szereplők száma, annál alacsonyabb lesz a piaci hatalom. A vállalatok kis száma azonban nem feltétlenül rossz a versenynek – ez a piacralépi korlátok szintjétől, és a verseny minőségétől függ (pl. tenderezős piacok kontra hagyományos piacok).²
- *A vállalatok méretének megoszlása:* Kérdés az, hogy az érintett piacon levő vállalatok viszonylag egyforma méretűek, vagy a méretük jelentősen különbözik? Tegyük fel például, hogy egy piacon 20 cég van, de azok méretének megoszlása erősen torzul azáltal, hogy a legnagyobb cég 80%-os, a többi 19 cég pedig összesen 20%-os részesedéssel bír. Ha a cégek méretének megoszlása ilyen módon torzul, az jelzésértékű lehet a piacon levő verseny szintjével kapcsolatban. Az is előfordulhat, hogy az erőfölényes cég a kisméretű versenytársak által gyakorolt érdemi verseny hiányában visszaél jelentős piaci hatalmával.
- *A termelt mennyiség koncentrációja:* Ez azt méri, hogy a vállalatok értékesítse, vagy termelése mennyire összpontosul néhány piaci szereplő kezében. Ennek egyszerű mérésére alkalmas a piacon levő 3 vagy 4 legnagyobb vállalat együttes részesedése a piac összes termeléséből. A versenyhatóságok által jellemzően alkalmazott módszer azonban nem ez, hanem a Herfindahl-Hirschman Index (HHI). A magas HHI érték az értékesítés magasabb koncentrációját jelzi néhány piaci szereplő kezében. A HHI növekedése általában piaci hatalom kialakulásához vezethet, amely hatással lesz a fogyasztók által fizetett árakra.

² Bresnahan and Reiss (1991), például megvizsgálta a különböző szakmai szolgáltatások (orvosok, fogorvosok, stb.) helyi piacára való belépést. Kimutatták, hogy ha monopol helyzetben levő szolgáltatóból indulunk ki, egy új piacralépő szolgáltató is jelentősen csökkentené a profit-margint. Ezt követően az egymás után következő piacralépések egyre kisebb mértékben csökkentenék a profit-margint. Ezek az eredmények az jelzik, hogy nem feltétlenül van szükség nagy számú versenytársra az alacsony fogyasztói árak eléréséhez.

A piacon levő vállalatok számával, a vállalatok méretének megoszlásával, és a termelt mennyiség koncentrációjával kapcsolatos változók kombinációja segítségével jobb képet kaphatunk az érintett piac szerkezetével kapcsolatban, melynek felhasználásával értékelhetjük a vizsgált piacon levő verseny szintjét. Fontos megemlíteni, hogy a koncentráció magas foka, vagy a piacon levő vállalatok alacsony száma nem feltétlenül jelenti a piaci hatalommal való visszaélés lehetőségét. Egy alapos elemzéshez meg kell vizsgálni a piacralépési korlátok szintjét, és a versenytársak által gyakorolt versenynyomást. A magas piacralépési korlátokkal ötvözött magasabb piaci koncentráció például valószínűsíti azt, hogy a piacon levő vállalatok képesek lesznek a piaci hatalmukkal visszaélni.

Az A1. keretes szöveg a piac szerkezetével kapcsolatos kérdések szemléltetéséhez nyújt segítséget.

A1. keretes szöveg: Piaci szerkezet

1. példa: egy hipotetikus piac.

Vegyünk egy piacot öt szereplővel, melyek piaci részesedése egyenként 40%, 25%, 20%, 10%, 5%. A piaci részesedések megoszlása aszimmetrikus abban az értelemben, hogy a legnagyobb cégnek nagy a piaci részesedése, de a második és harmadik legnagyobb cégek részesedése között nincs nagy különbség.

- A négy vállalatos koncentrációs ráta (C4) = 95%
- A Herfindahl-Hirschman Indexet (HHI) az alábbi módon határozzuk meg. Legyen N számú szereplő a piacon, Q össztermeléssel, ahol q_i az i -edik cég által termelt mennyiség: $Q = \sum_{i=1}^N q_i$. Legyen s_i az i -edik cég piaci részesedése: $s_i = \frac{q_i}{Q}$. A HHI-t a következőképpen határozzuk meg: $HHI = \sum_{i=1}^N (s_i^2)$.

A fenti példa alapján: $HHI=40^2+25^2+20^2+10^2+5^2=2750$

2. példa: A repülőgéphajtómű-gyártás piaci részesedései (2001-es megközelítő adatok)

General Electric: 42%, Pratt and Whitney: 32%, Rolls Royce: 26%. Bár a General Electric rendelkezik a legmagasabb piaci részesedéssel, a részesedések megoszlása nem egyoldalú.

C4=100%.

$HHI=1764+1024+676=3464$.

3. példa: Az internet böngészők piaci részesedése (2005-ös megközelítő adatok)

Internet Explorer: 85%, Firefox: 5%, Mozilla 4%, AOL: 2%, MSN: 2%, Netscape: 1%, és Opera: 1%. Az Internet Explorer rendelkezik a legnagyobb piaci részesedéssel, és a részesedések megoszlása erősen egyoldalú.

$C4=96\%$.

$HHI=7225+25+16+4+4+1+1=7276$.

4. példa: az Egyesült Királyság szupermarketláncainak piaci részesedése (forrás: BBC, 2006. február 8.)

Tesco: 31%, Asda: 17%, Sainsbury's: 16%, Morrison's: 11%, Somerfield: 6%, Waitrose: 4%, Iceland: 2%, a többi kisebb szupermarket összesen: 13%. A Tesco a legközelebbi versenytársai piaci részesedésének kétszeresét tudhatja magáénak, továbbá a 2-4 helyen álló vállalatok piaci részesedése meglehetősen kiegyensúlyozott. (Bár a lenti HHI számítások országos piacot feltételeznek, a földrajzi piacnak feltehetőleg lesz valamilyen területi felosztása. Ebben az esetben a koncentrációs értékeket valamennyi földrajzilag elkülönülő piac tekintetében kell számolni, de a jelen anyag keretei között nem megyünk bele további részletekbe).

$C4=75\%$

HHI (a 7 legnagyobb cégre nézve)= $961+289+256+121+36+16+4=1683$.

A 2-4. példából láthatjuk, hogy az internetes böngészők piacának a koncentrációja a legmagasabb, 7276 körüli HHI érték mellett, az Egyesült Királyság kiskereskedelmi láncainak piacán a koncentráció csak 1683. A szembeötlő különbség oka az, hogy a piacvezető Microsoft a 85%-os piaci részesedéssel bír, míg a kiskereskedelmi láncok piacvezető cége, a Tesco 31%-kal. A HHI jobb mérési eszköz mint a koncentrációs ráta, mivel az figyelembe veszi a piaci részesedésekkel kapcsolatos tényezőket is. Általában elmondható tehát, hogy a magasabb HHI-vel rendelkező piacoknál nagyobb a piaci hatalommal való visszaélés esélye.

Az értékelés lépései az alábbi módon következhetnek egymás után.

1. Az érintett termék és földrajzi piac meghatározása

Ez egy kulcsfontosságú első lépés a jogszabály hatásainak megfelelő felmérése során. Néhány hipotetikus példával próbáljuk meg szemléltetni a termék és földrajzi piaccal kapcsolatos kérdéseket:

- A szabályozás tartalma: Tegyük fel, hogy egy helyi önkormányzat korlátozza az adott régióba irányuló termékek szállítását. Tegyük fel továbbá, hogy az érintett termékek mezőgazdasági jellegűek. A termék és a földrajzi piac meghatározása az alábbi módokon történhet:
 - Termékpiaç: Első pontbként a várhatóan érintett mezőgazdasági termékek felsorolása szerepel. Ezzel megkapjuk a szélesebb termékpiaçot. A második lépés azonosítja a potenciálisan közvetlenebbül érintett termékek körét (pl. burgonya, kukorica). Két szintű termék-meghatározást is kapunk tehát, egy tágabb, és egy szűkebb értelműt.
 - Földrajzi piaç: A tágabb meghatározás a teljes érintett régiót magában foglalná. Amennyiben a régió egyes területei a leginkább érintettek (pl. a keleti országrész), az már egy szűkebb földrajzi piaç-meghatározáshoz tartozna.
- A szabályozás tartalma: Olyan új környezetvédelmi előírások, amelyek alól a piacon levő villamosenergia-termelők üzezei öt évre mentességet kapnak, viszont az újonnan telepített (vagy a már piacon levők által, vagy új piacról telepítés által) üzemeknek teljesítenie kell ezeket az előírásokat.
 - Termékpiaç: Villamosenergia.
 - Földrajzi piaç: A földrajzi piaç meghatározásához a legjobb kiindulási pont annak eldöntése, hogy a piaç a villamosenergia hálózatot illetően elkülönült-e, vagy azt egységes hálózatnak lehet tekinteni. Az Egyesült Államokban például ha Kalifornia új környezetvédelmi előírásokat fogad el, melyek alól a már piacon levő vállalatok adott időszakra mentesülnek, az nem valószínű, hogy a floridai piaçot is érinteni fogja. Ebből következően ebben az esetben a szövetségi államot lehet érintett földrajzi piaçnak tekinteni.
- A szabályozás tartalma: Az állatorvosi tevékenység televíziós, és internetes reklámjainak tiltása.
 - Termékpiaç: Állatorvosi szolgáltatás
 - Földrajzi piaç: Az egész ország. Mivel a korlátozás valamennyi állatorvosra vonatkozik, nem lehet a piaçok földrajzi elkülönültségéről beszélni.

2. Az érintett piac szerkezetének meghatározása

Az érintett piacnak a fenti módon való meghatározását követően az alábbi információkra lesz szükség:

- A piacon levő vállalatok száma. Ez az érintett piacon levő összes vállalat számának felmérésére szolgál. Amennyiben nem lehetséges valamennyi piaci szereplőt azonosítani, akkor legalább a jelentősebb piaci szereplőket figyelembe kell venni.³
- A piaci részesedések vállalatok közötti megoszlása. Általában nem egyszerű valamennyi vállalat piaci részesedését meghatározni. Megközelítő megoldás lehet, a vállalatok nagyságuk szerinti, nagy, közepes, és kis kategóriákba csoportosítása, és az egyes kategóriákba tartozó vállalatok számának meghatározása.
- Piaci koncentráció. Általában nem egyszerű meghatározni a piaci koncentráció Herfindahl-Hirschman Indexét (HHI) sem, mivel nem könnyű megszerezni a piacon levő vállalatok pontos termelési adatait. Amennyiben szükséges, és mód van rá, akkor a jelentősebb piaci szereplők piaci részesedéséből lehet a HHI indexet kiszámolni. Egy egyszerűbb mérés, mint például a négy vállalatos koncentrációs ráta meghatározása egyszerűbb lehet, mert ahhoz kevesebb információra van szükség.

Amint azt korábban is bemutattuk, a piaci koncentráció konkrét jelentősége, vagy a figyelembe vett vállalatok száma az adott ország speciális iránymutatásai alapján történik.

³. Ideális esetben hasznos lenne a potenciális piacrálépők számának felmérése is, mivel a pontosabban ábrázolná a verseny várható szintjének terjedelmét. Az ilyen információkhoz viszont nehéz hozzáférni.

B. MELLÉKLET

MINTAESETEK A VERSENYHATÁSOK ÉRTÉKELÉSÉHEZ

Amint azt az Ausztrál verseny-alapelvek megállapodásban (Australian Competition Principles Agreement) található „Jogalkotási alapelvek” megfogalmazta, a versenyhatások értékelésének vezérlőelve az, hogy a jogszabályok ne korlátozzák a versenyt, kivéve, ha bizonyítható, hogy:

1. A korlátozásból eredő társadalmi hasznok meghaladják annak költségeit;
2. A jogszabály célja csak a verseny korlátozásával érhető el.

Amint azt bemutattuk, a versenyhatások értékelése hatásos, kétlépcsős keretet biztosít annak érdekében, hogy a jogalkotók fel tudják mérni egy adott jogszabály versenyre való tényleges, vagy potenciális hatását. A versenyhatások értékelése, melynek két szakasza van (egy egyszerűsített, 'kiindulási értékelés', és amennyiben jelentős versenyproblémák gyanúja merül föl a kiindulási értékelés során, egy részletesebb 'teljes értékeléssel'), betekintést biztosít az elemző számára az adott piac működésébe, áttekinthetőbbé teszi a döntéshozatalhoz szükséges legfontosabb ismereteket, és összességében fontos eszközként szolgál a jogalkotók számára, a szabályozás előnyeinek és hátrányainak felméréséhez. A különböző jogszabályok gyakran befolyásolják a piaci szereplők tevékenységét. A versenyhatások értékelése segíti a jogalkotókat annak megértésében, hogy milyen hatással jár a szabályozás a piaci szereplők magatartására, és következésképpen a versenyre nézve.

1. TAXIPIACI SZABÁLYOZÁS¹

Az alábbi rész egy mintavizsgálatot mutat be a taxipiac szabályozásának megváltozása által egy hipotetikus városban okozott versenyhatások értékelésére. Először is leírjuk a kiindulási helyzetet és a lehetséges teendőket. Ezek olyan elemek, amelyekre a szélesebb szabályozási hatásvizsgálat keretén belül kerülne sor, így azok nem specifikus jellemzői a versenyhatások értékelésének. A bevezető részt követően a versenyhatások elemzésére mutatunk be egy mintát.

Ez a mintaanyag aránylag rövid, nem nehéz elképzelni azt, hogy a valóságban ennél kiterjedtebb elemzésre is szükség van, különösen a nagyobb gazdasági importtal jellemzett piacokon.

1. A helyzet bemutatása

1.1. Körülmények

Touriste városában a Városi Tanács az a helyi hatóság, amely a taxipiac szabályozásáért felel. A feladata ellátása során a tanács célja annak biztosítása, hogy a taxi-szolgáltatást nyújtó piacok hatékonyan működjenek, s a lehető legmagasabb hasznot biztosítsák a fogyasztók, a taxipiac, és a gazdaság egésze szempontjából. Touriste városában számos turista látnivaló van, melyből következően a fuvarok 60%-át a turisták adják. A látogatók védelme érdekében a tanács a múltban jelentősen szabályozta a piacot.

A szabályozás szintje ellenére a fogyasztók meglehetősen gyakran panaszkodnak, melynek legfőbb oka a taxik hiánya csúcsidőben és éjszaka. A Közlekedési és Helyi Önkormányzati Osztály kérésére a Városi Tanács átvilágította a hatályban levő szabályozást, és megállapította, hogy az nem minden esetben van összhangban a közérdekkel, mely új jogszabályok megalkotását indokolná, amelyek célja a következő lenne:

- A taxipiac hatékony működésének, és annak biztosítása, hogy a biztonság, a minőség, és a rendelkezésre állás biztosítása valamennyi napszakban és az év bármely napján érvényesüljön; és
- A közérdeknek megfelelően a fogyasztók számára a legelőnyösebb helyzet biztosítása.

¹ A mintaesetet Marta Troya-Martinez állította össze.

1.2. A korábbi jogszabályok és a jelenlegi környezet bemutatása

A Városi Tanácsot a Közlekedésről szóló törvény 1978 óta jelöli ki a taxipiac szabályozására, melynek három vetülete van, a piacralépés szabályozása, a minőség szabályozása, és a fuvardíjak szabályozása. A tanács jelenleg 2562 engedélyt tart forgalomban. Az elmúlt év folyamán a 25 új engedélyt bocsátottak ki, azaz az engedélyek száma 1%-al növekedett.

A Városi Tanács, az önkormányzati engedélyező hatóság előírja, hogy valamennyi taxit működtető személynek saját járművezetői engedéllyel kell rendelkeznie, és meg kell felelnie az alkalmassági vizsgán, mielőtt megkapja az engedélyt. A potenciális taxisofőröknek olyan állami előírásoknak kell megfelelniük, mint a pénzügyi alkalmasság, az utasok és a köz biztonsága, és a gépjármű fenntartása. A taxiscégeknek is biztosítaniuk kell, hogy az ellenőrzésük alatt működő taxik megfelelnek ezeknek a feltételeknek.

Az alkalmassági vizsgálat különösen az alábbi elemeket tartalmazza:

- Az elmúlt 5 évre vonatkozó bankszámla kivonatok;
- Egészségügyi alkalmassági teszt;
- A vezetési előzmények megvizsgálása;
- A helyi utakkal, és a használt nyelvvel kapcsolatos teszten való megfelelés; és
- A taxizás során használt gépjárműnek helyi ellenőrzése.

Az alkalmassági vizsgálatot az engedély megszerzése előtt el kell végezni. Engedélyt kétféleképpen lehet szerezni, egyrészt a Városi tanács új engedélyeket bocsáthat ki, másrészt a már engedéllyel rendelkező taxisofőr eladhatja az engedélyt. Az engedélyt megszerzőnek mindkét esetben ki kell fizetnie az engedély díját.

A piacralépés korlátozása miatt, s a piaci hatalommal való visszaélés megakadályozása érdekében az engedélyező hatóság meghatározza a napszakonként és városrészenként eltérő kilométerenkénti fuvardíjat. A szabályok nem terjednek ki arra, hogy a sofőrök adhatnak-e árengedményt. Bár a sofőrrel való előzetes egyezkedés eredményeként, főleg hosszabb fuvar esetén előfordulhat, hogy a fuvardíj csökken, meglehetősen ritkák az ilyen kedvezmények. A fuvardíjak szükség

esetén emelkedhetnek az infláció, és az üzemanyag árának változása hatására. A tanács emellett meghatározza a taxióra jellemzőit, és átvizsgálásuk rendszerességét.

Több fogyasztói és idegenforgalmi szervezet is felhívta a figyelmet arra, hogy a jelenlegi szabályozás célja a fogyasztók védelme helyett a már engedéllyel rendelkező taxik védelme. Elmondásuk szerint az engedély megszerzésének folyamata (engedély megvásárlása valaki mástól, vagy a nagyon ritkán kibocsátott új engedélyek megszerzése) alkalmas a piacralépés korlátozására.

Ennek következményeként jelentős a kereslet és a kínálat közötti különbség, amely arra ösztönzi a spekulációval foglalkozókat, hogy szerezzenek engedélyeket, amiket aztán rendkívül magas áron és profit mellett értékesítsenek. A kínálat alacsony szintje miatt csökken a szolgáltatás minősége is, például az utóbbi öt évben jelentősen nőtt az átlagos várakozási idő, mivel az aktív nappali taxik száma a 10000 főre jutó 9,2-ről 7,9-re csökkent, és megjelentek a piacon az illegális taxik is. Éjszaka különösen nehéz taxit találni (jelenleg 10000 lakosra mindössze 5,7 taxi jut), mivel az alacsonyabb kihasználtság, és az éjszakai utasok gyakori viselkedése miatt éjszaka kevesebbet keresnek, mint nappal. Emellett az a tény, hogy a legtöbb taxisofőrnek családja van, szintén azt jelenti, hogy ezek a sofőrök nem szívesen dolgoznak éjszaka.

1.3. *Alternatívák*

Öt megfontolandó jogalkotói alternatíva létezik:

- Beavatkozás elkerülése;
- Az engedélyezési rendszer fenntartása, az engedélyek számával kapcsolatos korlátozások fokozatos felszámolásával, megtartva az árszabályozást, az éjszakai tarifák növelése mellett;
- Az engedélyezési rendszer fenntartása, az engedélyek számával és a tarifákkal kapcsolatos korlátozások fokozatos felszámolásával;
- Étalakulás egy franchise rendszerré; és
- A szabályozások teljes eltörlése.

2. **Minta a versenyhatások értékelésére**

A fenti adottságok figyelembevételével, a Touriste Városi Tanács számára elvégzett versenyhatás-értékelés az alábbi módon néz ki. Az értékelés pontos

eredménye nem feltétlenül lenne ugyanilyen bármely körülmények között, tehát más taxipiacok értékelése más következtetésekhez vezethet. A Városi Tanács a döntését a versenyhatások értékelésére is alapozva hozza meg, de az értékelésben foglalt ajánlásokat nem köteles követni.

2.1. A szabályozás célja

A szabályozás célja a következő:

- A taxipiac hatékony működésének, és annak biztosítása, hogy a biztonság, a minőség, és a rendelkezésre állás biztosítása valamennyi napszakban és az év bármely napján érvényesüljön; és
- A közérdeknek megfelelően a fogyasztók számára a legelőnyösebb helyzet biztosítása.

2.2. Szabályozási lehetőségek

A szabályozási lehetőségek a következők:

1. változat (status quo): A jelenlegi szabályozás módosítás nélküli megtartása, amely szerint a Városi Tanács (az önkormányzati szabályozó hatóság) a piacon levő engedélyek számát korlátozó kötelező engedélyezési rendszeren keresztül továbbra is szabályozza a piacralépést. Ezen engedélyezési rendszer segítségével a tanács meghatározza azokat a minőségi előírásokat is, amelyek alapján a taxik működhetnek. Különösen előírja azt, hogy az engedély megszerzéséhez el kell végezni az alkalmassági vizsgálatot, melyhez szükség van az elmúlt öt évre szóló bankkivonatokra, egészségügyi alkalmassági vizsgálatra, a vezetési múltat igazoló adatokra, a helyi utak és nyelv ismeretének igazolására, és a gépjármű műszaki átvizsgálására. Emellett a Városi Tanács meghatározza a tarifák maximális szintjét, és felépítését is.

2. változat (a piacralépési korlátok eltörlése): A Városi Tanács által működtetett engedélyezési rendszer fenntartása, de az engedélyek számának korlátozásával kapcsolatos előírások fokozatos megszüntetése. A tanács az új piacralépő taxik tekintetében egy fix díjat határoz meg a vezetési képesség igazolásával, a szolgáltatások ismeretével, a sofőrök egészségügyi alkalmasságával, a szükséges felelősségbiztosítással, és a gépjármű biztonsági ellenőrzéseivel kapcsolatos költségek fedezésére. Fennmarad emellett a fuvardíjakkal kapcsolatos szabályozás, bár magasabb éjjeli tarifákkal, és annak előírásával, hogy a tarifa összetételét a jármű külsején fel kell tüntetni.

3. változat (a piacralépési korlátok és a díjszabályozás eltörlése): A 2. lehetőséggel kapcsolatos szabályozás fenntartása, kivéve a tarifák maximális mértékével kapcsolatos előírások, és a dosztokon érvényesülő azon előírás megszüntetése, hogy az elsőnek érkező taxi viheti az első utast.

4. változat (franchise rendszer): olyan franchise rendszer bevezetése, amely alatt valamennyi taxi-társaság versenyez egymással, hogy ki nyújtja a legjobb árakat és minőséget. A legjobb ajánlatot kínáló vállalatok franchise jogot kapnak, amelyet bizonyos időközönként újra meg kell pályáztatni. A franchise részeként a tanács a taxi-vállalatokat teszi a fogyasztói panaszok elbírálására felelőssé, akik felelnek valamennyi panasz kielégítő elbírálásáért. A városi előírásokat sértő franchise jogosultakkal szemben bírságokat és esetleg az engedély megvonását lehet szankcióként kiszabni. Eddig négy franchise megadása került szóba.

5. változat (a szabályozás teljes eltörlése): A taxipiac kötelezése az önkéntes regisztrációs rendszer bevezetésére, melyet a Városi Tanács irányít, és annak biztosítása, hogy a fogyasztók szabadon dönthessenek az engedéllyel rendelkező taxi, vagy az olcsóbb, szabályozatlan taxi-szolgáltatás között.

2.3. *Az érintett piac*

A szabályozás által közvetlenül érintett termékpiac a taxi-szolgáltatások piaca, amely magában foglalja az ajtótól ajtóig történő utas szállítást végző valamennyi járművet az önkormányzat területén. Ez a piac felosztható az alapján, hogy a fogyasztó hogyan fér hozzá az adott szolgáltatáshoz. Ezen feltétel szerint tehát az alábbi részpiacokat lehet megkülönböztetni: a telefonon rendelt taxi, a taxi-doszt piaca, és az utcán leintett taxi piaca. A piac kiterjedését alapvetően meghatározza azon Városi Tanács rendelete, mely szerint a taxik csak az engedélyükben szereplő területről szállíthatnak utasokat.

Kicsi a valószínűsége az értékesítési lánc bármely más elemére (pl. a taxihoz szükséges olyan különleges eszközök, mint a taxióra ellátása) való jelentős hatásoknak.

Bár a piac nem túlságosan koncentrált (2006 januárjában 2562 engedély volt forgalomban, amelyek közül a legtöbb az olyan egyéni vállalkozók kezében volt, akik a saját gépkocsijukat vezetik), és a differenciáltság foka² is alacsony, azaz meglehetősen alacsony a verseny szintje, és jelentős keresleti és kínálati

² A differenciáltság foka a módosítások azon szintjét mutatja, amelyeket azért kellene elvégezni, hogy a szolgáltatás különbözzön a versenytársakétól.

egyensúlyhiány (különösen éjszaka), valamint a minőségjavítás szándékának hiánya jellemzi a piacot. Ez az alábbi tényezőkre vezethető vissza:

- Az árral és a minőséggel kapcsolatos olyan információk elégtelensége, amelyek a fogyasztókat segítenék a számukra legmegfelelőbb szolgáltatás kiválasztásában (például, ha egy taxit telefonon rendelnek, akkor nem ismerhetik meg a jármű, és a sofőr jellemzőit);
- A piacon levő sofőrök számának mesterséges korlátozása (az utóbbi három évben a város mindössze 1%-kal emelte az engedélyek számát), amely megakadályozza az új taxik megjelenését, még akkor is, ha a kereslet jelentős része nem kerül kielégítésre; és
- A taxisofőrök által alkalmazott olyan kölcsönös szívességek, melyek alapján például a fogyasztónak mindig a sor elején álló taxit kell választania, ahelyett, hogy azt választaná, amelyiket előnyben részesítene.

A versenyszintnél magasabb árak és a kereslet kielégítetlensége következtében az engedélyek piaci értéke újraértékesítés esetén szélsőségesen magas lesz, és arra rendkívül sokat kell várni.

Mindazonáltal a verseny élénksége részpiacokként változik. Általában a telefonon rendelt taxikkal kapcsolatban a verseny szintje aránylag magas, mivel az utasok viszonylag alacsony költségek mellett képesek a kínálattal kapcsolatos információk összegyűjtésére, és összehasonlítására. Emellett erre a részpiacra jellemző lehet az ismételt vásárlás, amely szintén arra készíti a taxisokat, hogy megfelelő szolgáltatást nyújtsanak. A taxi-doszt részpiacra a verseny lehetősége meglehetősen korlátozott, mivel a fogyasztónak a sor elején álló kocsit kell választania (első be, első ki politika). Végül az utcán leintett taxik piacán szintén korlátozott a taxik közötti választás lehetősége, különösen akkor, ha a taxik kiszámíthatatlan időközönként járnak, ami a fogyasztót arra készítheti, hogy az első arra járó taxit leintse. Egy ilyen helyzetben nehéz az árverseny fenntartása, mivel egy árcsökkentés valószínűleg nem lenne jövedelmező, hiszen a fogyasztók nem szándékoznak különböző árajánlatok után keresgélni, továbbá nem létezik a megismételt vásárlás lehetősége sem (tehát az árait csökkentő taxisofőr nem szembesülne nagyobb kereslettel szolgáltatásai iránt, mert a fogyasztók nem tudnak az árcsökkentésről).

2.4. A versenyhatások értékelése

2.4.1. 1. változat (status quo)

Az engedéllyel rendelkező sofőrök továbbra is élveznék a számukra a gyenge versenyből adódó előnyöket.

2.4.2. 2. változat (a piacrалépési korlátok eltörlése)

A piacrалépéssel járó kiindulási állandó költségek valószínűleg csökkennének a forgalomban levő engedélyek számának növekedésével. Az innovatív szolgáltatások nyújtásának tendenciája is nőne a verseny fokozódásával.

Az engedélyek számával kapcsolatos korlátozások eltörlése csökkenti a piacrалépési korlátokat, és ebből következően a versenyre ösztönöz. Ez a tény, a költségek csökkenésével együtt lefele nyomja a tarifákat, amelyeket most már könnyen megismerhet a fogyasztó. Ez lehetővé tenné a piac hatékonyabb működését, mivel a fogyasztók jobban tudnának tájékozódni a döntéseikkel kapcsolatban. Emellett a piacrалépések számának növekedésével csökkenni fog a várakozási idő, és így nőni fog a szolgáltatások átlagos minősége.

2.4.3 3. változat (a piacrалépési korlátok és a díjszabályozás eltörlése)

A versenyre való hatások a 2. változattal kapcsolatban felvázoltakhoz hasonló módon alakulnak, azzal a különbséggel, hogy a versenyző tarifa nem lenne annyira hatékonyan biztosítható. Különösen nehéz lenne bármilyen pontossággal is megjósolni a tarifákra való végső hatást. Egyrészt, a verseny következményeként, és a piacrалépés költségének csökkenésével a tarifák csökkenhetnek. Másrésztől azonban, emelkedni fognak a tarifák akkor, ha a kínálat növekedésével csökken a taxik kihasználtsága,³ vagy ha a piaci kudarcok miatt (például a nem helyi lakosok tájékozatlansága a helyi rendszerrel kapcsolatban, vagy annak nem ismerete, hogy alkudozni kell) nem valósul meg a versenyző piac.

Tekintve, hogy a fuvarok 60%-a turistákat szállít, és mivel a legtöbb turista nincs tisztában azzal, hogy az árak eltérőek lehetnek, vagy hogy az árakkal kapcsolatban alkudozni lehet, alapos lehet az az aggály, hogy több taxis is árfelmérő taktikákat fog alkalmazni.

³ Tekintve, hogy a költségek nagy része állandó költség, az árak emelkednének annak érdekében, hogy az fedezze a költségeket.

2.4.4. 4. változat (*franchise rendszer*)

Ennek a lehetőségnek bizonytalan lehet a hatása. Sok függ attól, hogy a versenyt sikeresen meg lehet-e alapozni.

Amennyiben ez a helyzet, akkor az árak valószínűleg csökkenni, a minőség, és a hozzáférhető információ mennyisége pedig növekedni fog, ami lehetővé tenné a piac hatékonyabb működését, és a jobban informált fogyasztói döntéseket.

Ha azonban összejátszás alakul ki, akkor az árak növekedni, a minőség pedig csökkenni fog. Ennek azért is nagy a valószínűsége, mert várhatóan a piaci koncentráció, és a piacralépési korlátok nőni fognak (azaz csak a nagyméretű vállalatok fognak a piacon maradni).

2.4.5. 5. változat (*a szabályozás teljes eltörlése*)

A piacralépés, és a minőségi megfelelés költsége várhatóan csökkenni fog, azaz nőni fog a piacralépések száma. A költségek csökkenése, és a verseny növekedése következtében a tarifák átlagosan csökkenni fognak, de a minőség-ellenőrzés és a minőség növelésével kapcsolatos megfelelő ösztönzések hiánya miatt csökkenni fog a minőség is (kivéve a telefonon rendelt taxik esetében).

Mivel a minőség és a tarifák nincsenek szabályozva, nőni fog a fogyasztóknak a minőséggel és a szolgáltatások árával kapcsolatos bizonytalansága. Ennek eredményeként, különösen a kevésbé tájékozott fogyasztók, mint például a turisták esetében (akik a taxik leggyakoribb használói) csökkenhet a jólét, hiszen több, tanúsítvány nélküli taxis előre láthatóan a „lehúzás” stratégiáját fogja követni. A csalást elkövető, vagy az utassal való eredeti megállapodást nem követő taxis számára a szankció foka meglehetősen gyenge, hiszen az engedély bevonása nem jár magas költségekkel, tekintve, hogy annak megszerzése nagyon egyszerű. Attól fogva, hogy az utas a járműben ül – különösen azok, akiknek poggyászuk is van – jelentősen gyengül azok alkupozíciója, amennyiben a sofőr nem követi az eredetileg megbeszélteket.

2.5. **Záró gondolatok**

Az 1. változat jár valószínűleg a legsúlyosabb versenykorlátozó hatással, mivel a szabályozás szükségtelenül vezet be piacralépési korlátokat, amelyek nemcsak hogy aláássák a verseny lehetőségét, de csökkentik a fogyasztók számára a jól informált döntéshez szükséges hozzáférhető információ mennyiségét. Ennek eredményeként csökken a kínált szolgáltatások minősége és hozzáférhetősége. Ezzel ellentétben a 2. és 3. változatnak számos versenyt támogató hatása lehet, mivel a

kiindulási állapothoz képest megszűnik az engedélyek számának mesterséges korlátozása, amely a versenyt is korlátozta. Általában úgy vélik, hogy ezek a megoldások biztosítanak a minőség javulását, és a szolgáltatás könnyebb hozzáférhetőségét. A 3. változat szerint azonban a versenyző tarifák kialakulása kevésbé biztosított. Nehéz annak megállapítása, hogy a 4. változat megszüntetné-e az 1. változat alatt észlelt versenykorlátozást. A 4. megoldás sikeres végrehajtása pozitív hatással lehet a versenyre nézve, de igen nagy az összejátszás kialakulásának valószínűsége, különösen akkor, ha az új franchise szolgáltatók nem tudnak könnyen beszállni a tenderezés későbbi szakaszaiba. Ráadásul a jelenlegi piaci szerkezet mellett a franchise rendszer végrehajtása meglehetősen bonyolult lenne. Végezetül, bár az 5. változat számos versenyre pozitív hatással járna, az nem alkalmas a piac helyes működésének biztosítására egy annyira turista-frekventált helyen, mint Touriste, mivel az nem kezeli a sofőr és az utas közötti aszimmetrikus információk problémáját. Ráadásul ez a megoldás sem a minőséget, sem a biztonságot nem biztosítja hatékonyan.

2. FOGORVOSI SZABÁLYOZÁS¹

Az alábbi rész egy mintavizsgálatot mutat be a fogorvosokra vonatkozó szabályozás megváltozása által okozott versenyhatások értékelésére. Először is leírjuk a kiindulási helyzetet és a lehetséges teendőket. Ezek olyan elemek, amelyekre a szélesebb szabályozási hatásvizsgálat keretén belül kerülne sor, így azok nem specifikus jellemzői a versenyhatások értékelésének. A bevezető részt követően a versenyhatások elemzésére mutatunk be egy mintát.

Ez a mintaanyag aránylag rövid, nem nehéz elképzelni azt, hogy a valóságban ennél kiterjedtebb elemzésre is szükség lehet.

1. A helyzet bemutatása

1.1. *Körülmények*

A példabeli ország parlamentje két évvel ezelőtt vizsgálatot indított a fogorvosi piaccal kapcsolatban, melynek során fogorvosokat, fogászati biztosítókat, száj-higiénikusokat és fogyasztói csoportokat hallgattak meg. A meghallgatás során a nem-fogorvosok azt sugallták, hogy a fogorvosi ellátás folyamatosan elmozdult az állami fizetések rendszerétől, a jóval magasabb magánfizetések felé. A fogyasztói csoportok véleménye szerint a fogorvosok között a fogorvosi díjjal kapcsolatos verseny meglehetősen gyenge volt. A versenyhatóság elmondása szerint, ha az Általános Fogorvosi Tanácsot nem védenék a rá vonatkozó jogszabályok, akkor számos tevékenységük minősülnek kartellezésnek. A száj-higiénikusok úgy vélték, hogy a fogászati magánellátás, mint például a száj-higiénikusok által végzett fogtisztítás, olcsóbb is lehetne, de azokat korlátozza a fogászati tevékenységekre vonatkozó átfogó szabályozás. Mivel a piac irányítását meghatározó szabályozás kimondta, hogy a fogászati foglalkozások irányítását az Általános Fogorvosi Tanács látja el, és mivel a problémák többségéről úgy vélték, hogy az annak köszönhető, hogy a fogászok többségben voltak az Általános Fogorvosi Tanácsban, a Parlament az Egészségügyről szóló, közelmúltban elfogadott törvényben előírta, hogy az Egészségügyi Minisztérium módosítsa a fogászati tevékenységekre vonatkozó szabályozást, és a fogászattal kapcsolatos szakmák működését, különös figyelemmel az alábbiak teljesülésére:

- A fogászattal foglalkozók biztonságának és minősítésének biztosítása, valamint az általuk nyújtott szolgáltatások színvonalának biztosítása; és

¹ A mintaesetet Marta Troya-Martinez állította össze.

- A fogászati ellátás felesleges, vagy aránytalan korlátozásának elkerülése, különösen azon korlátozások tekintetében, amelyek a közérdekkel ellentétesek.

1.2. A hatályos szabályozás és az aktuális körülmények leírása

A fogászati ellátással kapcsolatban a páciensek legnagyobb hányadának az ellátását az állam megtéríti, miközben a fogorvosok bevételeinek jelentős része a magánrendelésből származik. Az állami visszatérítés célzottjai általában a fiatalok, a munkanélküliek, az alacsony jövedelműek, az idősek, és a fogyatékos lakosság. A magánrendelés tarifái jóval magasabbak az állami tarifarendszerben meghatározottaknál. A legtöbb fogorvos mind magán, mind állami finanszírozott betegeket is ellát.

37 éven keresztül az Egészségügyi Minisztérium jogszabályban (103.4(a) rendelet) mondta ki, hogy a különböző fogászati tevékenységek gyakorlásához szükséges képzés meghatározásának feladata – kivéve a szájsebészeket – a szakmai szabályozó hatóságé, az Általános Fogorvosi Tanácsé.

Az Általános Fogorvosi Tanács előírja, hogy valamennyi fogorvosnak legalább olyan fogorvosi egyetemi végzettsége kell legyen (fogorvos doktor), mely végzettségnek a tanács által elismert képzésből kell származnia, és valamennyi fogorvosoknak tagsági viszonyal kell rendelkeznie a tanácsban.

Az Általános Fogorvosi Tanács kimondta, hogy a tagsági viszony fenntartásához a fogorvosoknak be kell tartania a Tanács „etikai előírásait”, mely előírások közé tartoznak az alábbiak:

- Becsületes árazási gyakorlat (a páciensektől csak a fogorvosi gyakorlat számára meghatározott árat lehet kérni);
- Tilos az újságokban, vagy hirdetőtáblákon a kínált szolgáltatások 10 cm x 20 cm-nél nagyobb reklámja;
- Tilos a többi fogorvos pácienseinek elcsábítása;
- Tilos a vállalatoknak dolgozni, vagy fogorvosként nem-fogorvos beosztásban dolgozni;
- Tilos az árakat a helyi közösségben bevett szokásos áraknál alacsonyabban megállapítani.

Az Általános Fogorvosi Tanács döntése értelmében fogorvosi tevékenységet csak olyan személy láthat el, akinek fogorvosi végzettsége van, kivéve, ha az a személy egy fogorvos felügyelete és ellenőrzése mellett tevékenykedik. Különösen a száj-higiénikus, a fogtechnikusi szakma olyan, amit a tanács rendelkezése értelmében nem lehet fogorvosi felügyelet nélkül gyakorolni.

A fogászati tevékenységekről szóló törvény által előírt módosítások következtében az Egészségügyi Minisztérium a 103.4(a) rendelet módosítását javasolja. A javasolt módosítás az Általános Fogorvosi Tanács feladatává teszi a fogorvossá, a száj-higiénikussá, vagy a fogtechnikussá válás orvosi és biztonsági előírásait, valamint a gyakorló fogászati tevékenységet végző személyek és vállalatok üzleti tevékenységének szabályozását. Az Egészségügyi Minisztérium azonban fenntartaná magának a jogot, hogy megvétózza a tanács által javasolt viselkedési előírásokat, és azon alapelv alapján cselekedne, amely lehetővé teszi, hogy a személyek magánvállalkozás formájában működjenek, és elvégezzék azokat a feladatokat, amelyekre engedélyük van, feltéve, hogy azt becsületesen, és hamis reklámok nélkül teszik. Az Egészségügyi Minisztérium bevezet egy olyan panaszokkal kapcsolatos eljárást is, mely kiterjed a fogászati tevékenységet folytatók fegyelmezésére abban az esetben, ha a pácienseik szerint színvonalatlan szolgáltatást nyújtanak. A minisztérium ezzel kapcsolatban egy szankciórendszert is kidolgoz.

1.3. Alternatívák

A szóban forgó vizsgálat négy alternatívát dolgozott ki:

- Beavatkozás elkerülése;
- Az Általános Fogorvosi Tanács megtartja a minőséggel és szabványokkal kapcsolatos ellenőrzést, valamint az ápolás nem orvosi oldalát is. A nem-orvosi elemek ellenőrzése azonban az Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik. Ehhez hasonlóan a panaszokkal kapcsolatos eljárásokra az Egészségügyi Minisztérium szabályai alapján kerül sor (lásd B. melléklet);
- Az Egészségügyi Minisztérium veszi át a korábban az Általános Fogorvosi Tanács által ellátott funkciókat; és
- A fogászati tevékenységekre vonatkozó valamennyi szabályozás megszüntetése.

A beavatkozás elkerülése esetén a korábbi 103.4(a) rendelet maradna hatályban. A rendelet jelenlegi szövegét az A. Melléklet tartalmazza.

A második alternatíva szerint az egyes megfigyelők által a jelenlegi szabályozással kapcsolatban emelt aggályok kezelése érdekében több módosításra is szükség van. Az Általános Fogorvosi Tanács a fogászati tevékenységet végzők megfelelő minősítésének kidolgozásával és felügyeletével irányította az egyes viselkedések egészségügyi ellátással kapcsolatos, és attól független aspektusait, eközben azonban nem biztosította, hogy a páciensek megismerhessék a szolgáltatások elvégzése előtt azok árait. Az Általános Fogorvosi Tanács megtartaná az egészségügyi ellátással kapcsolatos minősítési tevékenységét, és az egészségügyi ellátástól független tevékenységek fölötti ellenőrzését, viszont az egészségügyi ellátással kapcsolatos tevékenységek fölötti ellenőrzés az Egészségügyi Minisztériumhoz került. A panaszokkal kapcsolatos eljárások továbbra is az Egészségügyi Minisztériumnál maradnának.

A harmadik megoldás szerint a minisztérium határozná meg a szakma minősítésével kapcsolatos előírásokat, és az adott diagnózis elvégzésével kapcsolatos ajánlásokról való döntést.

A negyedik alternatíva szerint a biztonsággal és a viselkedéssel kapcsolatos jelenlegi szabályozást meg kellene szüntetni. A minősítést továbbra is az Általános Fogorvosi Tanács látná el, de a szakma gyakorlásához nem lenne szükség ilyen minősítésre. Ehelyett a pácienseknek kellene megbizonyosodnia arról, hogy a fogorvosuk rendelkezik a megfelelő képesítéssel, és a nem megfelelő teljesítés esetén a bírósághoz fordulhatnak.

Szükség van a versenyhatások értékelésének elvégzésére, mert a jogszabálytervezet 1. változata a „Verseny-ellenőrzőlistán”² szereplő hatások közül legalább az egyiknek a megvalósulását jelenti. Az 1. változat különösen a piacon értékesített termékek vagy szolgáltatások árát befolyásolná jelentősen, és korlátozná a vállalatok hirdetési és marketingtevékenységét az adott piacon (a megfelelő címkézéssel kapcsolatos előírásokon, és a hamis vagy félrevezető reklámok korlátozásán túl).

2. Minta a versenyhatások értékelésére

2.1. A szabályozás célkitűzései

A szabályozás célkitűzései az alábbiak:

² Lásd 6.1. pont

- A fogászattal foglalkozók biztonságának és minősítésének biztosítása, valamint az általuk nyújtott szolgáltatások alkalmassága; és
- A fogászati ellátás felesleges, vagy aránytalan korlátozásának elkerülése, különösen azon korlátozások tekintetében, amelyek a közérdekkel ellentétesek.

2.2. *Szabályozási lehetőségek*

A következő szabályozási lehetőségek jöhetnek szóba:

1. változat: Korábbi állapotok fenntartása. A jelenlegi szabályozás változatlanul hagyása, miszerint az Általános Fogorvosi Tanács (a szakmai szervezet) felelős a fogászattal kapcsolatos, és az attól független tevékenységek szabályozásáért, és a panaszokkal kapcsolatos eljárásokért. A jelenlegi szabályozás előírja, hogy a fogászati tevékenységet végző és irányító személy rendelkezzen legalább olyan fogorvosi egyetemi végzettséggel (fogorvos doktor), mely végzettségnek a tanács által elismert képzésből kell származnia, és valamennyi fogorvosoknak tagsági viszonytal kell rendelkeznie a tanácsban (melynek feltétele a becsületes árazási gyakorlat, tartózkodás az újságokban, vagy hirdetőtáblákon a kínált szolgáltatások 10 cm x 20 cm-nél nagyobb reklámtól, a többi fogorvos pácienseinek elcsábításától, a vállalatoknak, vagy nem-fogorvosoknak végzett munkától, és az áraknak a helyi közösségben bevett szokásos áraknál alacsonyabb megállapításától). Ennek a szabályozásnak az egyik eredménye az, hogy a száj-higiénikusok, és a fogtechnikusok nem praktizálhatnak fogorvos felügyelete nélkül.

2. változat: Fogorvosi Tanács által gyakorolt felügyelet, üzleti tevékenységek állami felügyelete. Az Általános Fogorvosi Tanácsnál marad mind az orvosi és biztonsági előírások meghatározása, anélkül, hogy az olyan üzleti tevékenységeket befolyásolhatná, mint az árazás, reklámozás, és üzleti felépítés. Az üzleti tevékenységek felügyelete az Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe kerül, amely legfontosabb alapelve lehetővé teszi, hogy a személyek magánvállalkozás formájában működjenek, és elvégezzék azokat a feladatokat, amelyekre engedélyük van, feltéve, hogy azt becsületesen, és hamis reklámok nélkül teszik. A panaszokkal kapcsolatos eljárás és annak szabályozása az Egészségügyi Minisztérium feladata lesz.

3. változat: Az orvosi és üzleti tevékenységek állami felügyelete. Az Egészségügyi Minisztériumé lesz a szakmai képesítésekkel kapcsolatos kérdések meghatározása, és a fogászati tevékenységtől független tevékenységek szabályozása, azonban ezeken kívül a 2. változat szerint kellene eljárni.

4. változat: Szabályozás elkerülése. Valamennyi szabályozás megszüntetése. Egy önkéntesi iparági regisztrációs rendszer bevezetése (minősítési rendszer), melyet az Általános Fogorvosi Tanács irányít, és amely a fogyasztókra bízta annak megítélését, hogy az orvosuk rendelkezik-e a szükséges képesítésekkel. A nem megfelelő teljesítés esetén a fogyasztók a bírósághoz fordulhatnak.

2.3. *Az érintett piac*

A szabályozás által közvetlenül érintett termékpiac a fogászati szolgáltatások piaca, amely magában foglalja a megelőzési szolgáltatásokat nyújtó személyeket (pl., általános tájékoztatói vizit, röntgen, és elemzések), a szájegészséggel, a műfogsorok berakásával és értékesítésével, a műfogsorok javításával, a rutin-beavatkozásokkal (pl. tömés, foghúzás, fogkötisztítés) kapcsolatos tanácsadást, a teljes kezelést (pl. korona), az ortodontikus kezelést, a szájsebészetet, és a kozmetikai beavatkozásokat (pl. a fogak fehéritése). A nemzeti piac kis mérete miatt a piac földrajzi kiterjedése az egész ország.

Valószínűtlen, hogy vertikális értéklánc más szintjein is hatásokkal kellene számolni (például a nyersanyagok és a gépek biztosításával kapcsolatban).

Bár a piac nem túlságosan koncentrált (2005 áprilisában 3459 regisztrált fogorvos létezett, melyek vagy egyéni vállalkozóként, vagy kettesével, hármassával kis társaságokat létrehozva működnek), a verseny szintje meglehetősen alacsony, továbbá a szakmát a fogyasztókra „várás” jellemzi. Ez a következő tényezők eredménye:

- Az etikai előírások végrehajtása, amely kifejezetten megtiltja a verseny bármilyen formáját (beleértve az árkedvezményeket, és a hirdetést);
- Az olyan tényezők, amelyek megnehezítik a fogyasztó számára a fogorvosok közötti váltást, például az egészségügyi kartonok átadásának megnehezítése (több fogorvos is elzárkózik attól, hogy betegeinek adatait átadja egy másik fogorvosnak), és az árral, valamint a kezelés jellemzőivel kapcsolatos információk hiánya;
- A kínálati oldal korlátozásai, amelyek megakadályozzák azt, hogy vállalatok is belépjenek a piacra, vagy hogy a száj-higienikusok, és fogtechnikusok a fogorvosoktól függetlenül gyakorolják tevékenységüket.

2.4. A versenyhatások értékelése

2.4.1. 1. változat (Korábbi állapotok fenntartása)

A fogorvosok továbbra is élveznék a gyenge versenyből számukra adódó előnyöket, a fogyasztók pedig továbbra is korlátozva lennének a tájékoztatással, a választékkal, és a költségek csökkentésével kapcsolatban.

2.4.2. 2. változat (Fogorvosi Tanács által gyakorolt felügyelet, üzleti tevékenységek állami felügyelete)

Várható, hogy a működési költségek csökkenni fognak az üzleti modell megválasztásával kapcsolatos nagyobb szabadság, és a fogászati szakértelem felhasználásával kapcsolatos nagyobb hatékonyság miatt. Emellett több befektetés is várható, mivel a nagyvállalati formában működő fogászatoknak jobb hozzáférésük van a pénzforrásokhoz.

Nem egyszerű a piaci szerkezetet befolyásoló hatások előrejelzése. Egyrésztől várható, hogy nő a piacralépések száma, mert a száj-higiénikusok és a fogtechnikusok is önállóan praktizálhatnak. Másrésztől azonban koncentráltabbá teszik a piacot a vállalati formában működő fogászatok, amelyek nagyobbak a korábban jellemző egyéni vállalkozói formánál. Növelheti a piacralépések számát az is, hogy a korábban tiltott olyan piaci stratégiák gyakorlása is engedélyezett lesz, mint a vállalkozásokat népszerűsítő reklámok, vagy a versenytársak pácienseinek elcsábítását célzó árengedmények. Ez megkönnyíti az új piacralépők helyzetét, hiszen azok képesek lesznek a tevékenységük megismertetésére, amely csökkenti a befektetések megtérülési idejét.

A fogászati tevékenységtől független tevékenységek szabályozásának megszüntetése növeli a verseny szintjét, anélkül, hogy az a minőség romlásával járna (a praktizálás szakmai feltételei változatlanok maradnak, míg a panaszokkal kapcsolatos eljárások hatékonyabbá válnak). Emellett az új páciensekért folytatott versenyben megnő a fogyasztók tájékoztatásának szintje is. Ez elősegítheti a piac hatékonyabb működését, melyben a fogyasztók jobban informált döntéseket hoznak.

2.4.3. 3. változat (Az orvosi és üzleti tevékenységek állami felügyelete)

A versenyhatások megközelítőleg azonosak a 2. változatban felvázoltakkal, azzal a különbséggel, hogy a minőség csökkenése várható azáltal, hogy a szakmai szervezeteknél kevesebb speciális tapasztalatokkal rendelkező Egészségügyi Minisztérium lesz a technikai, és a szakmai szabályozás felelőse.

2.4.4. 4. változat (Szabályozás elkerülése)

Csakúgy, mint a 2. és a 3. változat esetében, a működési költségek várhatóan csökkenni fognak. Az újonnan piacralépők járnak a legjobban, az új minősítési rendszer bevezetése miatt. Emellett a befektetése mértékének növekedése is várható.

A piacralépések számának növekedése nem csak a száj-higiénikusok és fogtechnikusok esetében várható, hanem azon hivatásokkal kapcsolatban is, amelyek képtelenek voltak a korábbi helyzetben működni. A piaci koncentrációra való hatás azonban nem egyértelmű, mivel várható az új, és nagyobb méretű vállalkozások megjelenése is. A 2. és 3. változathoz hasonlóan több információ, és új piaci stratégiák megjelenése várható a piacon. Mivel azonban a vállalkozók viselkedése nem lesz korlátozva, az információ várható terjedése is zavaró, vagy akár félrevezető is lehet, amely így képtelen lesz a fogászok és a páciens közötti információs aszimmetria csökkentésére. Emiatt a piac kevésbé áttekinthetővé válhat, amely növeli a szolgáltatásokkal kapcsolatos bizonytalanságot. Ennek eredményeképpen csökken a piac hatékonysága, a fogyasztók pedig döntéseiket kevesebb információ alapján lesznek kénytelenek meghozni. Emellett a minősítési rendszer, és a panaszok kevésbé hatékony elbírálása következtében várhatóan az átlagos minőség is csökkenni fog.

Elmondható tehát, hogy bár látszólag nő a verseny szintje a 4. változatban, az a minőség rovására fog történni.

2.5. Összegzés

Várhatóan az 1. változat lesz a leginkább versenykorlátozó, mivel a szabályozás feleslegesen korlátozza a fogászati tevékenységet, amely nem csak a versenynek árt, hanem a tájékozott fogyasztói döntésekhez szükséges információk hozzáférhetőségét is csökkenti. A 2. és 3. változat ezzel ellentétben számos versenyre előnyös hatással jár, mivel a kiindulási szabályozással összevetve megszűnik a hirdetési tevékenységek, az árengedmények, a vállalati forma, és a kiegészítő fogászati személyzet alkalmazásának korlátozása, amely mind korlátozta a versenyt. A 3. változat szerint azonban a minőség biztosítása nem lesz ilyen eredményes. Végezetül, a 4. változat számos versenyszempontból előnyös hatással jár, az azonban nem alkalmas a hatékony piaci működés biztosítására, mivel az nem kezeli a vállalkozások és a páciens közötti információs aszimmetriából eredő problémákat.

A 2. változat tehát az, amely legalkalmasabb a közpolitikai célok elérésére úgy, hogy a versenyt leginkább támogatja. A verseny szempontjából tehát mindenképpen a 2. változat a legjobb megoldás.

3. A LEVEGŐ MINŐSÉGÉVEL KAPCSOLATOS SZABÁLYOZÁS¹

Az alábbi rész a levegő minőségével kapcsolatos szabályozás módosításának versenyhatás-elemzését mutatja be. Először az adott helyzet és a potenciális megoldások kerülnek bemutatásra. Ennek tartalma általában a szabályozási hatásvizsgálat részét képezi, azaz nem kifejezetten a versenyhatások értékeléssel kapcsolatos elemekről van szó. Ezt követi egy, a versenyhatások értékelésével kapcsolatos mintaeset.

Bár a mintaeset viszonylag rövid, a gyakorlatban ennél részletesebb vagy kevésbé részletes elemzésre is megfelelő lehet.

1. Körülmények

A nyugati régió az ország legsűrűbben lakott része, mely a magas légszennyezettség miatt jelentős környezeti veszélyeknek van kitéve. A helyi jogalkotók lehetővé tették a West Clean Air Board (WCAB) elnevezésű regionális szabályozóhatóság számára, hogy a gépjárművekben használt üzemanyag-keverékekkel kapcsolatos szabályozást vezessen be a légszennyezettség csökkentése érdekében. A WCAB a levegő szennyezettségének csökkentésére számos megoldás megvitatása után úgy döntött, hogy a gépjárművekben használt üzemanyagok tekintetében kötelezővé tette a régióban az egyes újfajta üzemanyag-finomító technológiák alkalmazását. Miután az üzemanyag-finomítók jelentős összegeket fektettek be a finomító-üzemeik átalakítása érdekében, az egyik olajtársaság (Xoil) bejelentette, hogy a szóban forgó technológiára nézve szabadalmi jogosultsággal rendelkezik, minek köszönhetően a finomítóktól bizonyos összeget követelt a technológia használata érdekében. A finomítók kifogásolták a követelt összeg mértékét. Az illetékes hivatal vizsgálata megállapította, hogy a WCAB által bevezetett szabályozás monopolhelyzetet hozott létre Xoil számára a nyugati régióban előírt szükséges finomító technológiához való hozzáférés tekintetében, és ez a monopolhelyzet lehetővé tette, hogy Xoil a versenytársak költségeit növelje és ezáltal az egész régióra nézve kezében tartsa az üzemanyagárak változtatását. A vizsgálat azt is megállapította, hogy a WCAB-nál folytatott lobbytevékenysége során Xoil eltitkolta a szóban forgó technológiával kapcsolatos szabadalmi védettséget, sőt kifejezetten nyilatkozott arról, hogy az adott technológia nem állt védelem alatt. Mindeközben a fogyasztók, és a fuvarozók folyamatosan arról számoltak be, hogy a WCAB szabályozás következtében túlságosan magasak lettek az üzemanyagárak. Az áremelkedés szintje 6%-os volt a nyugati régióban (míg az ország többi részében ugyanezen időszakban mindössze

¹ A mintaesetet Özlem Bedre állította össze.

1%-os áremelkedés volt tapasztalható). A WCAB jogi képviselője szerint Xoil nem vonható felelőségre azért mert a szabadalmazott technológiájához nem engedett hozzáférést, WCAB pedig nem vonhatja vissza a szabadalmi védettséget. WCAB meggyőződése az, hogy az új szabályozás nem feltétlenül szolgálja a közérdeket, és megfontolandó lenne annak módosítása.

2. A szabályozás céljai

A WCAB az országban hatályos Tiszta levegőről szóló törvény három alapvető célját hivatott szolgálni: (1) A környezeti feltételek javítása a CO₂-kibocsátás csökkentésével. (2) Megfelelő mechanizmusok kiépítése K+F befektetések ösztönzésére, tisztább égést biztosító üzemanyagok kifejlesztése érdekében, a hasonló területre irányuló párhuzamos kutatási tevékenység elkerülésével. (3) A szükségtelen és aránytalan környezeti szabályzás elkerülése, különös tekintettel a közérdekkel ellentétes hatásokkal járó szabályozásra, melynek következtében például az üzemanyagárak olyan szinten emelkednének, ami meghaladná a tisztább levegőből eredő társadalmi hasznokat.

3. Szabályozási lehetőségek

Az alábbi szabályozási megoldásokra kerülhet sor:

1. változat: A technológiai előírások változatlanul hagyása. A jelenlegi szabályozás módosítások nélküli megtartása, mely szerint a finomítók a nyugati régióban előállított üzemanyaghoz kötelesek Xoil technológiáját használni. Xoil ennek köszönhetően továbbra is monopolárat kérne a technológiához való hozzáférést. Mindennek eredményeként az üzemanyag előállításának költsége és így az üzemanyagárak a nyugati régióban továbbra is magasak maradnának.

2. változat: Az árszabályozás hozzáadása a termelési technológiai előírásokhoz. Az iparági szereplőkkel való egyeztetéseket követően új technológiai szabvány elfogadása tisztábban égő üzemanyag előállításához, és egyidőben a szabványként kiválasztott finomítási technológia árának szabályozása. Az adott fejlesztő tehát legfeljebb a szabályozott árat kérhetné a technológiához való hozzáférést cserébe. Következésképpen a finomítók a WCAB szabályozás elfogadása előtt tisztában lennének az üzemanyag-előállítás ténylegesen várható költségével.

3. változat: Teljesítmény alapú szabványok bevezetése. Szabályozás mellőzése a tisztábban égő üzemanyag előállítása tekintetében, de az üzemanyag-égéstermék kibocsátási szintjének maximalizálása. Valamennyi finomító szabadon

megválaszthatná milyen technológiát alkalmaz, feltéve, hogy annak égése nem jár a szabályozott értéknél magasabb égéstermék kibocsátással.

4. változat: Kibocsátáson alapuló adó bevezetése. Szabályozás mellőzése a tisztábban égő üzemanyag előállítása tekintetében, de az égéstermék-kibocsátáson alapuló üzemanyag-adó bevezetése a nyugati régióban, és emellett lehetőség szerint az égéstermék-kibocsátási maximum szabályozása. A 3. változathoz hasonlóan valamennyi finomító szabadon megválaszthatja a szabályozott maximum alatti kibocsátást eredményező üzemanyag gyártásának módját. Emellett az üzemanyag értékesítésével foglalkozó cégek az üzemanyag égésével keletkező szennyezőanyag-kibocsátással arányos adót fizetnének.

5. változat: Szabályozás elkerülése. A szabályozás teljes megszüntetése. A finomítók szabadon választhatnak, hogy milyen üzemanyagot állítanak elő, a szennyezőanyag-kibocsátást nem terheli adó, viszont a piaci szereplők feltüntetik az adott üzemanyag használatával keletkező szennyezőanyag-kibocsátás szintjét. A fogyasztók így szabadon választhatnának, hogy melyik üzemanyag típust használják, következésképpen ők dönthetnének arról, hogy mennyit hajlandóak a szennyezés csökkentésére fizetni.

4. Az érintett piac

A szabályozással közvetlenül érintett piac a WCAB előírásoknak megfelelő üzemanyag gyártására alkalmas finomítási technológia piaca („technológiai piaca”). A közvetve érintett piac a nyugati régióban értékesíthető gépjármű-üzemanyag piaca („üzemanyagpiac”).

A kevésbé szennyező üzemanyag előállítását célzó szabványok megtalálása érdekében az iparági szereplőkkel való egyeztetések segíthetik a kevésbé szennyező üzemanyag előállításához vezető leghatékonyabb finomítási technológia megtalálását, anélkül, hogy az a kutatási tevékenységek duplikálásával járna. Mivel azonban a WCAB által bevezetett szabályozás egy adott technológia használatát írta elő, az korlátozta a versenyt a technológiai piacon, amely két okból is az üzemanyagpiaci árak növekedését eredményezte: (1) A működéshez szükséges engedélykötelesség előírása korlátozta a technológiai piacon versenyző vállalatok számát. (2) Korlátozta a WCAB üzemanyagpiacon jelen levő vállalatok versenyképességét, mivel annak eredményeként (a) az Xoil kivételével valamennyi finomító esetében nőtt a WCAB előírásoknak megfelelő üzemanyag előállításának költsége; és (b) földrajzi korlátok jöttek létre, melyek akadályozták az üzemanyag beszerzését a nyugati régió kívüli régiókból (a nyugati régió kívüli vállalatok csak akkor értékesíthetnek üzemanyagot a nyugati régióban, ha azt a WCAB által előírt technológiával állították elő, melynek kizárólagos jogosultja Xoil).

Következésképpen a WCAB szabályozás monopolhelyzetbe hozta Xoil-t, melynek köszönhetően a WCAB üzemanyag piacon Xoil versenykorlátozó előnyre tett szert a többi finomítóhoz képest, azáltal, hogy Xoil képes volt a versenytársai költségének növelésére azáltal, hogy emelte a technológiájához való hozzáférés árát.

5. Versenyhatások értékelése

5.1. 1. változat (A technológiai előírások változatlanul hagyása)

Xoil továbbra is élvezzi a technológiák piacán levő monopol-helyzetből, és a WCAB üzemanyagpiacon következőképpen meggyengült versenyből eredő előnyöket.

5.2. 2. változat (Az árszabályozás hozzáadása a termelési technológiai előírásokhoz)

A tisztábban égő üzemanyag előállításához alkalmazott szabványnak az iparági szereplőkkel való egyeztetést követő elfogadása jelentős hatékonysági előnyöket hordoz magában. Emellett az lehetővé teszi a kutatási tevékenységekkel kapcsolatos duplikáció elkerülését. Az alkalmazott technológia árának szabályozással történő maximalizálása következtében a WCAB üzemanyag előállításának költsége is alacsony maradna, melynek hatásaként a fogyasztók alacsonyabb áron juthatnának üzemanyaghoz a nyugati régióban. A technológiához való hozzáférés árának szabályozása emellett csökkentené a WCAB üzemanyag előállítási költségeivel kapcsolatos bizonytalanságot. Másrésztől azonban a finomítási technológia árának maximalizálása következtében csökkenne a cégek kutatás-fejlesztési hajlandósága. Emellett a technológiai átállás a Xoil technológiáról egy másik szabványra azt is jelentené, hogy a Xoil technológia bevezetésével kapcsolatos befektetések egy része elveszne. Azáltal, hogy a finomítók részt vennének a szabvány meghatározásában, erősödne azok alkupozíciója a Xoil-al folytatott ártárgyalások során. Az önkéntességen alapuló szabvány-választás számos előnyökkel járhat. Meglehetősen elterjedt ez a megoldás azon országokban, ahol azt a hatályos versenytörvények nem tiltják.

5.3. 3. változat (Teljesítmény alapú szabványok bevezetése)

A tisztább üzemanyag előállítási technológiájával kapcsolatos szabályozás megszüntetése lehetővé tenné valamennyi finomító számára, hogy szabadon válasszák meg milyen módon állítanak elő üzemanyagot. Emellett a károsanyag-kibocsátás maximalizálásának köszönhetően a finomító vagy megvásárolja a kibocsátási szintre vonatkozó korlátoknak megfelelő technológiát, vagy saját

fejlesztés során igyekszik elérni azt. Ez a megoldás növelné a kutatási tevékenységek duplikációjának esélyét, bár alapvetően a kutatási tevékenységek duplikációja nem feltétlenül káros, hiszen az felgyorsíthatja az innovációt, és növelheti a hozzáférhető technológiák számát. Ezáltal számos kevésbé szennyező, alternatív gyártási technológia lenne hozzáférhető. Nőne tehát a technológiai piacon levő verseny intenzitása, és ezáltal csökkenne a tisztább üzemanyag előállításának költsége. WCAB képes lenne a kibocsátási szintnek a kívánt mértékre való leszorítására, anélkül, hogy az csökkentené a verseny szintjét, és a finomítók is rugalmasabban választhatnák meg a termelési technológiát, ráadásul K+F befektetésekkel kifejleszthetnek egy tisztább üzemanyag előállításához alkalmas technológiát – feltéve, hogy az adott technológiai licenz megvásárlása nem olcsóbb mint annak kifejlesztése.

5.4. 4. változat (Kibocsátáson alapuló adó bevezetése)

A tisztább üzemanyag előállításával kapcsolatos szabályozás megszüntetése lehetővé tenné a finomítók számára, hogy a termeléshez bármilyen technológiát felhasználjanak. Az üzemanyag értékesítésével foglalkozó cégek kötelezése arra, hogy a kibocsátási szinttel arányosan adót fizessenek, arra ösztönözné a gyártókat, hogy olyan üzemanyagot állítsanak elő, mellyel kapcsolatban az adó szintjének csökkenéséből eredő határhaszon egyenlő a tisztább technológia kifejlesztésének határköltségével. A finomítók tehát vagy megvásárolnák a technológiát, vagy saját kutatási tevékenységet folytatnának a legkevésbé szennyező üzemanyag termeléséhez leghatékonyabb technológia kifejlesztésére. A kibocsátás maximalizálása viszont nem érintené azokat a cégeket, akik már korábban is a szabályozott szint alatti kibocsátást eredményező üzemanyagot termeltek. Ez a megoldás tehát kiváló ösztönzője a tisztább üzemanyag előállítását eredményező K+F befektetéseknek. A 3. változathoz hasonlóan a tisztább üzemanyag előállításának számos versenyző technológiája jönne létre. A technológiai piacon levő verseny intenzitása tehát nőne (még a 3. változatban ismertetett szinthez képest is, köszönhetően a kibocsátási adó általi K+F befektetésekre való ösztönzésnek), ami csökkentené a tisztább üzemanyag előállításának költségét.

Az üzemanyag kereskedők által eladott üzemanyag kibocsátási szinten alapuló adóztatása következtében a fogyasztók is viselnék a magasabb szintű szennyezés költségeit. Az adók tehát növelnék az üzemanyag árát, és ezáltal csökkentenék az arra irányuló keresletet. A környezeti adók akkor járnak a fogyasztói jólét növekedésével, ha a magasabb üzemanyagárakból eredő károk alacsonyabbak, mint az alacsonyabb szennyezésből eredő társadalmi haszon. A kibocsátás megfelelő szintjének meghatározása azonban nem egyszerű feladat.

A finomítók szabadon választhatnának a technológiák közül (csakúgy, mint a 3. változatnál), és hajlamosak lennének a K+F befektetésekre, hogy olyan finomítási technológiát dolgozzanak ki, amely tisztább üzemanyag előállítását teszi lehetővé – feltéve, hogy az adott technológiai licenz megvásárlása nem olcsóbb, mint annak kifejlesztése.

5.5. 5. változat (Szabályozás elkerülése)

A szabályozás teljes megszüntetése lehetővé tenné, hogy a finomítók olyan üzemanyagot állítsanak elő, amelyet akarnak. A piacnak azonban ki kell dolgoznia egy önkéntes rendszert az egyes üzemanyagok kibocsátási szintjének feltüntetésére, hogy a fogyasztó tisztában legyen azzal, hogy melyik üzemanyag szennyez kevésbé. A nyugati régióban a fogyasztók így választhatnak, hogy melyik üzemanyagot vásárolják meg, azaz hogy hajlandóak-e magasabb árat fizetni a kevésbé szennyező üzemanyagért. A kibocsátási szinten alapuló adó hiányában a fogyasztó az alacsonyabb árú és szennyezőbb üzemanyagot választaná, mivel a szennyezésből eredő negatív hatásokat nem internalizálná a kibocsátási adó. A szennyezés szintje tehát a kívántnál (és a többi szabályozási megoldásnál) magasabb lenne.

6. Összegzés

Az ilyen jellegű elemzés egyik központi kérdése, hogy melyik megoldás eredményezi az innováció megfelelő szintjét. Az alábbi három kérdés megválaszolása a legfontosabb ebből a szempontból:

- Rugalmas-e a tervezett megoldás, azaz lehetővé teszi-e, hogy az innovációban részt vevő felek megválasszák a cél elérésére legalkalmasabb eszközt?
- A légszennyezőre irányul-e a szabályozás, azaz közvetlenül a káros hatásokra irányul, nem pedig valamilyen technológiára?
- Kellő mélységű-e a szabályozás, azaz széles körben alkalmazható-e, és ennek köszönhetően folyamatosan ösztönzi-e a kibocsátást csökkentő technológiák fejlesztését?²

² A környezeti fejlesztéssel kapcsolatos kérdéseket részletesebben taglalja az OECD (2009) „Environmental Policy Framework Conditions, Innovation and Technology Transfer” című anyaga: [http://www.oilis.oecd.org/olis/2009doc.nsf/LinkTo/NT00006E5E/\\$FILE/JT03274164.PDF](http://www.oilis.oecd.org/olis/2009doc.nsf/LinkTo/NT00006E5E/$FILE/JT03274164.PDF)

A fogyasztói jólét és a szennyezőanyag kibocsátás szempontjából valószínűleg a 4. változat a legjobb megoldás. A 4. változat rugalmas, az közvetlenül a szennyezőre irányul, és kellő mélységben hat a társadalomra. A 3. változat szoros második, mivel az kevésbé mélyreható, és nem ösztözi a kibocsátási előírásnál alacsonyabb szintű innovációt. A 3. és a 4. változatok emellett kiküszöbölik az 1. változatban megmaradó versenykorlátozó hatásokat. Az 1. változat csökkenti a légszennyezettség szintjét a nyugati régióban, segít elkerülni a kutatási tevékenységek duplikációját, és hozzájárul a tisztább üzemanyag előállítását eredményező leghatékonyabb technológiából eredő hasznokhoz. Emellett viszont az 1. változat a leginkább káros a versenyre nézve, mivel a szabályozás által előírt technológiai licenz monopolhelyzetet hoz létre a technológiai piacon. A szabályozás tehát csökkenti az üzemanyagpiaci versenyt is azáltal, hogy nő az üzemanyag finomítás költsége, és korlátozódik a nyugati régió üzemanyagpiacára való belépés lehetősége. Következésképpen a nyugati régióban nő az üzemanyag ára, és csökken a fogyasztói jólét szintje. A 2. változat ugyan csökkenti ezeket a káros hatásokat azáltal, hogy szabályozza a monopolárat, viszont csökkenti a saját technológiát kidolgozó K+F beruházásra való hajlandóságot. A 3. és 4. változat szabadabb választást ad a finomítóknak a választott technológia tekintetében azáltal, hogy megszünteti az üzemanyag-előállítással kapcsolatos szabályozást. Mindkét megoldás lehetővé teszi a légszennyezés kívánt szintre való csökkentését. Emellett mindkét megoldás növeli a tisztább üzemanyag előállítására alkalmas technológiát létrehozó K+F befektetési hajlandóságot. A 4. változat befolyásolja az üzemanyag fogyasztást azáltal, hogy a kibocsátás szintjének megfelelő üzemanyagadót vezet be. Az 5. megoldás biztosítja a legtágabb mozgáskört a cégek számára, mivel azok szabadon megválaszthatják, hogy melyik finomítási technológiát alkalmazzák, anélkül, hogy új szabványokat, vagy adókat vezetne be, viszont az nem ösztönzi a kibocsátás csökkentését, vagy a tisztább üzemanyag előállítására alkalmas technológiát létrehozó K+F beruházásokat, és így nem csökkenti a szennyezést a nyugati régióban.

Ez a kiadvány letölthető a következő nyelveken:

www.oecd.org/competition/toolkit

Angol/English	Koreai / 한국어
Francia / Français	Magyar
Görög / Ελληνικά	Olasz / Italiano
Héber / עברית	Orosz / Русский
Horvát / Hrvatski	Portugál / Português
Indonéz / Bahasa	Román / Român
Japán / 日本語	Spanyol / Español
Kínai / 中文	Török / Türk

A Versenyhatások értékeléséről szóló segédanyaggal kapcsolatos további információért kérjük lépjen kapcsolatba alábbi kollegánkkal:

Frank Maier-Rigaud
Organisation for Economic Co-operation and Development
2, rue André Pascal
75016 Paris France
Tel : +33 1 45 24 89 78
Fax : +33 1 45 24 96 95
frank.maier-rigaud@oecd.org

vagy

comp.toolkit@oecd.org // www.oecd.org/competition/toolkit